

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

**DÂVÛD-I HALVETÎ MUDURNÎ HAYATI,
ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ**

Muhammed ERGİN

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2017

**DÂVÛD-I HALVETÎ MUDURNÎ HAYATI,
ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ**

Muhammed ERGİN

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER

Çorum 2017

KABUL VE ONAY

Muhammed ERGİN tarafından hazırlanan “Dâvûd-ı Halvetî Mudurnî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri” başlıklı bu çalışma, 12/04/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

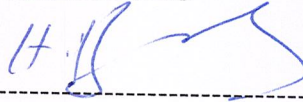
Prof. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER
(Başkan, Tez Danışmanı)

Yard. Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ
(Üye)

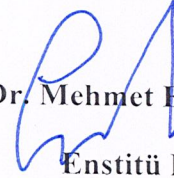

Yard. Doç. Dr. Harun BEKİROĞLU
(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(12/04/2017)

Muhammed ERGİN

ÖZET

ERGİN, Muhammed. *Dâvûd-ı Halvetî Mudurnî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans, Çorum, 2017.

Tezin konusu XV-XVI. yüzyıllarda yaşamış Halvetiyye tarîkatı meşayihından Mudurnulu Şeyh Dâvûd'nin (915-1509) hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşleridir.

Tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şeyh Dâvûd'un müntesibi olduğu Halvetiyye tarîkatına dair genel bilgilere yer verilmiş, Halvetiyye tarîkatının sistematiği ve Şeyh Dâvûd'un tarîkatın içerisindeki yeri ve önemi ifade edilmeye çalışılmıştır. Tezin birinci bölümünde Şeyh Dâvûd'un ailesi, doğumu, ilmi serüve, müntesip olduğu tarîkatı ve tarîkat silsilesi, seyir ve sülûku, yetiştirdiği halifeleri, eserleri, şahsiyeti ve tesirleri incelenmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise Şeyh Dâvûd'un tasavvuf düşüncesi ve tasavvufî kavramları nasıl yorumladığı *Gülşen-i Tevhîd* doğrultusunda incelenmiştir. Ekler bölümünde eserin orijinal nüshasının görüntülerine yer verilmiştir.

Anahtar Kavramlar:Şeyh Dâvûd, Halvetîlik, Gülşen-i Tevhid, Vahdet-i Vücut, *Atvâr-ı Seb'a*, Zikir, Halvet.

ABSTRACT

ERGİN, Muhammed. *Shaykh Davud-i Khalveti's Life, His Works and Views on Sufism*, Master Thesis, Çorum, 2017.

The subject of the thesis is Shaykh Davud-i Khalveti's life, his works and views on sufism, who lived in Mudurnu in XV-XVI. century.

The thesis consist of introduction and two chapter. The introduction include general information about Khalwatiyyah sect which is followed by Shaykh Davud and it's structure and the position and the importance of Shaykh Davud in the sect. In the first chapter, the family of Shaykh Davud, his birth, scholarly adventure, the sect followed by him and the chain of the sect, his mystic path (seyr u suluk), his vicegerents (khalifas), works, personality and the influence of him were examined. In the second chapter, Shaykh Davud's view on sufism and his comment about sufistic concepts were studied in accordance with *Gulshan-i Tawheed*. Some pictures from his original work (*Gulsen-i Tevhid*) placed in the appendix.

Keywords: Shaykh Davud, Khalvatiyyah, *Gulsen-i Tawheed*, *Avtar-i Seb'a*, Dhikr, Seclusion.

TEŞEKKÜR

Hayatım boyunca maddi ve manevi katkılarını esirgemeyen sevgili anneme ve babama sonsuz Őukranlarımı sunuyorum. Eğitim-öğretim hayatım boyunca katkılarını esirgemeyen kıymetli hocalarıma minnettarım. Çalışmamızı yaparken her türlü fedakârlığı gösteren eşime teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamıza yön veren ve desteğini esirgemeyen kıymetli tez danışman hocama cân-ı gönülden teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	1
XV. ASIR HALVETİYYENİN TARİHİ SÜRECİ.....	1
Halvetiyye'nin Şubeleri:	6
BİRİNCİ BÖLÜM: DÂVUD-I HALVETÎ MUDURNÎ'NİN HAYÂTI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	
1. HAYÂTI	9
1.1. İsmi ve Mahlası	9
1.2. Doğumu ve Ailesi.....	10
1.3. İlmi Serüveni	12
1.4. Tarîkati ve Silsilesi	13
1.5. Vefâtı	23
2. EDEBİ ŞAHSİYETİ.....	23
II. BÖLÜM: TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ	
1. TASAVVUF İLMİ VE SUFİLİĞE DÂİR	31
2. ŞERİAT-TARİKAT-HAKİKAT	46
3. MÜRŞİD-MÜRİD.....	49
4. TARİKAT EHLİNİN YAPMASI GEREKENLER.....	56

4.1. Tahâret:.....	57
4.2. Uzlet (Halvet):.....	57
4.3. Sâkıt Olmak (Gereksiz Yere Konuşmamak):.....	57
4.4. Zikir:.....	59
4.5. Oruç Tutmak:.....	59
4.6. Uykuyu Terk Etmek:.....	60
4.7. Tevekkül ve Rızâ:.....	62
4.8. Nefy-i Hâtır:.....	62
4.9. Rabt-ı Kalp:.....	63
4.10. İtirazı Terk Etmek.....	63
5. ZİKİR.....	64
6. HALVETİYYE VE GÜLŞEN-İ TEVHİD'TE ETVÂR-I SEB'A ANLAYIŞI.	73
6. NEFS VE MERTEBELERİNE DÂİR	81
6.1. Nefs-i Emmâre.....	84
6.2. Nefs-i Levvâme	93
6.3. Nefs-i Mülhime:	99
6.4. Nefs-i Mutmainne:.....	105
6.5. Nefs-i Râziye:.....	109
6.6. Nefs-i Marzıyye:.....	114
6.7. Nefs-i Kâmile:	120
7. VAHDET-İ VÜCUD	132
SONUÇ	137
KAYNAKÇA.....	141
EKLER	1415

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
c.	: Cilt no
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayanlar
Hz.	: Hazret(i)
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa no
s.a.v.	: Sallallahü aleyhi ve selem
ss.	: Sayfadan sayfaya
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
terc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
trz:	: Basım tarihi olmayan
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak
yay.	: Yayınları
ts.	: Tarihsiz

ÖNSÖZ

İnsanoğlu eşref-i mahlûkat olarak en güzel surette yaratılmıştır. İnsan çok boyutlu bir varlıktır. İnsanın maddi yönü olan cesedinin yanında bir de asıl boyutu olan manevi çehresi, ruhu vardır. İnsanın dış görünümünü oluşturan cesed halk âlemine, iç dünyasını ve özünü oluşturan ruh ise emir âlemine ait bir latifedir. İnsanın tüm güzelliklerinin menbaı olan emir âlemine ait yaratılış itibariyle mevcut bulunan güzelliklerin ortaya çıkabilmesi için insanın iyi bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Onun güzel potansiyelinin ortaya çıkarılıp geliştirilebilmesi için gayret göstermesi gerekir. Ancak insanda kötüye meyiletme potansiyeli de bulunmaktadır. Tasavvuf ilminin amacı insanda potansiyel halde bulunanı fitrat-ı selimeyi, güzel özellikleri yüksek mertebelere yüceltmek, ona ebedi yurduna giden yolculuğunda rehberlik etmektir. Başka bir ifadeyle tasavvufun gayesi insanın dünyada refaha, ahirette felaha erişmesini sağlamaktır.

Tasavvufi düşüncede insanın en büyük düşmanı nefsidir. Eğer kişi nefsinin tanımaz ise onun hile ve desiselerine karşı savunmasız kalır ve onun oyuncağı haline gelir. Nefsi ona bütün kötü hasletleri güzel gösterir ve insanı içinden çıkılamaz bataklıklara sürükler. Tasavvufi düşüncede temel ilkelerden biri “Nefsini bile rabbini bilir.” ifadesidir. Şeyh Dâvûd kişinin nefsinin tanımamasının önemini ifade etmiş ve *Gülşen-i Tevhid*'te nefis ve mertebelerini kapsamlı bir şekilde farklı bölümlerde açıklamıştır. *Gülşen-i Tevhid* diğer bir yönüyle etvâr-ı seb'a risalesi mahiyetindedir. Eserin büyük bölümünü nefis konusu oluşturmakla beraber, vahdet-i vücud, zikir, halvet, tarikat ehlinin yapması gerekenler vb. diğer tasavvufi unsurlara da yer verilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde Halvetiyye tarikatına genel bir bakış ve Şeyh Dâvûd'un Halvetiyye tarikatı içerisindeki yeri ve önemine yer verilmiştir. Birinci bölümde ise Şeyh Dâvûd'un doğumu, ailesi, tarikatı, silsilesi, mürşidi, halifeleri, şahsiyeti, eserleri ve tesirleri incelenmiştir.

Çalışmanın İkinci Bölümünde Şeyh Dâvûd'un tasavvufi görüşleri, yegâne eseri *Gülşen-i Tevhid* bağlamında ele alınmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar ve *Gülşen-i Tevhid* nüshalarına bakıldığında konuyla alakalı Abdülmecit İslamoğlu'nun tahkik

alışmasının doktora tezi olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Tez çalışmasında bu tahkik çalışması ve diğeri bir eseri Gülşen-i Tevhîd'ten *Hikayeler* isimli çalışmalarından yararlanılmıştır.

Tezin sonuna, eserin orijinal nüshasından görüntüleri eklenmiştir. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

GİRİŞ

XV. ASIR HALVETİYYENİN TARİHİ SÜRECİ

“Halvet” kelime olarak, “bir kişiyle yalnız kalmak”¹ manasının yanı sıra Türkçede daha çok ıssız yerde tek başına bulunma”² anlamında kullanılmaktadır. Halvet kelimesi ayrıca “ıssız bölge, ibadet ve zikir maksadıyla bir odada yalnız kalma”³ gibi manaları da ihtiva etmektedir.

Istılahtahalvet “çile” anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda “erbaîn çıkarmak” tabiri kırk gün halvette bulunmayı ifade etmektedir. Halvetî şeyhi Ömer el-Fuâdî, halvetin İslâm’daki yerini ortaya koymak amacıyla telif ettiği risalesinde halvet kelimesini “ruhun, kimsenin olmadığı yerde Allah ile konuşmasıdır” şeklinde tarif etmiştir.⁴

Tasavvuf terminolojisinde halvet kelimesi ile seyr ü sülûk yoluna girmeye niyetlenen kişinin bir müddet yalnız kalarak bütün benliğini Allah’ı tefekkür etmede yoğunlaştırması kastedilmektedir.⁵ Bağlamından anlaşılacağı üzere halvet kavramı uzlet manasını ihtiva etmektedir. Bu meyanda Kuşeyrî halvetin safvet ehlinin, uzletin ise vuslat ehlinin vasıflarından olduğunu belirtmiştir.⁶ Necmeddin-i Kübrâ, halveti bir riyâzet şekli olarak görmekte, halvette bulunan kimsenin beş duyusunu dışarıya kapatmak suretiyle kalbinin manen açılacağını ve gayb nuru ile aydınlanacağını ifade etmektedir.⁷

Halvetin inkişafı konusunda çeşitli rivâyetler bulunmaktadır. Bu nakillerden birine göre Hz. Musa, Mısır’da bulunan İsrailoğulları’na bir kitap getirmek üzere Allah’a yakarıшта bulunur. Otuz gece sonra üzerine bir on gece daha ekleyerek kırk gün ibadetle meşgul olur. Hz. Musa (a.s.) kardeşi Hz. Harun’u (a.s.) yerine bırakarak Sînâ

¹ Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, Matabaa-i Osmaniyye, İstanbul, 1304-1305, c. III, s. 805.

² Türk Dil Kurumu, *Türkçe sözlük*, TTK Basımevi, Ankara, 1988, c. I, s. 603.

³ Ferid Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1988, s. 382; Şemseddin Sâmî, *Kâmus-i Türki*, Dersaadet, İstanbul, 1317, s. 587.

⁴ Ömer el-Fuâdî, *Risâle fi Beyâni Fezâil-i İtikaf ve Halvet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, no:1734/5, v. 94/b

⁵ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara, 1991, s. 125.

⁶ Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Lübnan: Dâru'l-Hayr, 1993, s. 102; Ayrıca bk: Ebû Nasr es-Serrâc, *Kitâbu'l-Lüm'a*, Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-hadîse, 1960, s. 277-278.

⁷ Necmeddin-i Kübrâ, *Tasavvufî Hayât*, (çev. Mustafa Kara), Dergah Yayınları, İstanbul, 1980, s. 76.

Dağı'na çıkar.⁸ Kur'an-ı Kerîm'de yer alan Hz. Musa'nın (a.s.) Tur Dağı'nda kırk gün kalışı, tasavvufta halvetin delillerinden kabul edilmektedir.

Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden Ahmed Bîcan, Hz. Dâvûd'un, bir kusurundan utanıp, tevbe etmek üzere ıssız bir yere giderek kırk gün süreyle ağlamasını, secdede bulunmasını ve affedilmek için dua etmesini de halvete misal olarak vermiştir.⁹ Bu iki rivâyetin, halvette bulunmanın yanı sıra sufi anlayışta kişinin, kırk gün boyunca belli meşguliyetlerden kendini alıkoyarak çile çekmesine de kaynaklık ettiği söylenebilir.

Halvetiyye'nin ismi de halvet kelimesinden türemiş olup masdar-ı ca'lf'dir. Halvetin her harfinin farklı bir anlamı olduğu ifade edilmiştir. Bu kelimenin harflerinden "hı" harfi, kalbi gereksiz şeylerden boşaltmak anlamına gelen "huluvv" a işaret etmektedir. "Lâm" harfi zikir ve onun şevk ve lezzetine, "vav" harfi "vikâye" ye korunmaya, dikkatli olmaya, "te" harfi temkin'e, "ya" harfi zorluğa, "he" harfi ise müşahedeye işaret eder.¹⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisine peygamberlik görevi verilmeden önce sık sık Hira Mağarası'na gider ve orada inzivaya çekilirdi. Burada ibadet ve tefekkür ederdi. Bu durum tasavvuf ve İslam'daki halvet anlayışının temel kaynağı olarak görülmüş, halvet ve itikâf Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir sünneti olarak telakki edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Halvetiyye tarikatında halvetin çok büyük bir önemi vardır, tarikatın olmazsa olmaz düsturlarından, mihenk taşlarından birisidir.¹¹

Halvetiyye tarikatı mensupları halvet, çile, erbain vb. riyâzet ve mücâhede yolları ile nefsin kötü arzu ve isteklerini terk etmeye, nefsi terbiye etmeye çalışırlar. Halvetiler, halveti Allah'a ulaşma yolunda etkili bir yöntem olarak görmüş ve benimsemişlerdir.¹² Bu tasavvufi geleneği ifa edebilmek için tekke ve dergâhlarda "hücre", "çilehane", veya "halvethane" denilen odacıklar vardır. Bu odacıkların,

⁸ Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, (hz. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz), İstanbul, 1990, s. 263-264.

⁹ Ahmed Bîcan, *Envâru'l-âşîkîn*, (der. M. Faruk Gürtunca, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul, 1972, s. 133.

¹⁰ Sadık Vîcdani, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden: Halvetiyye Silsilenamesi*, (Evkaf-ı İslamiyye Matbaası) İstanbul 1338-1341, s. 20.

¹¹ Muhammed Nuru'l-Arabi, *Niyazi-i Mısri Divan Şerhi*, s. 213.

¹² Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayât, Halvetilik Örneği, Mustafa Nazmi Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvân'ı*, İnsan Yay. 2. Bs., İstanbul 2011, s. 79.

kapıları kible tarafında bulunur, insan boyu yüksekliğindedir, namaz ibadetini yerine getirebilecek uzunluktadır ve karanlıktır.¹³ Nefislere daha fazla eziyet ve cefa çektirmek için bazı sufilerin toprak altında hücreler hazırladığı ve halveti burada çıkardıkları da bilinmektedir.¹⁴

Halvet geleneğinin yapılabilmesi için birtakım şartlar ve kurallar bulunmaktadır. Halvet, mürid eliyle ve üstadının gözetiminde onun tavsiyeleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Halvete girecek mürid, şeyhi tarafından halvethaneye götürülür ve üstadı tarafından dua ile odadan içeriye koyulur. Müride halvet bitinceye kadar mecbur kalmadıkça odadan dışarı çıkması yasaktır. Müridin yaşamını idame ettireceği minimum miktar ekmek ve su diğer dervişler tarafından halvetteki müride verilir. Halvetteki derviş, gece gündüz ibadet, zikir ve fikirle meşgul olur.¹⁵

Halvete giren müridin riyâzet ve mücâhedesi kırk gün boyunca devam eder. Kırk günün bitiminde şeyhi tarafından halvetten çıkarılır ve halvette iken müşahede ettiği halleri, rüyaları ve başından geçenleri dinlenir ve yorumlanır.¹⁶ Şeyhi tarafından halvetten çıkarılan mürid arkadaşlarına teslim edilir. Diğer derviş arkadaşları halvetten çıkan arkadaşları ile ilgilenir onun yeme-içme, temizlik, giyim vb. ihtiyaçlarında yardımcı olurlar.

Halvet geleneği, tüm tarikatlarda var olan bir hakikattir. İbn Arabî (ö. 661/1263) bu konuda birçok risale yazmış ve halveti, müridin halktan uzak kaldığı nispette, Allah'a yakınlık kazanacağı şeklinde ifade etmiştir.¹⁷ Halvetiyye'nin düsturlarına ve anlayışına bakıldığında, İbn Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışıyla örtüştüğü görülmektedir. Hatta Halvetiyye'nin fikri temelleri bu anlayış üzerine bina edilmiştir denilebilir.¹⁸ Halvet, tarikatın kuruluşundan itibaren günümüze kadar ulaşan bir gelenektir.

Halvetiyye tarikatı XIV. yüzyılda ortaya çıkmış ve Ebû Abdullah Sirâceddîn Ömer b. Ekmeleddîn el-Gîlânî el- Lâhicî (ö. 800/1398) tarafından kurulmuştur. Ömer

---

¹³ Tahsin Yazıcı, "Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi", İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1956, S. 2, s. 89.

¹⁴ Yazıcı, a.g.m., s. 89.

¹⁵ Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul 1984, s.68.

¹⁶ Türer, a.g.e., s.79.

¹⁷ İbn Arabî, *el-Envâr fîma Yemnahû Sahibe'l-Halveti min Esrâr*, tah. Abdurrahman Hasan, Kahire 1936, s. 15.

¹⁸ Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, s. 395.

el- Halvetî Lahican'da dünyaya gelmiştir. Harezm'e gitmiş, amcası Ahî Muhammed b. Nûru'l-Halvetî'ye intisap etmiş, amcasının vefatından sonra irşâd makamına oturmuş ve devraldığı tarîkatı daha da geliştirerek Halvetiyye tarîkatını kurmuştur.¹⁹

Tarîkatın bu isimle anılmasında Ömer Halveti'nin payı büyüktür. Sadık Vicdânî tarîkate Halvetilik isminin verilmesini şöyle ifade etmiştir: “Tarîkate ‘halvetî’ nâm ve nispetinin çınar ve kırk erbain meselelerinden mütevellid olması yahut halvet zikrine muhabbet ve devamından dolayı halvetî lakabını almış olan amcası Âhi Muhammed b. Nur el-Halvetî'nin (ö.1317) halifesi ve amcasının vefatından sonra yerine halef olup mürşid seçilmesi ve onun irşâd hırkasını giymesi dolayısıyla onun lakabına kendisine miras kalmasından meydana gelmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir.”²⁰

Halvetîler, diğer tarîkat mensuplarına göre bu geleneğe daha çok önem vermişlerdir. Halveti çok sevmeleri ve cezbeli müridleri dolayısı ile de bu isimle anılmış olmaları muhtemeldir.²¹

Halvetiyye'nin kurucusu Ömer Halvetî (ö. 750/1349) kabul edilmiş olsa da tarîkatın tam manasıyla kurumsallaşması ve sistematik bir hale bürünmesi “Pîr-i Sâni” lakabı ile tanınan Seyyid Yahya Şirvanî (ö. 868/1463-64) zamanındadır. Yahya Şirvanî, Halvetiyye tarîkatında ilk defa talebeler yetiştirip farklı diyarlara göndererek tebliğ ve irşâd faaliyetlerini sürdürmüştür.²² Böylelikle tarîkat sistemli bir şekilde daha geniş coğrafyalara yayılma imkânı bulmuştur.

Halvetiyye'nin zuhur ettiği XV. yüzyılda Orta-Asya ve Anadolu'da yaşayan halk Moğol ve Timur istilaları sonucu ciddi boyutlarda maddi-manevi sıkıntılara maruz kalmıştır. Bölge insanı kendisine manen destek verecek müesseselere muhtaç durumdadır. Dönemin sosyopolitik nedenleri ve insanların psikolojik durumlarının etkisiyle genişleme imkânı bulmuştur.

¹⁹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., 4. b., İstanbul 1998, s.288.

²⁰ M. Sâdık Vicdânî b. Muhammed Ebu Rıdvan, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s. 175.

²¹ Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesini Tahlili”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1999, s.XXXIX, s.541.

²² Mecdi Efendi, *Terceme-i Şakaik*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1269, s. 288.

Yahya Şirvanî'nin halifelerin bazıları Anadolu'ya gelmişler, Halvetiyye'yi tanıtarak geniş coğrafyalara yayılmasını sağlamışlardır. Anadolu'ya gelen halifeler: Pîr Muhammed Erzincanî (ö. 879/1474), Dede Ömer Ruşenî (ö. 892/1487), Molla Ali Halvetî (ö.?) ve Habib Karamanî (902/1497)'dir.²³

Halvetiyye Osmanlı Devleti'nin resmi tarîkatıdır dense yanlış bir ifade olmaz. Halvetiyye'nin sünnî karakterli olması, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisinin belirginliği, Anadolu ve Balkanlarda teveccühle karşılanmıştır. Halvetiyye'nin çabuk yayılmasında tarîkatın önde gelenlerinin medrese eğitimi almış, zahiri ilimlerde de iyi bir eğitim almış olmaları, ilmiye sınıfı ile karşı karşıya gelmelerini engellemiştir.²⁴

Halvetiyye Anadolu topraklarında XV. asrın ikinci yarısından itibaren faaliyete başlamış ve XVI. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu'da en fazla yayılan tarîkatlerden biri olmuştur.²⁵ Tarîkatın Anadolu ve Kafkasya'da yayılmasında Yahyâ-yı Şirvânî ve halifeleri etkin rol almıştır. Anadolu'ya Amasyalı Pîr İlyas tarafından yayılmıştır.²⁶ Yahyâ-yı Şirvânî'nin halifelerinden Aydınlı Dede Ömer Rûşenî, Muhammed Bahaeddin Erzincânî, Habib-i Karamânî tarafından Anadolu'ya gelmiş ve haliferi aracılığı ile de İstanbul, Kırım, Rumeli, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da faaliyet göstermiştir.²⁷

Görüldüğü üzere Şeyh Dâvûd 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında, Halvetiyye'nin en parlak döneminde yaşamıştır. Şeyh Dâvûd'un müşidi Habib Karamanî Anadolu'da tarîkatın yayılmasında etkin rol alan isimlerden birisidir. Habib Karamanî'nin halifesi olan Şeyh Dâvûd müşidi tarafından memleketi Mudurnu'ya gönderilmiş ve burada irşad ve tebliğ faaliyetlerini sürdürmüştür, eseri *Gülşen-i Tevhîd*'i burada kaleme almıştır.

Halvetiliğin XV. asırda geniş coğrafyalara hızlı bir şekilde yayılmasının en önemli etkenlerinden biri, tarîkatın şubelere ayrılarak irşad ve tebliğ faaliyetlerini sürdürmesinden kaynaklanmaktadır.

²³ Kara, Mustafa, *Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi*, s.543.

²⁴ Aşkar, a.g.m., s. 543-550.

²⁵ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 263.

²⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 263.

²⁷ Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, 18. Yüzyıl, İnsan Yay.*, İstanbul 2003, s. 64.

Halvetiyye'nin Şubeleri:

Halvetiyye farklı kültürlerle uyum sağlayarak kısa sürede geniş coğrafyalara yayılmıştır.²⁸ Halvetiyyetemsilcileri yaşanan zamana göre içtihatlar yaparak kendisini yenilemiş ve bu durumun tabii bir sonucu olarak sayısı kırkı aşan birçok kola, şubelere ayrılmışlardır.²⁹ Tomar-ı Turuk-ı Aliyye'de Halvetiyye'nin şube sayısı kırk olarak ifade edilmiştir.³⁰ Halvetiyye tarikatına belirttiğimiz özelliklerinden dolayı "tarikat kuluçkası" da denilmiştir.³¹

Tarikatın klasik tasnife göre şubelere ayrılması Yahyâ-yı Şîrvânî'den itibaren başlamıştır.

Pîr-i Sâni Yahyâ-yı Şîrvânî'den sonra Halvetiyye şu kollara ayrılmıştır:

1) Rûşeniyye: Yahyâ-yı Şîrvânî'nin halifelerinden olan Dede Ömer Rûşeni (ö.892/1487) tarafından kurulmuştur. Daha sonra, Demirtâşîyye, Gülşeniyye, Sezâiyye ve Hâletiyye kollarına ayrılmıştır.³²

2) Cemâliyye: Bu kol Cemal-i Halvetî (ö. 899/1494) tarafından kurulmuştur. Sonraki dönemlerde de Sünbülüyye, Şabaniyye, Asaliyye, Karabaşîyye, Bekriyye, Derdîyye ve Sâviyye gibi kollara ayrılmıştır.³³

3) Ahmediyye: Ahmed Şemseddin (ö. 910/1504) tarafından oluşturulan Halvetiyye koludur. İlerleyen dönemlerde Ahmediyye kolu, Ramazaniyye, Cerrahiyye, Uşşâkiyye, Mısriyye, Cihângiriyye, Raûfiyye ve Salahiyye gibi şubelere ayrılmıştır.³⁴

4) Şemsiyye: Ahmed Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597) tarafından kurulmuştur. Sivâsiler ailesine mensuptur ve ailenin en büyüğüdür. 17. yüzyıldaki tekke-medrese kavgasında, tekke tarafı Sivâsilerce temsil ve müdafaa edilmiştir.

²⁸ Aşkar, *a.g.m.*, s.535.

²⁹ Aşkar, *a.g.m.*, s.561.

³⁰ Sâdık Vicdânî, *a.g.e.*, s. 188.

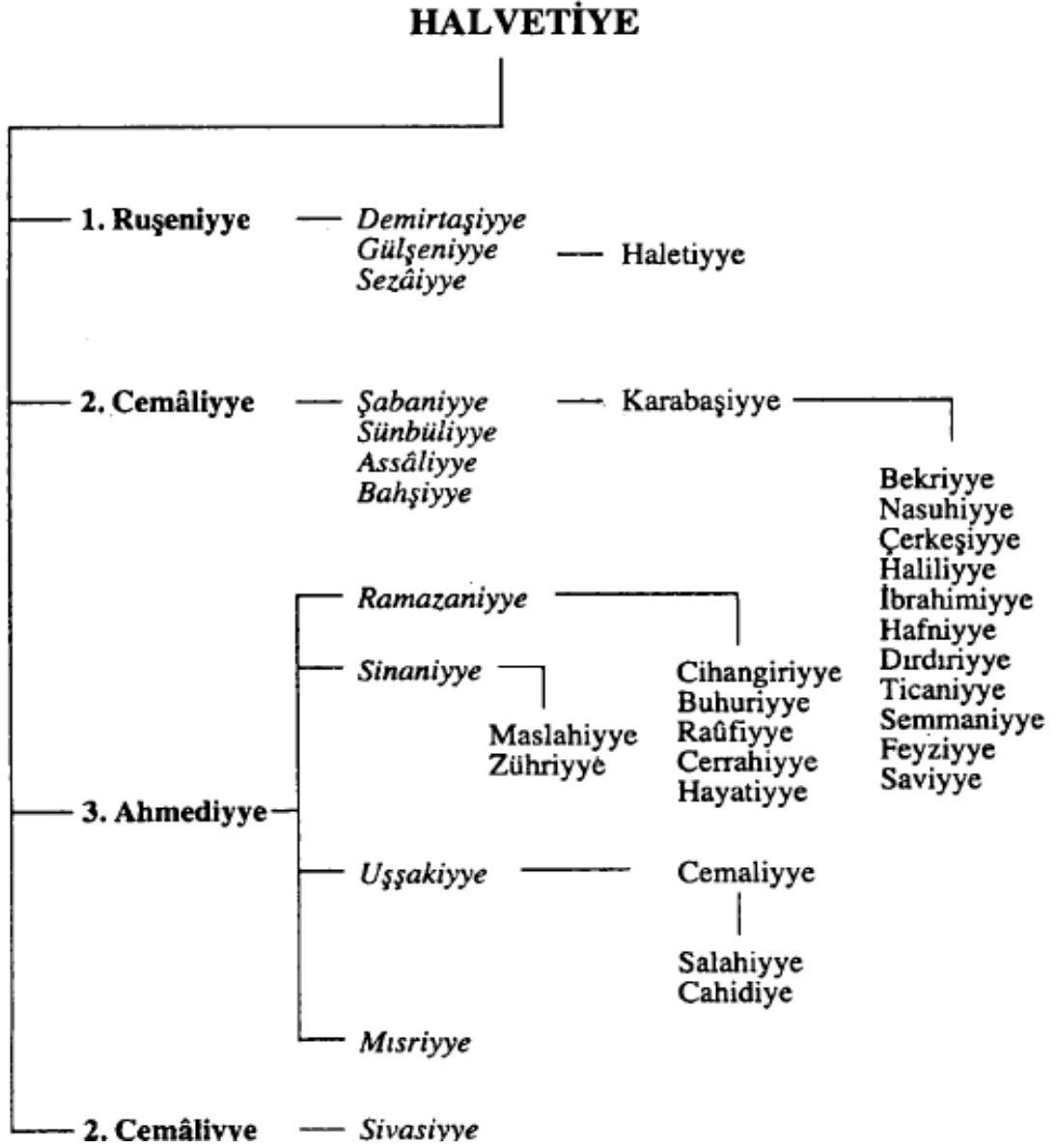
³¹ Kara, *a.g.e.*, s.289.

³² Yılmaz, *a.g.e.*, s. 264.

³³ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 264.

³⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 264.

İlerleyen zamanda bu ailenin ferdi Abdülhad Nûrî Sivâsî (ö. 1061/1651) tarafından Sivâsiyye adında bir kol kurulmuştur.³⁵

Halvetiyye'nin şube sayısı bakımından zengin bir tarikat olması hasebiyle bu konu araştırılırken daha titiz ve dikkatli olunmalıdır. Reşat Öngören bu dört ana koldan ayrı faaliyet gösteren bir şube ve faaliyetlerinden bahseder, bu grup için de ayrı bir şube, kol açılması gerektiğini savunur. Yahyâ-yı Şîrvânî'nin önemli halifelerinden Habîb-i Karamânî yoluyla Anadolu'da etkin rol olan bu grubun "Habîb-i Karamânî

³⁵ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 264-265.

Şubesi” adı ile ayrı bir kola ayrılması gerektiğini ifade eder. Ona göre Halvetiyye tarikatı, Pir İlyâs kolu, Yahya-yı Şîrvânî kolu ve diğer Halvetîler (XVI. yüzyılda faaliyetleri tespit edilen fakat mensup olduğu şube belirlenemeyen Halvetîler) olmak üzere üç başlık altında incelenmelidir. Bu tasnife göre Şeyh Dâvûd’nin, Yahyâ-yı Şîrvânî’nin halifesi Habîb-i Karamânî koluna mensup olduğu görülmektedir.

Görüldüğü üzere Halvetiyye Anadolu’da faaliyet göstermesi, sünni meşrepli olması ve şeyhlerin tamamının Türk kökenli olması hasebiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Osmanlı sultanlarının bu tarıkata ilgisi tarikatı kemiyet bakımından da güçlendirmiştir. Şeyh Dâvûd’un yaşadığı evre de tarikatın en parlak dönemine rastlamaktadır. Tarikat bu yüzyılda Anadolu ve diğer coğrafyalarda hızla yayılmıştır. Bunun temel sebebi olarak Şeyh Dâvûd’un Hocaları Yahya-yı Şîrvânî’nin talebeler yetiştirip diğer coğrafyalara göndermesi gösterilebilir. Habib-i Karamânî’nin icazet ve hilafet vermesiyle, Şeyh Dâvûd da Mudurnu’da görevlendirilmiştir. Burada irşâd ve tebliği faaliyetlerini sürdürmüştür. Dönemin ileri gelen devlet adamlarının isteği üzerine, tasavvufun anlaşılması güç konularını açıklamak için eseri Gülşen-i Tevhîd-i kâleme almıştır. Gülşen-i Tevhid, Halvetiyye geleneğine uygun bir üslupla kaleme alınmış ve insanlığın hizmetine sunulmuştur. Halvetiyye tarikatına dâir genel bir değerlendirmeden sonra, Şeyh Dâvud’un hayatı ve eserlerini inceleyelim.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÂVUD-I HALVETÎ MUDURNÎ'NİN HAYÂTI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. HAYÂTI

1.1. İsmi ve Mahlası

Hediyetü'l-ârifin'de Dâvûd b. Muhammed el-Mudurnî er-Rûmi adıyla anılan Şeyh Dâvûd hakkında kaynaklarda “Davûd el-Mudurnî”³⁶, “Şeyh Dâvûd”³⁷, “Dâvûd Efendi”³⁸ ifadeleri de zikredilmektedir. *Tâcü't-tevarih*'te, “Uzun Dâvûd”³⁹ şeklinde nitelendirilmiştir.

Şeyh Dâvûd tasavvufî ve şair kimliğiyle tanınmıştır. Hakkındaki bilgiler günümüze ulaşan yegâne eseri olan Gülşen-i Tevhid-ü Tahkîk'ten, tasavvufî ve edebî kaynaklardan elde edilebilmektedir.

Dâvûd-ı Halvetî'nin Gülşen'indeki beyitlere baktığımızda mahlasının “Halvetî” olduğu görülmektedir. Kaşânî, halveti kimsenin göremeyeceği bir yerde, gönlü Allah'a yönelterek sadrını sadece ona açması, tazarru da bulunması ve O'nunla konuşması şeklinde yorumlamıştır.⁴⁰

Gülşen-i Tevhîd'te "Halvetî" mahlasının seksen dokuz yerde geçtiği tespit edilmiştir. Bu nisvenin bu kadar çok geçmesi onu künye değil, mahlas olarak kullandığının göstergesidir.

Fidâ kıl cân u başı Halvetî kim

³⁶ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevarih*(Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu), (I-V), Kültür Bakanlığı Yayınları, V/279.

³⁷ Taşköprülü-zâde İsmâmeddin Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, *eş-Şakaiku'n-Numâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1975, s.223.

³⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmaniyye)*, (I-IV), Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1311, II/324

³⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't Tevarih*, <http://www.arsiv.mudurnuhaber.com/Evliyalar/Dâvûd-ı Halvetî>, 08.10.2016, 18:20.

⁴⁰ Kâşânî, *Mu'cemü Istulâhâtü's-Sufiyye*, (thk.Abdülâl Şâhîn), Dârü'l-Menâr, Kahire,1413/1992, s. 180.

Tenün cânı canun cânânı geldi (454)⁴¹

Çün kazâsına rızâ virmek gerek bende Hak'un

Halvetî tîr-i belâya sabrı idin siperi (789)

Bu yolda Halvetî miskin gerek temkin ile teskin

Yiter derdünü yan üsküninâyet ire Mevlâdan (3418)

1.2. Doğumu ve Ailesi

Şeyh Dâvûd'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Gülşen-i Tevhîd'te de bu konu hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamış ancak yaşadığı döneme ait bazı ipuçlarına rastlamak mümkün olmuştur. Eserin tahkik-inceleme nüshasına bakıldığında eserin dönemin devlet başkanı Sultan II. Bayezid Han'a (1481-1512) dua ve övgü kabilinden yazılan mesnevi ve murabba tarzındaki beyitlerdir.⁴² Ayrıca şeyhi Habîb-i Karamânî'nin vefatını beyan ettiği tarihtir. Belirtilen tarih 902/1497 yılını göstermektedir. Gülşen-i Tevîd'te bu tarihler dışında başka bir ifadeye rastlanılmamaktadır.⁴³

Şeyh Dâvûd'nin doğum yerinin Mudurnu olduğu konusunda genel bir algı oluşmuş, günümüz kaynaklarının ekseriyatında bu şekilde zikredilmiştir. Genel olarak değerlendirmelerde aksi bir ifâde bulunmadığından ve Gülşen-i Tevhîd'i Mudurnu da kâleme aldığından⁴⁴ doğum yeri olarak Mudurnu zikredilmiştir.

⁴¹ Tezimizdeki beyitler İslamoğlu, Abdülmecit'nun hazırlamış olduğu *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)* doktora tezinden alınmıştır. Beyitlerin sonundaki beyit numaraları tahkikli doktora tezindeki beyit numaralarına göre verilmiştir.

⁴² (Mesnevi tarzında 1481-1512 ile 591-616. beyitler, murabba tarzında 617-642. beyitlerdir.)

⁴³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, sayfa no: 231-233, beyit no: 591-616.

⁴⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 1154, beyit no: 10359.

Şeyh Dâvûd eserinin sonunda Mudurnu ahâlisine dua etmiştir. Eserin son beyitlerinde şöyledir:

Hem dahı şehr-i Mudurnı kavminün

Râzi olsun cümlesinden Hakk anun (10372)

Ulu kiçimerd ü zen kamusına

Rahmet idüp koymasun tamusına(10373)

Cennetini anlara dâr eylesün

Gözlerin lâyıık-ı dîzâr eylesün (10374)

Şeyh Dâvûd'un ailesine yönelik, kaynaklarda farklı bilgilere ve ifâdelere rastlanılmıştır. *Tâcü't- tevârih*'tebabasının Ali Bey, kendisinin de Uzun Dâvûd adıyla tanındığı zikredilmiştir.⁴⁵ *Hediyyetü'l-ârifin*'de, adı ve mahlası “Dâvûd b. Mehmed el-Mudurnî er-Rûmi es-Sufî el-Halvetî” şeklinde anılmaktadır.⁴⁶ Bu iki kaynak dışında bilgiye rastlanılmamaktadır. Genellikle tercihe şayan ve günümüz kaynaklarında daha fazla yer bulan bilgi, *Tâcü't-tevârih*'ten nakledilen babasının Ali Bey ismi ile anıldığına dair bilgidir. Babasının Mehmed olduğu bilgisi sadece *Hediyyetü'l-ârifin*'de görülmektedir. Görüldüğü gibi Şeyh Dâvûd'un babasının adı kesin olarak ifâde edilmediğinden bu hususta net bir tavır sergilenmemiştir.

Şeyh Dâvûd'un, Mehmet Efendi isminde bir oğlu olduğu Ataî'den nakledilmektedir. Başka yerde rastlanmayan bu malumatı Öngören, eserin Dâvûd-ı Halvetî” bölümünde değil, “Şeyh Sinan”ın (ö.977/1569) bölümünde anlatılmasına

⁴⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't- Tevârih*, V/279.

⁴⁶ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifin*, I/361.

bağlamaktadır.⁴⁷İlgili bölümde Ataî, Beypazarı kasabasında Halveti tarîkatı meşâyihından Şeyh Dâvûd Efendi'ye bağlı oğlu Mehmed Efendi isminde birinin seyrü sülûkunu tamamlayıp, tarîkat adabını öğrenerek irşâd makamına yükseltildiğini ve görevlendirildiğini ifade etmiştir.⁴⁸ Babası Şeyh Ahmed'in vefatından sonra ise Taraklı kasabasına bağlı Karapürçek köyünde bulunan tekkede babasının yerinde postnişin almıştır.⁴⁹ Ancak eldeki verilerin yetersizliği sebebiyle,Şeyh Dâvûd'un Mehmet isminde bir oğlunun olduğu şeklinde net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3. İlmi Serüveni

Şeyh Dâvûd döneminde ve sonrasında kaleme alınan kaynaklara bakıldığında onun ilmi serüvenine yönelik herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Gülşen-i Tevhîd'te de tahsil hayâtına kimlerin yön verdiği ve nerelerde geçtiğine dâir ifâdeler bulunmamaktadır. Şeyh Dâvûd'un ilmini artırmak üzere Bağdat'a gittiği, geri döndüğünde Amasya'ya giderek Habib-i Karamânî'ye bağlandığı muahhar kaynaklarda yer almıştır.⁵⁰

Gülşen-i Tevhîd'e bakıldığında, eser-müessir ilişkisinden yola çıkarak, Şeyh Dâvûd'un iyi bir tedrisattan geçtiği anlaşılmaktadır. İlmi eğitimini ikmâl ettiği, tefsir, hadis, kelim ve diğer islamî ilimlerde kendini yetiştirdiği, dini-tasavvufî alanda zirve şahsiyetlerin eserlerini mütalaa ettiği ve onlardan etkilendiği eserlerinde görülmektedir. Arapça ve Farsça'yı çok iyi derecede bildiği bu dillerde şiir yazmasından anlaşılmaktadır.

Şeyh Dâvûd Mudurnî manevi eğitimini, tasavvuf âdab ve erkânını, şeyhi Habîb-i Karamânî önderliğinde ikmal etmiştir. Gülşen-i Tevhîd'te şeyhine duyduğu muhabbeti, şeyhinin özelliklerini belirten, kerametini anlatan, şeyhinden övgü ile bahseden beyitler kâleme aldığı müşahede edilmektedir.

⁴⁷ Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf-Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Y.y.)*, İz Yay., İstanbul, 2003, s.34.

⁴⁸ Nev'izâdeAtâî, *Hâdaikü'lHakâik fi-Tekmileti's-Şakâik*, (Haz.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İstanbul, 1989, s. 202.

⁴⁹ Nev'izâdeAtâî, *Hâdaikü'lHakâik fi-Tekmileti's-Şakâik*, (Haz.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İstanbul, 1989, s. 202.

⁵⁰ Uslu, Recep, "Dâvûd-ı Halvetî", *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, IX/28, "Dâvûd-ı Halvetî" *Türk Dünyası ve Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, (I-VIII), Dergâh Yay., İstanbul, 1977, II/205, "Bolu (Dâvûd Halveti)", *Yurt Ansiklopedisi*, III/1527.

1.4. Tarîkati ve Silsilesi

Şeyh Dâvûd, Halvetî tarikatına müntesiptir. Gülşen-i Tevhîd'tekonuyla ilgili beyitlerden biri şöyledir:

Halvetîyem cism-ü cân-ı yakmağa pervâneveş

Aşk-ı şem-i cemâlün olmışam yâ Rab meded (1006)⁵¹

Tarîkatların olmazsa olmaz, ana unsurlarından biri de silsiledir. Silsile lügavi manada; birbirine bağlı, birbiriyle ilgili şeylerin ardarda veya yan yana dizilerek meydana getirdiği sıra, dizi, soy kütüğü, şecere, rütbe ve mevki yönünden bir sınıf içindeki derecelenme gibi anlamları ihtiva etmektedir.⁵² Tasavvufî istilahta ise; şeyhten şeyhe ulaşarak tarîkat pirine, ondan da yine şeyhten şeyhe, Hz. Peygamber'e kadar kadar ulaşan, ulaştığı kabul edilen zincire "silsile" denilmiştir.⁵³ Dâvûd-ı Halvetî eseri Gülşen-i Tevhîd'te Halveti silsilesini aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

1. Hz. Peygamber (s.a.v)
2. Hz. Ali (ö.29/661)
3. Hasan-ı Basrî (ö.110/728)
4. Habîb-i Acemî (156/774)
5. Dâvûd-ı Tâ'î (ö.165/782)
6. Ma'rûf-ı Kerhî (ö.200/815)
7. Seriyî-i Sakatî (ö.253/867)
8. Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/910)
9. Mîmşâd-ı Dîneverî (ö.299/912)
10. Muhammed-i Dîneverî (ö.340/951)
11. Muhammed el-Bekrî (ö.380/990)
12. Ömer-i Bekrî (ö.487/1094)
13. Vahyüddîn-i Kâdî (ö.442/1050)
14. EbûNecîb-i Sühreverdi (ö.598/1201)

⁵¹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 268, beyit no:1006.

⁵² Tosun, Necdet, "Silsile", *D.İ.A.*,XXXVII/206-207.

⁵³ Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1953, s.199.

15. Kutbuddîn-i Ebherî (ö.622/1225)
16. Muhammed-i Necâşi (Rükneddîn)
17. Şehabeddîn-i Tebrîzî (ö.702/1302)
18. Seyyîd Cemâleddîn (ö.652/1255)
19. Şeyh İbrahîm-i Zâhid (ö.705/1305)
20. Şeyh Muhammed (ö.780/1378)
21. Pîr Ömer Halvetî (ö.750/1349)
22. Ahî Mirem (ö.812/1409)
23. Hacı İzzeddîn (ö.828/1424)
24. Pîr Sadreddîn Ö.860/1455)
25. SeyyîdYahyâ (ö.868/1463)
26. Habîb-i Ömerî (ö.902/1497)⁵⁴

Halvetiyye'nin de diğer tarikatlerde olduğu gibi kendine has metodları bulunmaktadır. Halvet geleneğinin bu tarikattaki yerinin bir başka önem arzettiği görülmektedir. Zikir, vird, fikir, şükür, az yeme, az uyuma, az konuşma, inzivâ, şeyhe cân-ı gönülden bağlılık vb. unsurların önemi Halvetî geleneğinde de ifade edilmiştir.⁵⁵ Bu önemli ilkelere hassasiyetle uyulması istenilmiştir. Tasavvuf yolunda rüyaların ayrı bir önemi vardır. Mürid, içinde bulunduğu halleri ve gördüğü rüyaları mürşidine anlatmalıdır. Halvetî geleneğinde de seyrü sülûkta ilerlemek için rüya tabirlerinin önemli bir yeri vardır.⁵⁶

1.4.1. Mürşidi: Habîb-i Karamânî

Şeyh Habîb-i Karamânî Niğde yakınlarındaki Ortaköy kasabasında dünyaya gelmiştir.⁵⁷ Doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir ifâdeye rastlanılmamıştır. Soyü baba tarafından Hz. Ömer'e, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır. Nesebi itibariyle "Ömerî" diye anılmıştır. Memleketi hasebiyle de "Karamânî"

⁵⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 235-242, beyit no: 643-710.

⁵⁵ Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye", *D.İ.A.*,XV/394, Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı AliyyedenHalvetiyye*, s.28-37.

⁵⁶ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s.262.

⁵⁷ Şahin, Kâmil, "Habib Karamânî", *D.İ.A.*, XIV/371-372.

künyeleri ile anılmış ve tanınmıştır.⁵⁸Dâvûd-ı Halvetî'nin, eseri Gülşen-i Tevhîd'te tarîkat silsilesini belirttiği müşahede edilmektedir.⁵⁹ Beyitlerinde şeyhinden şöyle bahsetmiştir:

Adı Mevlânâ Habîb-i Ömerî

Şevk-ı dost idi bilinde kemeri (696)

Hem Habîb-i sânidir Seyyid ana

Pîri medh idüp habîbüm dir ana (697)

Bu beyitlerde Şeyh Dâvûd şeyhini anlatıyor ve şeyhini “habibim” diyerek medh-ü senâ ediyor. Habîb-i Karamânî'nin tahsil hayâtı hakkında da kaynaklarda detaylı bilgilere rastlanılmamıştır. Tasavvufî eğitimini tamamladıktan sonra müderrislik yaptığı bilinmektedir. Ayrıca şeyhi Yahyâ Şirvânî'ye intisap etmek için Şirvan'a giderken “Şerh-i Akâid” okuduğu Gülşen-i Tevhîd'teki ifâdelerden anlaşılmaktadır.⁶⁰Gülşen-i Tevhîd'in tahkikli metnine bakıldığında 740-755. beyitler arasında Şeyh Habîb-i Karamânî'nin eğitimini tamamladığı zahirî ve bâtinî ilimleri tahsil ettiği ve bu alanlarda kendisine yöneltilen sorularda muhataplarını tatmin etmiştir.

Habîb-i Karamânî eğitim faaliyetleri için birçok diyara gitmiştir. Habîb-i Karamânî Şirvan'a ulaştığında Yahyâ-yı Şirvânî'nin müritleriyle karşılaştığı ve onlara “şeyhiniz bana bir günde Mevlâmı gösterebilir mi?” diye sorunca, dervişlerin ileri gelenlerinden Hacı Hamza bu söyleme çok sinirlenmiş ve Şeyh Habîb'e şiddetli bir tokat atmıştır.⁶¹ Bu durumu öğrenen Şeyh Yahyâ Şirvânî, Habîb-i Karamânî'ye nasihat ederek gönlünü almıştır. Ayrıca Habîb-i Karamânî'ye bir pencere göstermiş ve gece

⁵⁸ Şeyh Habîb'in yaşadığı dönemde, yaşadığı şehir Karaman'a bağlı bir yerleşim birimi olarak zikredilmektedir., Ahmet Rif'at Efendi, *Lûgat-i Târihiyye ve Coğrafiyye*, (I-VII), Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul, 1300, VII/102.

⁵⁹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.240, beyit no: 696-697.

⁶⁰ Taşköprülü-zâde, *eş-Şakâik*, s.161; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't- Tevârih*, V/204.

⁶¹ Mecdî Efendi, (haz.: Abdülkadir Özcan), *Hadâiku 'şŞakâik*, Çağrı Yayınları., İstanbul, 1989, s. 282-283.

orada beklemesini istemiş, rüyasında ne görürse kendisine anlatmasını istemiştir.⁶²Habîb-i Karamânî kendisine belirtilen yerde beklemiş ve şeyhinin dediklerini yapmıştır. İçinde bulunduğu hâlet-i rûhiyesini “O geldi, biz gittik” diyerek anlatmıştır.⁶³

Şeyh Habîb-i Karamânî şeyhinin yanında sülûkunu ikmal etmiş, on iki yıl hizmet ettikten sonra kendisine icâzet verilmiş, Anadolu’ya giderek Konya, Sivas, Ankara vb. şehirleri dolaşmıştır. Bu seyahatleri esnasında Akşemseddin ile görüşmüş ve sohbetlerinde bulunmuştur. Ankara’da Hacı Bayram’ın kabrini çokça ziyaret ettiği nakledilir. Bu süreçte Şeyh Habîb-i Karamânî’nin üç defa hacca gittiği zikredilmektedir.⁶⁴

Şeyh Habîb-i Karamânî, Şeyh Yavsı Efendi’nin kızı Rukiye Hatun ile evlenmiştir. İskilip’te iken kayınpederi ile aralarında vakfin evlâdiyelik-erbâbiyelik olarak kurulması hususunda görüş ayrılığına düşmeleri hasebiyle Şeyh Habîb-i Karamânî, İskilip’ten ayrılarak Amasya’ya gitmiştir. Şeyh Habîb-i Karamânî, Yavsı Efendi’nin evlâdiyelik olarak kurduğu vakfin “erbâbiye” olmasını istemiştir.⁶⁵ Bu yolda emanetin ehline verilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu yolda soyun, nesebin değil hak edenin postnişin alması gerektiğini ifâde etmiştir. Şeyh Dâvûd’nin Gülşen-i Tevhîd’teki beyitlerine bakıldığında bu yolda işin ehliyet, liyâkat sahibine verilmesi gerektiğini 656-659. beyitlerde çok güzel bir üslûpla ifâde ettiği görülmektedir. Şeyh Dâvûd potnişin olacak kişinin şeyhinin hâliyle hâllenmiş olması gerektiği görüşünü eserinde ifade etmiştir.⁶⁶

Şeyh Habîb-i Karamânî’nin irşâd ve tebliğ hizmetlerini yürütürken halkın yararlanabileceği birçok müesseseyi de inşa ettiği belirtilmektedir. İskilip’te kaldığı

---

⁶² Rüyâların Halvetî geleneğindeki önemi, gâyet açık bir şekilde ifâde edilmiştir.

⁶³ Şeyh Dâvûd’un bu cümlesi ile Kur’an-ı Kerîm’deki “Hak geldi, bâtil yok oldu. Bâtil yok olmaya mahkûmdur.” Atf yaptığı düşünülmektedir. İsrâSûresi, 82. âyet.

⁶⁴ Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, V/205.

⁶⁵ Kâşânî, *Mu‘cemü Istilâhâtı’s-Sufiyye*, s. 180.

⁶⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, s. 236-237, beyit no: 656-659.

dönemlerde, cami, medrese, kütüphane vb. birçok vakıf kurduğu bilinmektedir.⁶⁷ Bu tür müesseselerin yapılmasına vesile olup, bunları vakfetmiştir.

Şeyh Habîb-i Karamânî'nin günümüze ulaşmış birkaç tasavvufî eseri mevcuttur. Bunlardan birisi mensûr eseri *Kitâbu'n-nasayîh*'tir.⁶⁸ Diğer bir eseri manzum olarak kaleme aldığı "*Etvâr-ı Seb'a*"dır. Bu eserin asıl adı "*Risâle-i Makâmât-ı Sülûk*" tur.⁶⁹ Eserde tasavvufî hakikatler ele alınmış, seyrü sülûk, halvet, nefsin mertebeleri vb. konular işlenmiştir.

Şeyh Habîb Karamânî, hicri 902, miladi 1497 yılında Amasya da vefat etmiş olup kabri Mehmed Paşa İmareti içindir.⁷⁰

Şeyh Dâvûd, eseri Gülşen-i Tevhîd'te herkesin şeyhini övdüğünü beyân etmiş ve bundan dolayı kendisinin de Gülşen-i Tevhîd'in birçok bölümünde şeyhine medhiyeler yazmıştır. Şeyh Dâvud, şeyhinin vefatına çok üzülmüş ve durumu eserinin bir bölümünde mersiye tarzında beyitler ile ifâde etmiştir. Şeyhi Habîb-i Karamânî'nin vefat tarihi ile bilgilere de eserinde yer verildiği görülmektedir:

Mevtinün tarihini bilmek dilersen "kabz" idi

Bu fenâ dârından itdükde bekâya güzeri (790)

Hem "işâret" idi tarih hem "kabız" gitti ziyâ

Çünkü bâd-ı ecel irdi ceb itdi feneri (791)

Gülşen-i Tevhîd'te geçen ifadelerden Şeyh Habîb-i Karamânî'nin hicri 902 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır.⁷¹ Tasavvufî eserlere bakıldığında bu şekilde anlaşılması gerektiği beyan edilmektedir. Tâcü't-Tevârih'te "kabz" kelimesinin Habîb-i

⁶⁷ Şahin, "Habîb Karamânî", *D.İ.A.*, XIV/371.

⁶⁸ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, III/141.

⁶⁹ Öztürk, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, s.32.

⁷⁰ Taşköprülü-zâde, *eş-Şakâik*, s. 161-162; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, V/205; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn*, I/262

⁷¹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 249-250, beyit no: 790-794.

karamânî'nin vefatını beyân ettiği zikredilmektedir.⁷² Şeyh Habîb-i Karamânî Anadolu'nun dört bir tarafına gönderdiği halifeleriyle tarikat geniş alanlara yayılmış ve irşâd faaliyetleri hız kazanmıştır. Şeyh Dâvûdde irşâd faaliyetleri için şeyhi tarafından Mudurnu'ya görevlendirilmiştir.⁷³

1.4.2. Şeyhliği ve Hizmet Dönemi

Hilâfet sözlükte; arkasından gelen, birinin yerine geçen vekil olan anlamlarını ihtiva eder. Tasavvufî bir ıstılah olarak hilafeti; şeyhin müritleri arasında, yetişmiş olanları, yolun âdâb ve erkânını öğrenenleri, tasavvufî eğitimini tamamlayanlar arasından mürşid-i kâmil olmaya ve insan yetiştirmeye manevî yetenek kazananları irşâd vazifesiyle görevlendirdiği kişilerdir.⁷⁴ Şeyhi tarafından hilafetle görevlendirilen kimselere, ehliyetnâme, şehadetnâme, anlamlarına gelen "hilafetnâme" verilirdi. Bu belge halifelik makamına gelen kimselerin usulüne uygun bir şekilde bu makama getirildiklerinin bir nişanı olarak kabul edilirdi. Bu göreve muttali olan kimseler kendilerine verilen irşâd ve tebliğ vazifelerini yürütürlerdi. Şeyh talebesinin bu manevî yoldaki eğitimini tamamlayabilmesi için, baba-evlat ilişkisi gibi talebeleriyle ilgilendikleri görülmektedir. Bu yolda ilerlemek şeyhe tam bir teslimiyetle ve verilen görevleri eksiksiz yerine getirmeye çalışmakla mümkün olacaktır.

Şeyh Dâvûd, irşâd görevinin îfasını, önceden yakılmış bir ateşten, bir alev parçası olarak kendi çirasını, kandilini yakmaya, ateşini tutuşturmaya ve yanan ateşten de aynı şekilde çirasını yakanların, kandilini aydınlatanların olacağı bu şekilde bu görevin tevarüs edeceğini beyitlerinde ifade etmiştir. Bu yanan nûrdan herkesin nasibine düşeni alması gerektiğini, almayanların sonradan pişman olacağını, başını döveceğini ve üzüleceğini şöyle ifade etmiştir:

Budur ol kim yanar iken bir çırağ

Dinle bu söz ma'niden değil irag (807)

⁷² Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, V/205.

⁷³ Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf*, s.33-42.

⁷⁴ Öngören, Reşat, "Tasavvufun Kurumsallaşması" maddesi, Kadir Özköse (Editör), *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 2012, Ankara, s.227.

Ol çırağın nurı andan nakl ide

Bir ırağa dahi var(a) andan gide (808)

Anda dahi yanarıken iy dede

Bir ırağa dahi vara nakl ide (809)

Şad hezar dürlü çırağa varsa nur

Her birinde yansa vü bulsa zuhur (810)

Cümlesinden sonra yanandan eger

Bir kişi yaksa çırağın iy püser (811)

Gerçi yaktı sureta ol son giden

Ma'nide ol yakmış oldu ön giden (812)

Gerçi nurı son ırağdan aldı ol

Ma'nide hem ön ırağdan aldı ol (813)

Zira bir nurdur bu cümlede yanan

Nakl idüp seyreyleyen bu söze inan (814)

Son ırağdan çırağın yakan kişi

Ön ırağdan yakdı bilmiş ol işi (815)

Ger ırağun suretinde ihtilaf

Görnürise ma'nisinde yok hilaf (816)

Sen ırağa bakma yanan nura bak

Bu sözi menguş var guşuna tak (817)

Sureti ko ma'niye eyle nazar

Suret olmadan eyle hazer (818)

Gör ki nurda var mıdur hiç ihtilaf

Her ırağun nuru yek-reng bi-hilaf (819)

Bunda bir söz dahi var anı da işit

Bu sözü kulağında menguş it (820)

Bir ırağdan kim yakar birer ırağ

Dinle sözüm ne direm iy yüzi ag (821)

Ol ırağ ger ulu olsun ger kişi

İş bu manayı bilür ulu kişi (822)

Yakduğı ırağ kadar olmaz nuru

Ya ne mikdar nur alur iy din eri (823)

Yaktı yakan yine başardı işin

Yakmayanlar dögeler sonra başın (836)

Son peşiman assı kılmaz bilesün

Fursat eldeyken yaragun kılasın (837)

Binüm işim var gidemem ileri

Sen yaragun yi yüri ey yol eri (838)

şeyh Dâvûdirşâd faaliyetlerini ve hilafet makamını örnekler vererek izah etmiştir. şeyh Dâvûd üstlendiği görevin şeyhi tarafından kendisine miras bırakıldığını belirtmiştir. Bu yolun âdab ve erkânının bu şekilde ilerlediğini beyan etmiş kendisine yeni bir vazife ya da görev verilmediğini yakılan ilk ışığın ilk nurun kendi dönemindeki bir yansıması olduğunu ve yaşadığı çağda kendisine verilen görevi yerine getirmeye çalıştığını bildirmektedir.⁷⁵

---

⁷⁵ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halveti ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 251-252, beyit no: 816-816.

Tarîkatlarda silsile devam ederken farklı kollar zuhur etmiştir. Genel olarak bakıldığında şeyhten şeyhe intikal eden neşvenin aynı olduğu belirtilmektedir. Bu kollara ayrılmanın küçük de olsa farklılaşmanın sebebi ne olabilir? Şeyh Dâvûd, eseri Gülşen-i Tevhîd'in 823-827. beyitlerinde; şeyhinden vazifeyi alan kişiye intikal eden nurun tek ve değişmez olduğu bildiriliyor. Bu nurdan faydalanma meselesine gelince burada farklı faktörler devreye giriyor. Kişinin kabiliyeti ve istidadı farklılık gösterdiğinden şeyhten istifadesi herkeste aynı olmuyor. Kişinin şeyhten istifadesi, kendini yetiştirmesi ve melekelerinin gelişmişliği ölçüsünde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla aynı tarîkata mensup şeyhler arasında bile kişisel faktörler, usûl ve yöntem farklılıkları sebebiyle farklı tarîkat kolları zuhur edebilmektedir. Bu gâyet tabii bir durumdur. Zîra her insan farklı bir âlemdir. Fıtratı ve ruh halleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Kişi tabiatına, fıtratına en yakın şeyhle gönül birliği kurarak bu yolda ilerleyebilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, tarîkatlerin içindeki şubeler bir zenginlik olarak telakki edilmektedir.

1.4.3. Halîfeleri

Dâvûd-ı Halvetî'nin iki halifesi vardır. Bunlar; oğlu Mehmet Efendi ve Kâşifi mahlaslı bir şâirdir.

Kâşifi *Tehzîbü'l-akâid* ve *müfîdetü'l-fevâid* isiminde bir eser telif etmiştir.⁷⁶ Bu eserinde "firka-i dalle" yi ele alarak, bu konuyu otuz bab olarak beyan etmiştir. Şeyh Kâşifi Efendi aslen Mudurnuludur. Bunun yanı sıra aynı dönemde yaşayan Latîfi, Kâşifi'nin görüşleri ve ifadelerinin zamanla onda mehdilik iddiasına sebep olduğunu belirtmiştir. Dönemindeki ulemâ Kâşifi'nin fikirlerinin bozulduğu ve istikamet noktasında sıkıntılı bir hal içerisine girdiğini belirtmişlerdir. Kendisine düşüncelerinden vazgeçmesi söylenmiş, Kâşifi mehdi olduğu fikrinde ısrar edince, idam edilmiştir. Latîfi bu olayı beyitlerinde şöyle ifade etmiştir:

Aldanur o kim dünne-i gaddar ile oynar

Dîvânedür ol kimse ki 'ayyâr ile oynar

⁷⁶ Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I/69.

Dil tıflı niçin oynaya ol zülf-i hâm ile

Kasd itti meger cânına ki mâr ile oynar

Halifelerinden diğeri olan oğlu Mehmed Efendi hakkında kaynaklarda açıklayıcı bir malumata rastlanılmamıştır.

1.5. Vefâtı

Dâvûd-ı Halvetî'nin vefatına dair kaynaklarda muhtelif tarihler bulunmaktadır. Hoca Sâdettin Efendi'ye göre 915/1509⁷⁷, Mehmet Süreyya'ya göre 933/1527⁷⁸ ve Recep Uslu'ya göre ise hicrî 913, miladi 1508⁷⁹ tarihi Şeyh Dâvûd'un vefat tarihidir. Taşköprülüzâde ve Kâtip Çelebi eserlerinde Dâvûd-ı Halvetî'nin vefatına dair herhangi bir bilgiye yer vermemişlerdir.⁸⁰

Şeyh Dâvûd, Gülşen-i Tevhîd'te eserini yazdığı tarihi Şevval 913/1508 olarak ifade etmiştir. Bu tarih dikkate alındığında Şeyh Dâvûd'un vefat tarihi 913/1508 yılı sonrasında olmalıdır. Şeyh Dâvûd'un vefatına ilişkin tarihine ilişkin en eski kaynak, *Tâcü't-tevârih*'tir. Gülşen-i Tevhîd'in yazılış tarihi de göz önüne bulundurulduğunda vefatı için 1509 tarihinin daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür.⁸¹ Şeyh Dâvûd'un kabri Mudurnu'dadır.⁸²

2. EDEBİ ŞAHSİYETİ

Şeyh Dâvûd'un günümüze ulaşan tespit edilmiş yegâne eseri *Gülşen-i Tevhîd-i Tahkîk*'tir. Şeyh Dâvûd ilk olarak Candaroğulları Beyliğinin son hükümdarı (İsfendiyaroğulları) Kızıl Ahmed Bey'in isteği üzerine tasavvuf konusunda anlaşılması güç bahisleri açıklamak için mensur bir risale yazmıştır. Kızıl Ahmed Bey'in bu risaleyi çok beğenmesi ve tasavvufî konuları daha kapsamlı bir şekilde ele almasını istemiştir. Bunun üzerine Şeyh Dâvûd bu risâlenin muhtevasını genişleterek Gülşen-i Tevhîd'i

⁷⁷ Hoca Sâdettin Efendi, *Tâcü't-tevârih*, V/280.

⁷⁸ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II/324.

⁷⁹ Uslu, "Dâvûd-ı Halvetî", *D.İ.A.*, IX/28.

⁸⁰ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâik*, s. 223; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, c. II, s. 1505.

⁸¹ Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I/69.

⁸² Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I/69.

kâleme almıştır. Dâvûd-ı Halvetî, manzum bir eserin daha belîğ, etkili, kalıcı olacağı düşüncesiyle Gülşen-i Tevhîd'ini manzum bir şekilde kaleme almıştır. Gülşen-i Tevhîd'de yer alan şu ifadeler Şeyh Dâvûd'un başka bir eserinin bulunmadığını ortaya koymaktadır:

Bir zamanda niçe beyt nazm eyledüm

Bir risâle idüp ânı gizledüm

Kimseye keşf etmemişdüm hiç anı

Tâ ki kimse bilmeye hergiz anı

Tâ huzur-ı Şeyh'e azm itdüm yine

Meclis-i a'laya azm itdüm yine

Varduğum gibi heman andı anı

Deng ü hayrân eyledi anda beni

Şermsar olup katı oldum hacil

Bu sehel işdi katında şöyle bil

Cümle dervişlerinün cünbişine

Muttali'di gibi işine (763-768)

Bu beyitlerde herkesten gizleyerek bir risale yazan Şeyh Dâvûd, kendisine söylememesine rağmen şeyhinin bu risaleden haberdar olduğunu, bunun neticesinde kendisinin de mahcup duruma düştüğünü ifade etmektedir.

Şeyh Dâvûd'un manzum olarak yazdığı Gülşen-i Tevhîd'i,şeyhini övdüğü risalesi ve Gülşen-i Tevhîd'e kaynaklık eden mensur eserinden sadece Gülşen-i Tevhîd günümüze ulaşmıştır.

Şeyh Dâvûd'un teliflerinden sonra eserleri bağlamında edebi kişiliği hakkında incelemelerde bulunmak uygun olacaktır.

Şeyh Dâvûd'un Gülşen-i Tevhîd'inden hareketle iyi bir medrese eğitimi gördüğü, Arapça ve Farsça'yı iyi derecede bildiği anlaşılmaktadır. Tasavvufî eğitimini Şeyhi Habîb-i Karamânî yanında tamamlayarak yolun âdab ve erkânını öğrendikten sonra şeyhi tarafından hilafetle görevlendirilmiştir.

Şeyh Dâvûd tasavvufî meseleleri ve hakikatleri daha etkili ve coşkulu bir üslupla ifade edebilmek için manzum olarak ifade etmeyi tercih etmiştir. Şeyh Dâvûd şiiri mensubu olduğu tarîkatın esaslarını ve tasavvufî hakikatleri açıklamada bir araç olarak görmüş dolayısıyla eserini estetik kaygısıyla oluşturmamış bilakis mürşidin yol göstericiliğini ön planda tutmuştur. O samimi, akıcı, ve hoş bir üslupla öğretisini muhatabına ulaştırmaya çalışmıştır. Şeyh Dâvûd şiir dilini tercihini ve eseri telif sebebini şöyle ifade etmiştir:

Nehiy münker için işbu kaside

Dinildi ta ki gafiller uyana (9596)

Görüldüğü üzere eserini iyiliği emretmek, kötülükten men etmek, irşad ve tebliğ faaliyetlerini yürütmek ve gaflet uykusundakilerin uyanmasına vesile olabilmek amacıyla kaleme almıştır.

Şeyh Dâvûd-ı Halveti tasavvufa dair anlaşılması zor kavramları, halleri ve diğer tasavvufa taalluk eden kavramları tecrübesi ve ilmi birikimiyle okuyucunun zihninde iz bırakacak şekilde ifade etmiştir. Tasavvufî meseleleri halkın anlayabileceği tarzda kâleme almış, metaforik anlatım ve şâhiyelerle zenginleştirmiştir. Eserinin kaynaklarını

da şu şekilde sıralamıştır: Âyetler, hadisler, tasavvuf yolunun büyüklerinin sözleri, tavsiyeleri ve yaşamış olduğu manevi hallerdir. Yaşamış olduğu manevi halleri ön plana çıkarmamıştır. Bu durum onun tevazuunun tezahürü olarak telakki edilmektedir.

Şeyh Dâvûd eserinin edebi ve sanat yönüyle ilgili olarak görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Budur ol sözümün aybı çokdur

Ki bir beyit olmaya aybı yokdur (1161)

Degüldür hal noksandan sözüm çün

Sözüm kâmil mi ola nakıs özüm çün (1163)

Keremden setr idesiz cümle aybum

Keremden setr idesiz cümle aybum

Ki zira ben ser-a-ser cümle aybum (1165)

Şeyh Dâvûd eksikliklerin hoş görülmesini istirham etmiştir. Ona göre önemli olan beyitlerin suretini yani estetik güzelliğini değil, beyitlerin muhtevasıdır. Mısraların içerisinde anlatılan hakikatlerden istifade edilmeye çalışılması gerektiği ifade edilmiştir.

Şeyh Dâvud mütevâzi bir üslup tarzını benimsemiş, kişiliğini ön plana çıkarmamıştır. Kendisini sabuncuya, anlatmış olduğu hikmet hazinelerini ise sabuna benzetmiştir. Sabuncunun dış görünüşüne, kirli elbiselerine bakılmaması gerektiğini, asıl maksadın temizleyici özelliği olan sabuna ulaşmak olduğunu ifade etmektedir.⁸³

Şeyh Dâvud eserinde yer verdiği hakikatlerin büyük zatların yaşamış olduğu tecrübe ve deneyimlerine bakılarak kâleme aldığını, kendisine ait şeylerin

---

⁸³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 499, beyit no: 3436-3438.

bulunmadığını ifade etmiştir. Kendisini büyük zâtlarla beraber olma fırsatı bulabildiği için bahtiyar hisseder. Bu bağlamda Şey Dâvud, büyük zâtları güle, kendisini ise güle komşuluk eden balçığa benzetmiştir.⁸⁴ Şeyh Dâvûd bu sözlerin kemal sahibi büyüklere ait olduğunu ifade ederken, bu insanları hümâ kuşuna kendisini ise sineğe benzetmektedir.

Asıl önemli olanın can ve ruh olduğunu belirterek cismin ve bedenın önemli olmadığını ifade etmiştir. Peygamber Efendimizin de buyurduğu gibi: “Allah şüphesiz (mükâfatlandırma veya cezalandırma bakımından) sizin suretlerinize (görünüşlerinize) ve mallarınıza bakmaz ve lakin ancak amellerinize ve kalplerinize bakar.”⁸⁵ hadisini tasavvufi meselelerle özdeşleştirerek açıklamıştır. Sarık ve cübbesiyle övünüp sevinen sufinin durumunu boynundaki çan sesiyle sevinen merkebe benzeterek hakikatin ve özün asıl olduğunu belirtmiştir.

Şeyh Dâvûd tasavvufi hayâtı yaşayan bir kimse olduğu için, içinde bulunduğu halleri ve durumları da beyan etmiştir. Yaşanmış haller ve durumlar gerek meteforik anlatımlarla gerek şathiyelerle gerekse sembolik anlatımlarla belirtilmiştir. Ayrıca anlatım ve betimlemeler soyut ifadelerle desteklenmiştir. Aşağıdaki beyitlerde soyut ifadeler işlenmiştir:

Ten göziyle bakana bu giti haristan gelür

Can göziyle bakana gülşen görünür ne ki var (3745)

Can göziyle bakdunısa aynına her zerrenun

Aşıkare etme zinhar sende bu sırrı i yar (3746)

Katrede bahr-ı muhit ü zerredür afitab

---

⁸⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 285, beyit no: 1182-1183.

⁸⁵ İbni Mace, c.2, s.1388, Zühhd

Gözlegil her zerreden sen Leylini Mecnun var (3747)

Şeyh Dâvûd eserinden bahsederken şiiri ve kendi kâleminden dökülen mısraları da övmüştür. Fakat bu ifadelerin yanı sıra Allah'tan yardımını ve inâyetini dilemiştir. Şeyh Dâvûd'a göre başarı ve tevfik ancak Allah'ın yardım ve inâyetiyle hâsıl olacaktır.

Gülşen-i Tevhid hakkında, onu okuyup anlayanlar için, ruhlara gıda olan bir eserdir. Şeyh Dâvûd'a göre; onu okuyanlar ebedi olarak tadını unutamayacakları bir hazza ulaşacaklardır. Bu kitap manevi yolculukta ilerlemek isteyenler için bir yardımcıdır, yol gösterici bir rehberdir. Bu kitap karanlıklardan aydınlığa çıkaran bir güneş, maksada ulaştıran bir mürşiddir⁸⁶.

Şeyh Dâvûd, gafletten uyanmak ve hakikat ummanına dalmak isteyenlerin bu esere talip olması gerektiğini başucundan ayırmaması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁷ Eserin bir başka bölümünde de, kitabının gül, okuyanların ise bülbül olması olmasında bulunmuştur:

Katunda kitabum makbul olsun

Okuyanlar belabil bu gül olsun (10083)

Eğer degülisen naşi sakın bakmayasın şaşu

Ki taze mevec yinü dirler getürdi eski deryadan

Ki tevhid dürlerin dizdüm ne mani sözlerin yazdum

Arus-ı ma'nevi düzdüm geyürdüm cümle kaladan

⁸⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 299, beyit no: 1324.

⁸⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 322, beyit no: 1575.

Götürdi bürka'ı yüzden dii-berlik ider sözden

Gözünde sürme-i tevhid olupdur çeşm-i şehlâdan

Nazar kıl kim ne dil-dardur nice mevzun dil-berdür

Nice Leyli-sıfat düşdi ki hûb Şirin ü Azrâ'dan

Bunun görmediler yüzün dahi tuymadılar sözin

Henüz taze bikir geldi degüldir pir-i sâlâdan

Eger can gözile bunu göreydi pir-i şad-sâle

Olaydı nev-cüvân ol hem degülse çeşm-i a'mâdan

Buna sen bakmagıl kutah geyüptür hil'at-i tevhid

Bu efzûn oldu kametde hezaran serv-i bâlâdan

Bu yolda Halvetî miskin gerek temkinile teskin

Yiter derdünü yan üskün inâyet ire Mevlâdan (3411-3418)

Şeyh Dâvûd Gülşen-i Tevhid'i şu şekilde tasvir etmiştir: Tevhid incileri takmış, pahalı kumaşlarla giyinmiş henüz sesi işitilmemiş, yüzü görülmemiş tâze bir gelindir. Gözü tevhîd sürmeli bu gelin, gönüller çalan mevzun bir dilberdir. Leyla gibidir belki ama Şirinden'de Azrâ'dan da güzeldir. Eğer yüz yaşındaki ihtiyarlar onu cân gözüyle görselerdi, genç delikanlı olurlardı. Ama bunun için gerçekten görebilmek kör olmamak

gerekmektedir. Şeyh Dâvûd bu eseri okuyanın gaflet uykusundan uyanıp, Hakk'a iltica etmesini diler.

Şeyh Dâvud Gülşen-i Tevhid'te; asıl maksadın insanın özünde bulunan cevherle karışık toprağı karıştırıp, cismindeki cevher ve toprağı birbirinden ayırıp saf cevhere ulaşmak gerektiğini ifade eder. Bu eserin yazılış amacından birinin de bu olduğu ifade edilmektedir.

Eserinin birçok yerinde anlatımı kuvvetlendirmek için, dikkat çekici şathiyelere yer vermiştir. Anlaşılması güç olan şathiyeleri⁸⁸ sonraki beyitlerde açıklamıştır. Murâdının ne olduğunu, ifade etmek istediğı şeyleri şathiyelerin hemen peşinde detaylı olarak açıklamıştır:

Kabr-i cesed başında dün zilleti gâret eyledüm

Cünüble pâk olanları cümle ziyâret eyledüm (1606)

Keffâreti yidüğümüñ Ramazan orcını bu kez

Bayram günü namazını da bî-tahâret eyledüm (1607)

İşâret maziyedür dün didügi

Bedendür kabre teşbîh eyledügi (1610)

Yukarıdaki beyitlerdeki mecâzi anlatım ve şathiyeler 1610. Ve 1670. beyitler arasında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu beyitlerde dün ile mazi, beden ile kabir, zillet ile ten, anı terk ile gayret, oruç yemek ile canın cisme nüzulu, bayram ile visal kastedilmektedir.

---

⁸⁸ Şathiyeye, sufinin vecd ve istiğrak halinde söylediğı, muhtevasında bir iddia bulunan sözdür.

II. BÖLÜM

TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

1. TASAVVUF İLMİ VE SUFİLİĞE DÂİR

Tasavvuf kelimesinin hangi kökten geldiği hususunda muhtelif görüşler mevcuttur. Etimolojik açıdan incelendiğinde kökenine dair görüşler bir kaç gurup altında toparlanabilir. Bunlar; ashâb-ı suffenin suffeden, bir çöl bitkisi olan sufâne'den, duruluk ve temizlik anlamına gelen safâ ve safvetten, saff-ı evvelden, kendilerini halka hizmete veren Benu's-sûfe'den, ense saçı ve kıl demek olan sûfetü'l-kafâ'dan, sıfat kelimesinden, Yunanca hâkim ve filozof anlamına gelen sofia'dan, yün anlamına gelen sûtan geldiğine dair görüşlerdir.⁸⁹ Çoğunlukla kabul gören görüş tasavvuf kelimesinin "sûf" kelimesinden türediğidir. Sûf; yün, koyun, keçi vb. hayvanların tüyü, boyun, ense, ev işlerinden birini yapmak, Mudar'dan bir kabile ismi, üzümün sararması gibi anlamları ihtiva etmektedir.⁹⁰

Tasavvufun kavram olarak birçok tarifi yapılmıştır. Tasavvufun birden çoktarifinin yapılmasının en temel sebebi onun tecrübî bir ilim olmasıdır. Manevi terbiye yoluna giren kimselerin bulunduğu makamların farklı oluşu ve yaşadıkları hallerin değişik şekillerde tezahür etmesinden dolayı her sufi kendi tecrübe ettiği hali ifade ederek tasavvuf kavramının tanımını yapmıştır.

Tasavvuf, dini, sadece kaideler bütünü olarak almayı onun derunî manasına nüfuz etmeye çalışmak ve dolayısıyla manevî hayâtı maddî hayâta üstün kılmak, Allah'la kul arasındaki münasebeti iyice derinleştirmektir.⁹¹

Tasavvuf, zühddür, güzel ahlâktır, tasfiye, yani kalp temizliğidir, tezkiye nefis ile mücâhededir, istikamet, kitap ve sünnete sarılmaktır, Allah'a tam teslimiyet ve rabbânîliktir, Hakk'a vusluttur, (ihsân) İslâm'ın ruh hayâtıdır, bir bâtın ilmidir, havassa

⁸⁹ Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat 2010, s24.

⁹⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c, IX, ss. 199–203.

⁹¹ Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neş., İstanbul 2008, s. 55

ait ledün ilmidir. Tasavvufun farklı lafızlardaki tanımları yukarıda zikredilen on grupta toplanmıştır.⁹²

Şeyh Dâvûd'a göre tasavvuf kelimesi dört harften müteşekkil olup(t-s-v-f), her harf farklı kavramlara taalluk etmektedir:

T harfi: Tevbe, terk (malı mülkü terk, makam, mevkiyi terk, rahatı terk, Vücudu (varlığı) terk, cismi terk, canı terk, terk-i terk, dünyayı terk, ukbayı terk, davaları terk, tercihi (seçmeyi) terk), tevekkül, teslimiyet, tasfiye, temkîn, tevhîd, tecrîd, tefrîd' taalluk etmektedir

S harfi: Salâh, sabr, sıdk, safâ'ya taalluk etmektedir

V harfi: Vefâ, vera, vecd, vicdân gibi kavramlara taalluk etmektedir.

F harfi: Fakr ve fahr'a taalluk etmektedir. Burada "el-Fakru fahrî" hadisi de zikredilmiştir.⁹³

Sufiler ilm-i tasavvufu fıkıh konularından biri olarak telakki edip, en şerefli ilim olduğu hususunda icmâ etmişlerdir. Çünkü onu konusu isim, sıfat, fiil ve hükümleriyle Allah'ın nasıl teceli ettiğini bilmektir. Bu ise iki dünya saadeti kazandıran ilâhî bir hikmettir.⁹⁴

Dâvûd-ı Halvetî'ye göre tasavvuf ve sufilik:

Kime dirlerimiş sufi görelüm

Tasavvuf gülşeninden gül direlüm (2843)

Tasavvuf evvela terkü'd-de'âvi

Olupdur dahi kıtmânu'l ma'ânî (2844)

⁹² Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat 2010, s.10

⁹³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.458-462, beyit no: 2980-3030.

⁹⁴ Nefehât, Fatmetü's-Şâzeliyye el-Haseniyye el-Yeşrutiiyye, *Nefehâtü'l-Hakk fi'l-enfâsi'l-aliyyeti'l-Yeşrutiiyyeti's-Şâzeliyye*, s.21, Beyrut 1399/1978.

Ki ya'nî da'vileri terk idendür

Ma'ânî hâsıl olsa ketm idendür (2845)

Özin ögen mürâyî sufi olamaz

Ki kendüzin görenden ma'ni gelmez (2846)

Hususa kim Huzâ Kur'an içinde

Anup nehy eylemiş Furkân içinde (2847)

Şeyh Dâvûd'un beyitlerinde zikrettiği üzere göre tasavvuf, Allah'ın rızasının bulunmadığı, nefsânî bütün davaları terk etmektir. Tasavvuf yoluna giren kimsenin Allah'tan başka bir davası olmaz. Bu yola girmek isteyen kimse öncelikle sımsıkı bağlandığı, uğrunda çok uğraşlar verip kazandığı varlığını, zihnini ve kalbini meşgul eden tüm uğraşları bir kenara bırakmalıdır. İçindeki tüm davalara mani olmalıdır.⁹⁵

Sufi ise Hakk ile kendisinde mânâlar oluşup, gizli haller zuhur ettiğinde haline yenik düşmeyen, sırrını saklayan onu açıklamayandır. Kendini öven, riya yapan, ikiyüzlü, gösteriş içindeki kimseden sufi olamaz. Kendisi büyük gören, ululayan kimseden herhangi bir mana çıkmaz.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de kişinin kendisini övmesi, temize çıkarması yasaklanmıştır. Bu hususta şöyle Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "...Nefslerinizi (kendinizi) temize çıkarmayın. (Nefislerinizi temize çıkardığınızı iddia etmeyin). Çünkü O, kimin takva sahibi olduğunu daha iyi bilendir. (Kötülükten sakınanı daha iyi bilir).⁹⁶

⁹⁵ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 446, beyit no: 2844-2846.

⁹⁶ Necm, 53/32.

Hakk'ın takva sahibi kulları, Allah (cc)'ın inâyeti ile sırları bilir. Artık bu mertebeye gelen kimseler nefislerini terbiye ve tezkiye ettikleri için Allah'ın inâyeti ile gizli sırlara ve nefsin hilelerine muttali olurlar ve bilirler.

Şeyh Dâvûd'a göre; kişi nefsini eğiterek, kalp gözünü açılmasını sağlayabilir. Sufi taşlaşmış katı kalbinin yumuşaması için çalışmalı, elinden gelen gayreti göstermelidir. Şu iki şey vardır ki kişi bunlardan men edilmiştir. Bunlardan birisi, kişinin nefsini övmesidir. Diğeri de halkı zemm edip, ayıplamaktır. Bunları işleyenlerin, gerçekte bir keramet sahibi olamayacağı ancak keramet sattığı Gülşen-i Tevhid'te ifade edilmiştir.

Sufilikte nice mertebeler var

İşit bir kin sufilerde neler var (2856)

Ki her bir firkanın bir sufisi var

Görelim her birinin pes nesi var (2856)

Avamun hem havassun hem ahassun

Dahi bil kim hulasa-i ahassun (2857)

Şeyh Dâvûd, Gülşen-i Tevhîd'te tasavvuf mertebelerden bahsetmektedir. Sufilerin buldukları mertebelere göre hallerinin değişiklik göstereceğine işaret etmektedir. Sufiler; avâm, havas, ahas ve hulâsa-i ehas olarak dört guruba ayrılmaktadır.

Görelim avamun sufisi ne

Ki sufilikte fi'li vü husu ne (2560)

Olupdur sufi-i âmi de fırka

Geyüptür bir kişiden tâc-u hırka (2561)

Eğer nâmeşrû iş etmezse ona

Verirler sufi adını dinlesene (2562)

Avâm mertebesindeki sufi bir şeyhe intisap edip, şer'i şerife riayet ederse, kötü hasletleri terk ederse avâmın sufisi olarak nitelendirilir.

Gözlerini ve bakışlarını haramdan bir sakınır henüz ahlâkını saf eylememiştir. O kuru laf ve malayani ile oyalanır. İçerisinde bulunduğu durum ile övünür. Bu sufi henüz daha güzel ahlâk sahibi olamamıştır, kendin övmekten öteye geçememiştir. Avâmın halinin, özelliklerinin bu şekilde olduğu anlatılıyor.

Gelelüm biz havassın sufisine

Ki pak eyler has olan sufi sîne (2874)

İder sufi-i has ahlakını pâk

Tarîkatta olur ol cüst ü çâlâk (2875)

Ki ahlak-ı zemîmeden olup sâf

İder hem terk-i da'va urmaz o lâf (2876)

Olupdur ucb u kînden özi arı

Ki hilm ü meskenet verdi ona Bârî (2877)

Havâsın özelliklerine gelince; sufi sînesini her türlü şeyden temizler, kalbini Allah sevgisi ile kuşatır ve masivâdan da boşaltır. Havâsahlâkını temiz eyler,

güzelleştirir. Kötü, zemm edilen, aşağılık ahlâktan arınmıştır. Kimseye laf söylemez, herhangi bir dâva gütmez.

Nefsi büyüklenmek ve kin tutmaktan arınmıştır. Allah bu kişiye sakinlik, hilm, meskenet ve güzel ahlâk vermiştir. İnsanlara karşı yumuşak huyludur, yüce bir gönle sahiptir. Kendisi için istediğini herkes için de istemektedir. Bu hususta Peygamberimiz (sav)'in; "Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olmaz."⁹⁷ hadisinin gereğini yerine getirmektedir.

Hassu'l-hassı dahi işit ki sufi

Kime derlermiş onlar da sufi (2882)

Olar sufi diyü onlara derler

Sivâdan pâk olan canlara derler (2883)

Onlar hâlis olupdur mâsivâdan

Olup gönlü gözü hâli sivâdan (2884)

Hakk'un gayrına vermez vücûdı

Hudâ'dan nûr-ı vahdet oldu cûdı (2885)

Hâssu'l-has Allah'tan gayrı her şeyden kendisini kurtarabilmiştir. Kendilerini mâsivâdan halas eylemişlerdir. Varını yoğunu her şeyini Allah'a adamıştır. Allah ona cömert davranıp vahdet nurundan verdiği için, artık bu sufi Allah'tan başkasını görmez. O artık ehas sufilerdendir. Hiç bir an Allah'ın huzurundan ayrılmaz.

---

⁹⁷ Buhâri, *Sahih-i Buhârî*, İmân-7, Müslim, *Sahih-i Müslim*, İman,71-72.

Sufi kelimesinin safâdan gelebileceğine işaret ediliyor. Burada bir neşe ve şevk hali var. Sufi safadan gelmiştir ve sivânın pisliklerini de terk etmiştir. Sufi, sivâdan, boş işlerden, pis işlerden sâf olandır. Bu tür hasletleri üzerinde barındırmayan kişidir. Bu gurup ehas mertebesinin sufisidir. Tac ile hırka giymeyle sufi olunamayacağını ifâde edilmiştir.⁹⁸

Hulasa-i ahas da gör ne derler

Onlar sufi diye kime derler (2893)

Beşeriyetten olsa kim sâfi

Hulasa-i ahas der ona sufi (2894)

Beşer sufi, sufi beşer değildir

Âdem olmasa sufi er değildir (2895)

Vücutı zenbini fanı kılanun

Hülasa sufi kor adını onun (2898)

Hülasâ-i ahas sufi ise beşeriyetten sıyrılmıştır. Beşer, insan, sufi değildir. Sufi ise de artık beşer değildir, yani insan değildir. Yokluk olmasa sufi, kişi değildir. Bu sözler evliya-ı kibâr'ın sözüdür.⁹⁹ Bu cümlelerde beşeriyet konusu maddi olarak değil manevi olarak telakki edilip bu bağlamda yorumlanmıştır.

Şeyh Dâvûd'a göre tasavvufî ifadelerin yazılması kolaydır fakat yapılması zordur. Söylenenlere evliya-ı kirâm'ın sözleridir. Bana buhtân etmeyesiniz diye

⁹⁸ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 447-450, beyit no: 2458-2895.

⁹⁹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 451, beyit no: 2896.

belirtiyorum açıkladığım hakikatlar kendi ifadelerim değildir. Fani olan vücudundan ayrılabilenlere hulasa sufi denildiğini ifade ediyor. Yani vücut beşeriyeti temsil ettiğinden dolayı, beşeriyetten kurtulmaya atıf yapıyor. Vücudunu yok eden ve beşeriyetten kurtulmayı başarabilen kimseye hulasa-i ahas sufisi denildiği ifade ediliyor. Eğer vücudunda kir, günah, kötü hasletler bulunuyorsa ona kimse hulâsa- sufi demeyeceğini belirtiyor. Günahlarına devam eden kimseden sufi olmayacağını, içini dışını saf etmediği için, sufi olamadığı için de Hakk'a ulaşamayacağını beyân ediyor.

Şeyh Dâvûd'a göre; kötü hasletleri yok olmuş, yokluk demine geçmiş, cevher halindeki saflığa ulaşmış kimseler sufidir.Varlığı terkedensufi mertebesine ulaşır. Bundan a'la bir mertebe daha vardır. O da canından Allah yolunda vazgeçen kimsedir. İki yüzlülük ve yalancılıkla gerçek manada sufi olunamaz. Yalan söze ve ikiyüzlülüğe müracaat edenin, kimsenin katında değerinin olmayacağı ve görüşünün de benimsenmeyeceği açık bir durumdur.¹⁰⁰

Denildi dört meratib sufilikte

Ki her birisi neden sâfilıkda (2909)

Gel insaf eyleyelim şimdi sufi

Ki kallâbdur satan kalbini sâfi (2911)

Yalan söyleyen mümin olmamıştır

Ki müminden yalan gelmez demiştir (2913)

Resûl-i Hak demiştir bil ki bunu

---

¹⁰⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 451-453, beyit no: 2900-2930.

Ki mümin söylemez kasden yalanı (2914)

Şeyh Dâvûd'a göre sufilikte dört mertebe bulunur. Her birinin de kendine özgü sâflığı ve temizliği vardır. "Sufi gel şimdi insaf eyleyelim. Saf kalbini satan kimse kallabdur." Burada kalbini sâf eyleyip gönlünü Allah'a satanlara, "kallâbdur" diye hitap ediliyor. Düşük mertebeli kişi, yüce makamları nasıl elde edebilir? Müminden yalan gelmeyeceği ifade edilmiştir. Hz. Muhammed Mustafa (sav) demiştir ki: "Mümin kişi kasıtlı olarak yalan söylemez." Kişi davası güderken nasılsufi olabilir? Zirasufi tüm davaları terk eylemiştir. Hem saflığın davasını güdüp hem de sufilik iddiasında bulunulamaz. Sufikasılı olarak yalan söylerse, halkın geri kalanı ne yapar.

Şeyh Dâvûd yalan hakkında şöyle demiştir. Bu sözleri işit ve yalan söylemekten kendini sakın. Büyük günahlar arasında en büyük günah şirktir. Şeyh Dâvûdyalan söylemeninzina yapmaktan, şarap içmekten, adam öldürmekten daha büyük bir günah olduğunu ifade etmiştir. Büyük günahlardan en büyüğü şirktir. Şirkten sonraki en büyük günah da yalan söylemektir.¹⁰¹

İnsaf eyle sufi, bir kişi hem büyük günah işler he de sufi olabilir mi? Yalan sözden maksadın kendini övüp, yüceltmek olduğu belirtiliyor. Eğer halkı zemm etmek için yalan söylersen sen Hakk yolunda batıl olarak kalırsın. Sen kendini öğüp diğerlerini kötülüyorsun, bu yapılacak iş değildir. İşte böylelikle insanlar sana teveccüh ederler. İnsanları sana teveccüh edip seni övmesi nefsin için iyi bir haslet değildir. İnsanlar seni öğüp, irşâda layık olan kimse olarak nitelendiririler. Bu durum sufilikte hoş bir durum değildir.¹⁰²

Husûsa zemm-i halk için yalanı

Tarîk-i Hakk'da ben batıl kalanı (2925)

Dimeklik kasd edesin söyleyesin

¹⁰¹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 452-453, beyit no: 2913-2925.

¹⁰² İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 453-454, beyit no: 2926-2934.

Seni medh özgeyi zemm eyleyesin (2926)

Seni sevip kamu sana uyalar

Senin gayrunu terk idüp koyalar (2928)

Bu işde kizb ü zemmi cem edersin

Hakk'a sufi bu yoldan mı gidersin (2929)

Şeyh Dâvûd'a göre; başkalarını kötileyip, kendini ön plana çıkarmak sufiahlâkına ve anlayışına yakışan bir tutum değildir. Seni sevip hepsi sana uysalar, sen den başkalarını terk etseler... Bu iş de yalanı ve zemmi toplarsın. Ey sufi sen Allah'a böyle mi, bu yoldan mı gidersin? Gel insaf eyleyelim sufi paşa, bu tür hasletlerle sufilik asla olmaz. Ki yola giriyorsan hiç olacaksın, kemden de kem olacaksın, kötülüklerden uzak duracaksın.

Ki hiçten hiç kemden kem olursan

Şu yolda olası sufi olursan (2931)

Ve illa ucb ile hodbinliğe

Sanır mısın gele sufilik ele (2932)

Ki mümkün olmayacak işi eden

Yolu terk eyleyip tuşına giden (2934)

Şeyh Dâvûd, sufi olursan şu özelliklere sahip olmaya çalışılması gerektiğini beyan etmiştir. Kibir ile övünmeyle ve bencillik ile sufiliğin ele geleceğini mi sanıyorsun? Ya sufiliğin yoluna girdiğin zaman ona uyacak şekilde davran ya da bu yola hiç girme. İlerde sufiliğin içinden çıkamazsan insanlar hem seni yuflar (yuh eder)

hem de taşlar. Ona kendi rengi geri gelir. Onu görüp kendine hayran olur. Burada nefsin galebe çaldığı belirtiliyor. Onun yaptıkları hep kendi nefsi içindi. O Allah için hiç birşey yapmadı. Bu yolda yürümek senin gibi sufilerin neyine, neden bu yoldan gidiyorsun ki?

Yarın çıkamayınca anda sufi

Yiyiser ta neler taşıla yûfi (2936)

Yine hasm ola ona kendi rengi

Onu görüp ola hayrân-u dengi (2937)

Zira ettiği her câh içindi

Sanır mısın k'anı Allah içüdi (2938)

Şeyh Dâvûd tarîkat ehline şu tavsiyelerde bulunmuştur: Bu yolda yürüyen kişiye cehalet olursa, cahilliği sebebiyle mağlup olur. Nefsine ve şeytana tabi olursa başına iblisleri toplar.

Bu manide ne demiş Monlâ-yı Rûmî

Arabdur ger acem ger Hind-ü Rûmî (2942)

Kamu teslim ederler sözlerine

Sözünü öpüp sürerler yüzlerine (2943)

Nice âdem var iblis sûretinde

Girip davet eder halkı katına (2945)

Onun gibiye vermeyeler eli

Demiştir Monla bilmiş ol bu hâli (2946)

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî şöyle demiştir: Arab isen, Acem isen, Hind isen, Rum isen... Halk onların sözlerine tabi olur, onların sözünü öpüp yüzlerine sürerler. Kimin ne söylediğini iyi dinleyin. Kimin fayda kimin zarar verdiğini bilin. Hakkı hakikati gerçekten bilen bir kimseden dinleyin. İnsan suretinde birçok şeytan olduğunu, insanların arasına girip halkı kendi fırkasına çağırdığını unutmayın. Mevlana, onun gibilere el verme, onun gibilerden tevbe alma demiştir. Bu hallerde olanları bil diyerek, sahte şeyhlere inanmamamızı ve doğru bir yola girmemiz gerektiğini ifade etmiştir.

Muvafiktir bu söz Kur'an'a ey cân

Demiş Kur'an içinde Sübhân (2947)

Pes âdem suretinde dahi iblis

Olurmuş kim ede tâ halkı telbis (2948)

Ki turmaz ehl-i hakdan halkı yıgar

Onları zemm edip kendisini öğer (2950)

Ya budur cehl-i galipdür seçemez

Yahut bildiyse câhından geçemez (2952)

Ey can bu söz Kur'ân'a uygundur. Sübhân onu Kur'ân-ı Kerim içerisinde anmıştır. Kemâ kâla'llâhu te'âlâ: "Şeyâtine'l-insi ve'l-cinni yûhî ba'duhum illâ-ba'd."¹⁰³

Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. (Bunlar) aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu da yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak. İnsan suretine girmiş nice şeytan vardır. Ayıplarını gizleyip halkı olumsuz yönde etkileyip, yanılsa götürürler. Ehli Hakk'ı zemm edip, kendisini öğer. Onun cehaleti, cahilliği galip geldiği için işin doğrusunu seçememektedir. Yüksek makamından, mertebesinden, övülmekten vazgeçememiştir.

Ona dünya hırsı galip gelmiş ve dünya sevgisine yenik düşmüştür. O sadece dünyalığa talip olmuş işin hakikatini bulamamıştır. Onun kıl ü kâli laf iledir. Onun işi laftan öteye geçemez. Daima hırsla ve övünmeyle laflarını söyler. Ama Hakk ehli katında hiçbir değer görmez. Hakk ehli olan, onun sözünü dinlemez yaptıklarını ve söylediklerini boğazına tıkar.¹⁰⁴

Pes ehl-i hak katında kalbini açmaz

Şuna açar ki Hakk'ı batılı bilmez (2960)

Edemez elh-i hak yanında izhar

Ki kalbim zahir ola der eder ar (2962)

Tutulur nutku dağıtır özünü

Orada demez ol batıl sözünü (2963)

Gülşen-i Tevhîd'te sahte şeyhler ve onların kötü özellikleri şöyle ifade edilmiştir: Sahte şeyhler işi bilen ehil insanların yanında kalbini açmazlar. İş bilmeyen

¹⁰³ En'âm, 6/112.

¹⁰⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s. 455-456, beyit no: 2953-2960.

avam tabakaya hitap ederk onları kandırırlar. Sahte şeyhlerin durumunu gerçek pîr anlar. Halk da onun gerçek durumunu öğrenince ona hey hât ederler. Sahte şeyhler insanlara fayda yerine zarar verip, insanların dini duygularını istismar eder ve tarikat ehline olumsuz örneklerle zarar verirler.

Ki her bir fırkanın bir sufisi var

Görelim her birinin pes nesi var (2857)

Avâmun hem havassun hem ahassun

Dahi bil kim hulâsa-i ahassun (2858)

Şeyh Dâvûd sufileri dört guruba ayırmıştır. Bunları kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

1- Sufi-yi Âmî:

Avamın sufisidir ol kişi pes

Bir miktar sufidir âmi olan kes (2865)

Dahi ahlakını eylemedi sâf

Ve illâ öğünür durur kuru lâf (2866)

Mürâyîgıla işler düzedür

Ki halkun rağbeti yolın gözedür (2869)

Bu guruba mensup sufi tac ile hırka giymiş ve bir şeyhe intisap eylemiştir. Şeriatin zahiri yönünü görmüş daha bâtınına inememiştir. Bu guruptaki sufi daha güzel ahlâk sahibi olamamıştır. İş bilmediği için zahire takılı kalıp, kendini içi boş sözlerle över ve halk tarafından da övülmek ister. Riyakârlık ve hileyle insanları kandırmaya çalışır. Bu şekilde halk tarafından övülerek itibar kazanacağını sanır.

2-Sufi-yi Hâs:

İder sufi-i hâss ahlâkını pâk

Tarîkatta olur ol cüst ü çâlâk (2874)

Ki ahlâk-ı zemîmeden olup sâf

Eder hem terk-i da'va urmaz o lâf (2875)

Oluptur ucb-u kinden özi arı

Ki hilm ü meskenet virdi ona Bârî (2877)

Bu guruba mensup sufi bir adım daha öne geçmiştir. Bu guruptaki sufi gönlünü ve ahlâkını, kötü hasletlerden temizlemiş ve güzel ahlâk sahibi bir kimse olmuştur. Çalışmayı seven biridir. Kendisini övmeyi sevmez ve kin tutmaz. Yumuşak huyludur, hilm ve meskenet sahibidir. Artık yüce bir gönle sahip olmuştur, kendisi için istediğini herkes için ister.

3-Hâssu'l-Hâs:

Hassu'l-hassı işit ki sufi

Kime derlermiş anlar da sufi (2882)

Onlar sufi diye onlara derler

Sivâdan pâk olan canlara derler (2883)

Hakk'ın gayrına o vermez vücudu

Hudâ'dan nur-ı vahdet oldu cûdu (2885)

Bu gurubun sufisi masivâdan kurtulmuş kimsedir. Gönlünde Allah'tan gayrına yer yoktur, vahdet nuruna ulaşabildir. Hakk'a ulaşma yolunda herşeyi terk edebilen kimsedir.

4-Hulasâ-i Ehas:

Ona derler ehas sufi diye hem

Hakk'ın gayrından urmaz hergiz ol dem (2886)

Beşeriyetten olsa kim ki sâfi

Hulasâ-i ehas dır ona sufi (2894)

Vücutu zenbini terk eden el-Hak

Olur sufi-i safi muhakkak (2902)

Bu guruba mensup olan sufi beşeriyetten kurtulmuş kimsedir. Bu sufi vücudunu da yok etmiştir. Artık fenafillâh mertebesine ulaşmıştır. Vücudun esaretinden de kurtulmuştur.¹⁰⁵

2. ŞERİAT-TARİKAT-HAKİKAT

Şeriat lügavi olarak; “bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek, açık olmak, açık hale getirmek” manalarına gelen şer‘ kökünden türeyen şerîat (çoğulu şerâi‘) ve şir‘at sözcükleri ‘insanların ya da hayvanların su içtiği, açıkta olan ve kesilmeyen akarsu; bu suya giden yollar’ gibi manaları ihtiva etmektedir.¹⁰⁶ Terim olarak; peygamber aracılığı ile Allah tarafından konulan kanunlar, fıkıh kaideleri, zahiri hükümler, hukuki kurallar, insanın bedeni ve dünyası ile ilgili dini hususlar olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ İslamoğlu, *Güşen-i Tevhîd-ü Tahkîk'i*, Doktora Tezi, 2842-3046. beyitler.

¹⁰⁶ Türcan, Talip, “Şeriat”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. XXVIII, S. 571-574.

¹⁰⁷ Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991, s. 451-452.

Tasavvufî gelenekte şeriat-hakikat ilişkisine bakıldığında; şeriat dinin görünen zahiri, dış yönünü ifade etmek için kullanılırken, hakikat dinin iç yönünü, özünü, (bâtınî yönü) ifade etmek için kullanılmıştır. Bu konu ceviz örneği ile beyan edilmektedir. Niyazi-i Mısri (ö. 1105-1694)'ye göre; şeriat cevizin kabuğu, hakikât ise cevizin içine benzetilerek ifade edilmiştir. Hakikate ulaşmak kolay değildir, bu gerçeğe idrâk edebilmek için, cevizin kabuğunu kırmak gerekir. Ceviz ve diğer meyvelerde kabuk bulunmasının sebep-i hikmeti, meyveyi ve özünü her türlü zarardan korumaktır. Bu bağlamda düşündüğümüzde şeriatın amacı da özü, hakikatı her türlü tehlike ve ziyandan korumaktır. Kabuk olmazsa nasıl meyvenin özü kalmaz, çürür ise, şeriat olmadan da hakikat varlığını sürdüremez.¹⁰⁸ Hülâsa, şeriat meyvenin kabuğunu, dinin zahiri yönünü, hakikat meyvenin özünü, hakikati, tarîkat ise meyveye ulaştıran ağacın dalları gibi, şeriat ile tarîkat arasında bağ kuran bir köprüdür.

Tarîkat Arapça bir kelime olup, tarik kelimesinden türemiştir. Tarik ve tarîkat kelimelerine lügavi olarak bakıldığında, yol, hal, durum gibi manaları ihtiva etmektedir.¹⁰⁹ Tasavvufî ıstılahta ise; Allah yoluna giren dervişlerin izledikleri yol ve metod anlamına gelmektedir.¹¹⁰

Tarîkat, kurumsallaşmadan önceki dönemlerde zahidâne bir yaşam tarzını benimseme anlamında kullanılırdı ancak kurumsallaşmadan sonraki dönemlerde, kalbi tasfiye ve nefsi tezkiye metodlarına verilen müesseseseleşmiş bir isim olmuştur.¹¹¹ Tasavvuf yolunun kurumsallaşmış haline, tarîkat denilmiştir.

Burada tarîkten murâd, Allah'a sülûk yoludur. Bir zâhiri bir de bâtını vardır. Zâhiri organların (davranışların), bâtını ise kişinin mânevî yönünün ıslahıyla alakalıdır. Bu sayede, Hakk'ın hâkimiyeti kalplere yerleşir. Böylece kalbe ârız olan dünya halleriyle alakalı iş ve uğraşlar yok olur gider.¹¹²

Tarîk-i sufiyenin ilk şartı, kalbi tamamen mâsivâllâhtan boşaltmaktır. Kalbi tamamen Allah'ın zikrine vermektir. Bu namazdaki iftitah tekbiri gibidir. Yolun sonu

¹⁰⁸ Aşkar, Mustafa, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1998, s. 276-277

¹⁰⁹ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c.3, s. 8.

¹¹⁰ Cürcani, Seyyid Şerif, *Tarifat*, İstanbul 1300, s. 94,

¹¹¹ Massignon Louis, "*Tarikat*", MEB., c.12, s. 2.

¹¹² Rihle; Fâtımatü'ş-Şazeliyye el- Haseniyye el- Yeşrutıyye, *Rihletün ile'l- Hakk*, ys.1373/1953, s. 38.

ise tamamen Allah'ta fani olmaktır. Böyle bir kimse için “kuddise sırruhû (sırrı Allah tarafından takdîs edilsin)” sözü kullanılır. Bu söz ilimleri tahsil ettikten, sufiyye yoluna yöneldikten ve yakîn bilgisine ulaştıktan sonra gerçekleşir ki, işte razı olunan yol budur.¹¹³

Şeyh Dâvûd'a göre tarîkatın gayesi; insan ruhunu terbiye etmek, onunahlâkî olgunluğa erişmesine yardımcı olmak, insanları dış dünyanın tesirlerinden kurtarıp iç âlemlerine yönelmelerini sağlamak ve gerçek hakikate ulaşmalarını tesis etmektir. Diğer bir ifade ile tarîkat, şeriatın zahiri kısmından özüne doğru giden bir yolculuktur. Ruh âlemine yönelmek Gülşen-i Tevhîd'in yazarı Şeyh Dâvûd'agöre gönlün derinliklerinden gelen sese kulak vermek ve vicdâni muhasebe yapmakla mümkün olacaktır.¹¹⁴

Tarik ve tarîkatten gaye Hakk'a ulaşan yolda ilerlemeye çalışmaktır. Allah (c.c.)'ın yarattığı mahlûkatın nefesleri adedince Hakk'a ulaştıran yollar bulunur. Ancak tür olarak tarîkatları üç gruba ayrılır. Bunlar:

1- Ahyâr Tarîkı: Ahyâr tarîkı, ibadet muamelat ehlinin yolu olarak ifade edilmiştir. Bu yola iyiler yolu, hayırlı kişiler yolu da denilmektedir. Bu yola girenler farz ve sünnetleri yerine getirir ve dini emirlere de riâyet ederler. Bu yolda ilerlemek çok zaman ister, ayrıca bu şekilde muvaffak olanların sayısı da çok azdır. Rehber ve kılavuz olmadan bu yolda alınacak mesafe de kısadır ve meşakkatlidir. Bu yol zâhidlerin yoludur.

2- Ebrar Tarîkı:

Hak seni infaka emr etti ki tâ

Bulasın ebrar makamını ey fetâ (5461)

Her nene kim kıyasın verip Hakk'a

Sevdiğinde kadrin oldur mutlaka (5467)

¹¹³ Buğye; Mehmed-zâde Sâhib-zâde Es'ad el- Osmânî en-Nakşinendî, *Buğyetü'l-vâhid fi mektûbâtı Hazreti Mevlânâ Hâlid*, Dımeşk 1334/1915.

¹¹⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 195, beyit no: 198-202.

Ebrar tariki, riyâzet ve mücâhede yolu olarak nitelendirilmiştir. Bu yola iyiler yolu da denilmektedir. Bu yolun yolcuları ahlâk-ı haseneye sahip olabilmek için gayret göstermektedir. Bunu da nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye yöntemini kullanarak gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Nefsin kötü arzu ve isteklerini terk ederek, güzel ahlâk sahibi olmaya çalışırlar. Malı mülkü dünya sevgisini terk ederler. Bu yolda mesafe kat eylenler, maksûda erenler birinci gruba göre daha fazladır.

3- Şuttâr Tariki: Şettâr tariki, aşk ve muhabbet sahiplerinin cezbeli olanların yolu olarak ifade edilmiştir. Bu yola sâîrîn yolu yani yürüyenler yolu da denilmektedir. Bu yolun yolcusu olan sâlik ehadiyetin sahibine haller geçirerek seyr ve yolculuk yapar. Bu yolun ilk kuralı insanın kendi iradesiyle kendisinden vazgeçmesi yani ölümü istemesidir. Doğal bir gerçek olan ölüm ile nasıl ki kişi her şeyden vazgeçip, elini eteğini çekiyorsa, iradî olarak ölen insan, iradesini öldüren insan da aynı şekilde her şeyden vazgeçer, tüm arzu ve isteklerini bırakır. Hatta kendi cisminden, vücudundan bile vazgeçerek, nefsini öldürür. Bu tarikin temel esaslarını oluşturan on şart bulunmaktadır. Bunlar; tevbe ve kötü hasletleri terk eylemek, Dünya işlerinde zühd, kanaat ve ihtiyacı olan kadarıyla yetinme, fazlasını beklememe, tevvekül, kanaat, uzlet, zikir, tüm varlığı ve benliği ile Hakk’a teveccüh etmek, sabır, murakabe ve rızadır.¹¹⁵

3. MÜRŞİD-MÜRİD

Mürşid Arapça bir kelime olup “irşâd” kelimesinin ismi failidir. Mürşid, öğüt veren, doğru yolu gösteren kimse manalarını ihtiva etmektedir.¹¹⁶ Tasavvufi ıstılahta ise; rehber, önder, tarikat piri,¹¹⁷Hakk’a erişen yola intisap eden, o yolun tehlikeli ve dikkat edilmesi gereken hassasiyetleri bilen, eğitimini takip ettiği müridi durumuna göre yönlendiren, uyaran, gerekli yardımlarda bulunan, dini müridin kalbine yerleştiren, Allah’ı kullarına ve kulları da Allah’a sevdiren kişi demektir.¹¹⁸

¹¹⁵ Aynî, M. Ali, *Tasavvuf Tarihi* (sad. Hüseyin Rahmi Yananlı), İstanbul 1992, s. 234-235.

¹¹⁶ Cürcânî, Tarifat, s.73.

¹¹⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c. III, ss. 175-176; Asım Efendi, *Kamus*, c. I, s. 1028

¹¹⁸ Kâşânî, *Mu'cemü Istilâhâtü's-Sufiyye*, s. 510; Cebecioglu, *Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü*, s. 673.

Tasavvufî geleneğin kurumsallaşmış biçimi olan tarîkatlarda mürşid bu yapının temel taşlarından biridir.¹¹⁹Mürşid, şeyh kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Mürşid bir bakıma doktora benzer, doktor kendisine başvuran hastaları nasıl muayene eder durumunu tetkik eder, araştırır hastalığı teşhis eder ve kişinin bünyesine uygun tedavi yöntemini ve ilacını belirlerse, mürşid de aynı şekilde kendisine başvuran kimseleri teşhis eder ve kendisine uygun olan yöntemle tedavi eder.

Şu maden kim görürsün sîm eger zer

Karışmış gıll u gışla ey bürâzer (3627)

Taş-u topragıla gümüş-ü altun

Karışmıştır kim eyler bunu altın (3628)

Buna bir cevher-i üstad gerekdür

Ki kâmil ola ol üstad gerekdür (3630)

Şeyh Dâvûd’a göre: İnsanın vücudu bir maden, nefsi cevher, mürşid ise bu cevheri işleyecek olan hocadır. Hiçbir madenin toprakta saf olarak bulunmadığı ve etrafında toz ve toprakların olduğunu düşünürsek, madenleri kirleten toz, toprak gibi insanları ve nefislerini de kirleten bir şeyler vardır. Bu hasletler terkedilmezse daha büyük hastalıklara dönüşürler. İşte insanı manevi yönden rahatsız eden hastalıklardan kurtulabilmesi için, işi bilen bir üstada teslim olması ve tedavi olması gerekir.¹²⁰

Kur’an-ı Kerim’de: “Andolsun ki biz her ümmete Allah’a kulluk edin ve tağuttan sakının diye uyarın bir peygamber gönderdik.” buyrulmuştur.¹²¹ Hz. Muhammed (s.a.v.), tasavvuf geleneğinde gerçek mürşid-i kâmidir. Hz. Peygamber

¹¹⁹ Aşkar, Mustafa, *Niyazi-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, s.279.

¹²⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s.516-518, beyit no: 3625-3660.

¹²¹ Nahl, 16/36.

(s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Âlimler, Peygamberlerin varisleridir.”¹²²O’ndan sonra gelenler Hz. Peygamber (s.a.v.)’in mirasını devam ettirmişlerdir.

Gerekdür mürşidi imdi bulasın

Özünü ona hoş teslim kılasın (4081)

Olasın mürdeveş için ona teslim

Yuya ol hem-çü gassâl sini kim bil (4082)

Ol ahlâk-ı zemîmeden tamâmet

Arıtıp pâk ede seni selamet (4083)

Şeyh Dâvûd’a göre mürşid, paslanan gönülleri cilalayan kimsedir. Kalbi ve günlük hastalıklarını tedavi etmektedir. Müridin, mürşidden yararlanması için karşılıklı bir dayanışmanın olması gerekir. Bu hususta Kur’an-ı Kerim’de: “Siz Allah’a yardım ederseniz, O da size yardım eder.”¹²³ buyurulmaktadır. Âyetten anlaşılacağı üzere, tasarrufun yegâne sahibinin Allah (c.c.) olduğu ve bu tasarruftan nasip arayan kimseni gayreti ile doğru orantılı olarak muvaffakiyete ulaşacağı belirtilmektedir. Gülşen-i Tevhîd bu husus şöyle ifade edilmiştir:

Senün ecrün senin sa’yün kadardur

Şunun kim himmeti âlîdür erdür (2320)

Allah (c.c.) insanlara özgür bir irade vermiş, istediğini tercih edebilme hürriyeti sunmuştur. Ayrıca doğruyu ve yanlışını da göstermiş, peygamberler ve İlâhî kitaplar göndermiştir. Kur’an’ı Kerim’deki: “ Biz ona eğri ve doğru iki yolu da gösterdik.”¹²⁴ âyeti hakikatlerin insana anlatıldığının delilidir. Diğer bir âyette de: “Şüphesiz ona yol

---

¹²² Buhârî, İlim 10.

¹²³ Muhammed, 47/7.

¹²⁴ Beled, 10.

gösterdik. Buna kimi şükreder, kimi de nankörlük.”¹²⁵ Buyrularak, insanlardan bazılarının doğru yola, bazılarının da yanlış yola sapacağı ifade edilmiştir. Şeyh Dâvûd’a göre doğru yolu bulmak ve daha da önemlisi doğru yolda kalabilmek için bir mürşid-i kâmil bulmak, intisap etmek ve verdiği talimatlara da riâyet etmek gerekir. Şeytanın tuzakları sinsidir ve sayılamayacak çoktur. Bu tuzaklardan korunmak kolay değildir. Bu yüzden nefsi terbiye metodu olan tasavvuf yoluna girmeli ve bu yolun gereklerini, zikir, fikir, şükür, vb. unsurları yerine getirilmelidir.¹²⁶

Şeyh Dâvûd bu konuyu Gülşen-i Tevhîd’te şöyle ifade etmiştir:

Şeyh olan menzilleri görmek gerek (4041)

İntihâdan ol haber virmek gerek

Ben tarıkından fülânuñum demek

Fâyide virmez dedem çekme emek (4042)

Pes tarık oldur seni ez-gıll u gış

Pâk idüben bildüre ol saña iş (4043)

Mazhar-ı lutf-u hidayettür velî

Onlara uyan bulur Hakk’a yolu

Şeyh Dâvûd, ehli için bir yola girip bağlanmanın gerekliliğini beyitlerinde vurgulamıştır. Mürşid bu yola girmiş, insan-ı kâmil bir mürşidden eğitim-öğretimini tamamlamış, seyr-i fillâh, seyr-i’ anillâh, fenâ-fillâh, bekâ-billâh mertebesine ulaşmış

¹²⁵ İnsan, 3.

¹²⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 632-633, beyit no: 4730-4740.

olmalıdır. Ancak böyle bir zât irşâd vazifesine layık görülebilir. Şâyet bu makama ulaşamayan kimseye irşâd görevi verilirse büyük bir vebâle ve günaha girilmiş olur. Mürşid, tasavvufi eğitimini tamamlamalı ve şeyhinden icazetini almış olmalıdır. Şeyh, ilim sahibi ve ilmiyle de amel eden bir zât olmalıdır.

Bir zaman onlar ile olmak bile

Şöyle kim sıdk-u safâ ihlâsla (4065)

Ta'atından yig cihânuñ al sebak

Kim onlardan zâhir olur sırr-ı Hakk (4066)

Bir dem olmaklık huzurunda onun

Yigrek oldı ta'atından âlemüñ (4065-4067)

Şeriatın esaslarını bilen ve uyan bir mürşidin yanında bir lahza bile bulunmak pek çok nafîle ibadetten daha efdal kabul edilmiştir. Hakki mürşidin bir nazarının bile mürid üzerinde çok büyük etkileri vardır. Mürid, mürşidini her yönden örnek almalıdır. Ona saygı ve hürmette kusur etmemelidir.

Olasın mürdeveş çün aña teslîm

Yuya ol hem-çü gassâl sini bil kim (4082)

Ol ahlâk-ı zemîmeden tamâmet

Arıdup pâk ide sini selâmet (4083)

Şeyh Dâvûd'a göre; manevi eğitimde mürid, mürşidine bütünüyle tâbi olmalıdır. Sülûktaki uygulamaların hikmetini kendisi kavrayamadığı için, sorgulamadan yerine getirmelidir. Tasavvuf geleneğindeki tabiri ile gassalın elindeki meyyit gibi teslim olmalıdır. Ancak şunu unutmamalıyız; seyr ü sülûk konusundaki istekler, şeriata muhalif olursa bunlara tâbi olunmamalıdır.¹²⁷

Mürşidi sen evvelâ var ara bul (4015)

Lîk mürşid kim durur anı da bil

Mürşid oldur kâmile irmiş ola

Hem anuñ irşâdını görmüş ola (4016)

Seyr itmiş ola etvâr-ı dili

Kalmamış ola bu yolda müşkili (4017)

Hem merâtib görmüş ola ol tamâm

Almış ola menzili hep ol hümâm (4018)

Görmüş ola seyr-i fi'llâhı hem ol

İtmüş ola seyr-i ani'llâhı ol (4019)

İrmüş ola pes fenâ fi'llâha ol

---

¹²⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 550-553, beyit no: 4010-4045.

Bulmuş ola hem bekâ billâhı ol (4020)

Mürşid-i kâmil olanlar anları

Bu gümândan geçürür eyler berî (5729)

Mürid sözlükte, istemek, irade etmek, yaklaşmak gibi manaları ihtiva etmektedir.¹²⁸ Istılahta, Allah'a vuslatı arzu eden, bir başka deyişle, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak isteyen ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir şeyhe bağlanan kişiye denir.¹²⁹

Tasavvuf yoluna yeni giren kimselere mürid, müntehilere ise murad ismi verilir. Mürid yorgun ve bitkin halde bulunan, sıkıntı, sorun ve meşakatlere göğüs geren kişidir. Murad ise sıkıntı ve meşakkat çekmeden Allah'ın lütfuna mazhar olan kişidir. Kısaca ifade edecek olursak mürid kesbi gayretleriyle yol alırken, murad vehbi ikramlarla yol alır.¹³⁰

Mürid bağlı olduğu şeyhi ile çok yakın bir irtibat kurmalıdır. Sürekli şeyhini düşünmeli ve hayâlini gözünden ayırmamalıdır. Bu yolda ilerleyebilmesi için mürşid rabıtası çok önemlidir ve manevi yoldan kemale erdirici şartların temelidir.¹³¹ Tasavvuf yoluna yeni giren müridler rabıtaya, bu yolda meratib kat edenler de murakabeye çok dikkat etmeli ve ihmalkâr davranmamalıdır.¹³²

Şeyh Dâvûd müridin üstadına nasıl davranması gerektiğini şu beyitlerle ifade etmiştir:

Ya'ni kişi şeyhinüñ ef'âline (5390)

Hem dahı söyledügi akvâline

¹²⁸ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, c. 1, s. 547.

¹²⁹ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 454-455.

¹³⁰ Kuşeyri, *Risale*, s.203.

¹³¹ Vett, Carl, *Kelâmî Dergâhından Hatıralar* (çev. Ethem Cebecioğlu, Ankara, 1993, s. 77.

¹³² Erbilî, Muhammed Es'ad, *Tevhid Risalesi Tercümesi*, İstanbul, 1337, s. 41-43.

Bulmaya hergiz bahâne hiç mürid

Tâ nazar ide aña ol ehl-i did (5391)

Ger bahâne bulurisa şeyhin(e)'ol

Bulmayısardur Hakk'a ol kişi yol (5392)

İ'tikâd şartdan durur pes dervişe

İ'tirâzuñ terk(i)'ola aña pişe (5393)

Cümle seve kavlini vü fi'lini

Cisminüñ cânın bile şöyle anı (5394)

Şeyh Dâvûd'a göre; mürid, mürşidinin seyr ü sülûk kapsamındaki şeriate aykırı olmayan vazifeleri sorgulamadan ve koşulsuz bir şekilde yerine getirmelidir. Mürşid, müridin nefsinin tezkiye etmek için farklı yöntemlere başvurabilir, bu durumlar müridin nefsinin ağır gelebilir ancak bu yolda ilerleyebilmek için nefsinin ayaklar altına alıp mürşidine tam bir teslimiyet içerisinde olmalıdır. Hiçbir bahane bulmadan ve nefsinin köle olmadan bu yolda ilerlemek için elinden gelen gayreti göstermelidir. Bu bağlamda tarikat ehlinin yapması elzem olan düsturlara değinelim.

4. TARİKAT EHLİNİN YAPMASI GEREKENLER

Şeyh Dâvûd eseri Gülşen-i Tevhîd'in 3968-5577. beyitleri arasında mürşidin ve tarîkaterbabının yapması gerekenleri açıklamıştır.

Tarikat geleneğinin en önemli unsuru, üstadı, mürşid-i kâmilî bulmak ve O'na teslim olmaktır. Tasavvufta rehbersiz yol alınamayacağı, zorlu ve çetin düsturları

olduğu Gülşen-i Tevhîd'te ifade edilmiştir. Şeyh Dâvûd tarikat ehlinin yapması gerekenleri yaklaşık on başlık altında açıklamıştır. Bunlar:

4.1. Tahâret: Şeyh Dâvûd'a göre tasavvuf geleneğinde yapılması gereken ilk şey taharettir. Yani temiz ve abdestli olmaktır. O tahareti Gülşen-i Tevhid'de üç grupta ele almıştır. Bunlardan birincisi bedenın temizliği, ikincisi yiyecek ve giyeceklerin temizliği, üçüncüsü de manevi temizliktir ki, kalbi tüm pisliklerden temizlemek ve tüm kötü hasletleri terk eylemektir.¹³³

4.2. Uzlet (Halvet): Allah'a (c.c.) yakınlaşabilmek için zihin ve gönül dünyasını meşgul eden herşey bir kenara bırakılıp, Hakk'a teveccüh edilmelidir. Halveti tarikatı geleneğinde, halvet ve uzletin önemli bir yeri vardır.

Şeyh Dâvûd'a göre halvet, dış dünya ile ilişkileri tamamen koparmak şeklinde telakki edilmemiştir. İnsan sosyal bir varlıktır, tek başına kalması ve bu şekilde bir yaşam sürdürmesi düşünülemez. Allah dostları ve sâdıklarla beraber olunmalıdır.¹³⁴

Şart-ı sâni uzlet oldı iy refik

Kurb-ı Hakk'ı bulmağa budur tarık (4099)

Uzlet itmeyen selâmet bulmaz

Hakk'uñ iğvâsından emîn olımaz (4100)

Şeyh Dâvûd yukarıda zikredilen beyitlerde, tarikat ehlinin yapması gerekenlerden ikinci şartın uzlet olduğunu belirtmiş, Hakk'a bu vesileyle yakınlaşılacağını, uzlet yapmayanın ise selamete ulaşamayacağını ifade etmiştir.

4.3. Sâkit Olmak (Gereksiz Yere Konuşmamak): Şeyh Dâvûd'a göre tarikat yoluna giren sâlik, malâyâniyi terk etmeli, boş ve gereksiz yere konuşmamalıdır. Dil

¹³³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halveti ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 576-577, beyit no: 4274-4293.

¹³⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halveti ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 598-601, beyit no: 4489-4515.

çok önemli ve değerli bir organdır, aynı zamanda terbiye edilmez ise başa dünya ve ahirette büyük felaketler getirebilmektedir. İbadetler on bölüme ayrılrsa, bunun onda dokuzu susmak, onda biri de Hakk'ı zikir etmektir denilmiştir. Bu yolun yolcusu hem dilini hem de gönlüne bu kuralı tatbik etmek için gayret etmelidir. Bu sükût manevi bir susmadır ve kişinin gönlünde Hakk'tan gayrına yer vermemesidir.

Şart-ı sâlis bu durur sâkit ola

Zikr-i Hak'dan gayrı sözden kesile (4101)

Ola sâkit o mâ-lâ-ya'ni sözden

Geçe bî-fâyideden çoğu azdan (4581)

Hüsn-i İslâm'dan durur bî-fâyide

İşleri terk eylemeklik iy dede (4582)

Fâyidesüz sözleri söylemeye

Mâyesini zâyi ol eylemeye (4583)

Ger virürse zikr-i Hak'suz bir nefes

Ol nefes eyler şikâyet Hakk'a pes (4584)

Zikr ü Kur'ân ola her dem pîşesi

İrmek ola hem Hakk'a endîşesi (4585)

Dilini saklayan olur selâmet

Hakk'a gidenlere budur alâmet (4587)

4.4. Zikir: Şeyh Dâvûda göre zikir, huzur-u kalp ve aşk ile Allah'ı anmaktır. Dert ile yana yana mâşuku sayıklamaktır. Zikir; kalplerinhuzur vesilesi, imanın gıdasıdır. Bundan dolayı gaflet içinde yapılmamalıdır. Böyle samimi bir zikir insanı Allah'a yakınlaştırır ve muhabbetullâh vesilesi olur. Zikri terk eden, velayet makamından azledilir.¹³⁵ Bu konuyu ayrı bir başlık altında geniş bir şekilde inceleyeceğiz.

Şular kim zikr-i Hak'dan ola ma 'zul

Vilayetten düşüp malul olur ol (4662)

Yemişi oldu imanın bilin zikr

Kılar imanı ol kâmil kulun zikr (4666)

Ameller efdalıdır Zikr-i Hâlık

Ki kul zikr ile olur Hakk'a lâyık (4730)

Hakk'uñ zikri Hakk'uñ hubbın getirür

Anuñ hubbı anı ışka yitürür (4731)

4.5. Oruç Tutmak: Oruç, İslamın beş temelinden birisidir ve çok faziletli bir ibadettir. Oruç insanın manevi yönünü temizler ve kalbini cilalar. Nefsin arzu ve

¹³⁵ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 615-622, beyit no: 4657-4735.

isteklerine ve kötü hasletlere karşı koruyucu niteliktedir. Şeyh Dâvûd, Gülşen-i Tevhid’de Hz. Peygamber’in (s.a.v.) orucu ümmetine tavsiye buyurduğunu belirterek onun altı faydasını beyitlerinde ifade etmiştir. Bunlardan üçü dünyadadır; kibir, şehveti yok eder ve kişinin ihlâsını, huşuunu artırır. Diğer üçü ise ukbadadır; mizanı ağır gelir, sırat-ı hızla geçer ve çok güzel hurilere sahip olur.¹³⁶

Şeyh Dâvûd’a göre tarikat yoluna giren sâlikin daha önceki arzu ve alışkanlıklarından fedâkarlık yapması gerekir. Bu yolun yolcusu diğer insanlar gibi yemeye içmeye teveccüh etmemeli, etkili bir riyâzet yöntemi ve sünnet olan nafil oruca gereken önemi vermelidir. Oruç sayesinde kişi nefsinin kölesi olmaktan kurtulur, aksine nefsini kendine köle edinir.¹³⁷

Şeyh Dâvûd, orucu âvâmın ve havâssın orucu olmak üzere iki grupta ele almıştır. Yeme-içme ve şehvi arzulardan uzak durmak avâmın orucudur. Mâsivâ ve gönüldeki nefsin hevâlarından vazgeçmek ise havâssın orucudur. Bu oruç sıyam-ı kalbî olarak ifade edilmiştir. Diğer bir ifadeyle sıyam-ı kalbî, tüm benliğe, cisme ve ruha tutturulan oruçtur.¹³⁸

Şart-ı hâmis sâyim olmakdur devâm

Yimek içmek gözlemeye çün avâm (4105)

Yani dâyim oruc olmakdur biri

Orucu âdet ide pes yol eri (4106)

4.6. Uykuyu Terk Etmek: Şeyh Dâvûd’a göre tarikat ehlinin yapması gereken diğer bir husus da uykuyu terk eylemektir. Tasavvufi gelenekte önemli bir yere sahip olan; az yemek, az içmek, az uyumak düsturlarından biridir. Mürid, gündüz dünya

¹³⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 626-627, beyit no: 4775-4784.

¹³⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 625-630, beyit no: 4761-4816.

¹³⁸ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 630, beyit no: 4812-4817.

meşakkati için çalışıp gece dinlenmekle yol alacağını sanıyorsa büyük bir yanılğı içerisine düşmüştür. Gündüzleri ve geceleri ile Hakk'a teveccüh etmelidir. Geceleri de uyanık olup Hakk'ın rızasını kazanacak ibadetler yapmalıdır. Eğer mürid böyle yaparsa daha hızlı merhale kat edecektir.¹³⁹

Tasavvufi gelenekte terk edilmesi istenen gaflet uykusudur. Bu, çok ağır ve derin bir uyku olup, uyanmak kolay değildir. Kimileri ancak ölünce uyanabilmektedir, tabi bu da gâyet geç olmaktadır. Gaflet uykusunun ilginç yönü ise bu uykuya dalanların işin farkına varamamaları, arzu, istek ve hevâlarının köleleri olmalarıdır. Bu kişilerin dünya sevgisi, mal, mülk, arzu, istek ve kötü haslet namına ne varsa hepsini terk edip gerçek sevgi olan muhabbetullâha yönelmeleri gerekir.¹⁴⁰

Var şimdi yatmayı terk eyle ey yâr

Ki gaflet uykusundan kendini uyar (4905)

Veliy-i gaflet dahi iki kısımdır

Birine uyku demek isimdir (4906)

Gerektir uyku az ola seninle

Hakk'a nâz-u niyaz ola seninle (4907)

Birisi gafle-i kalbîdir onun

Ki gafletten uyar akl-ı canın (4908)

¹³⁹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 635-637, beyit no: 4870-4888.

¹⁴⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 638-640, beyit no: 4905-4924.

4.7. Tevekkül ve Rızâ: Şeyh Dâvûd'a göre tarikat ehlinin yapması gereken bir diğer şey, tevekkül ve rızâ sahibi olmaktır. Hakk'a tevekkül etmek, Hakk tarafından tayin ve takdir edilen her şeye boyun eğip rızâ göstermektir. Bu fani dünya, zevk-u sefâ yeri değil imtihan yeridir. Zenginlik, fakirlik, hastalık, sağlık, musibet vb. durumlarda başa gelenlere sabredilmeli ve rıza gösterilmelidir. Çünkü başımıza gelen her şey Hakk'ın takdiri ile olmaktadır. Dolayısıyla bize düşen bunun bilincinde olmak ve Hakk'a tam bir teslimiyet ile teveccüh etmektir.¹⁴¹

Allah (c.c.) tüm mahlûkatın rızkını tayin ve taksim edendir. Hakk Teâlâ yarattığı mahlûkatın rızkına kefildir. Dolayısıyla bu konuda telâşe etmeye gerek yoktur. Sâlike düşen sebeplere müracaat ve sonucu Hakk'a havale etmektir. Tevekkül ve rızâ çok büyük bir hazinedir.¹⁴²

Çün tevekkül idene besdür Hudâ

Kıl tevekkül kim bulasın tâ rızâ (5000)

4.8. Nefy-i Hâtır: Şeyh Dâvûd'a göre, sâlikin yapması gerekenlerden bir diğeri de nefy-i hâtırdır. Nefy-i hâtır, gönülden Allah'tan (c.c.) gayrı her şeyi çıkarmaktır. Yalnız muhabbetullâh ile dolan gönül gerçek huzura ulaşır, ilâhî aşkın lezzetine varacaktır. Sâlik her daim Allah'ı hatırlamalı, Hakk'ı zikir ile meşgul olmalıdır. Kalpten, gereksiz şeyler silmelidir. Gönül tasavvufi geleneğe beytullâh olarak ifade edilmiştir. Nefy-i hâtır, sâlikin mertebeleri birer birer geçmesinde ve Hakk'a vâsıl olmasında önemli unsurlardan biridir. Salık, kalp ve gönlünü tüm kir ve paslardan temizleyip, arındırmalıdır.¹⁴³

Koymaya gönline gayruñ fikrini

Fikr-i Hakla ide dâyim zikrini (5136)

¹⁴¹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 645-648, beyit no: 4971-5005.

¹⁴² İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 649, beyit no: 5015-5017.

¹⁴³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 660-663, beyit no: 5128-5160.

Tâ huzur el virüben zevk ide ol

Kim cemâl-i dil-bere şevk ide ol (5137)

Virme yol gönülüne fikr-i gayra sen

Hakk'a vir gönül budur fikr-i hasen (5140)

4.9. Rabt-ı Kalp: Şeyh Dâvûd'a göre, sâlikin yapması gereken şeylerden birisi de rabt-ı kalptir. Rabt-ı kalp, müridin kalbiyle mürşidine bağlılığını ifade eden bir kavramdır. Bağlanılan mürşid, mürşid-i kâmil olmalıdır. Kâmil mürşid, müridin kalbinde bulunan rahatsızlıkları teşhis edip, tedavi reçetesi yazar. Böylelikle sâlik, bu yolda mesafe kat' eder. Mürşid-i kâmil söylediklerini gerçek hayatta tatbik etmeli ve yaşmalıdır. Yaşanmadan söylenen sözlerin tesiri olmaz.¹⁴⁴

Rabt-ı kalb ehl-i Hakk'a it imdi var

Kâmilî fark eyle nâkîsdan i yâr (5234)

Kâmil etegine ur dest-i dili

Çünkü anuñ eline virdüñ eli (5235)

Cân u dilden rabt-ı kalb eyle aña

Tâ ki feth ola gönül yolu saña (5236)

4.10. İtirazı Terk Etmek: Şeyh Dâvûd'a göre bu yola giren sâlik, içindeki vesvese ve vehimlerden kurtulmalıdır, içinden gelen her sese kulak vermemelidir. Sâlik,

---

¹⁴⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 669-672, beyit no: 5215- 5257.

mürşidine itiraz etmemelidir. Mürşidinin dediklerini şeksiz, şüphesiz, sorgusuz, sualsiz yerine getirmelidir. Mürşidini cân-ı gönülden sevmelidir.¹⁴⁵

Oldu terk-i itiraz onuncu şart

Kim onu terk eyleyendir merd-i mert (5389)

Yani kişi şeyhinin efâline

Hem dahî söylediği akvâline (5390)

Bulmaya hergiz bahane hiç mürid

Tâ nazar ede ona ol ehl-i dîd (5391)

5. ZİKİR

Sözlükte “bir şeyi anmak, söylemek, hatırlamak, sözünü etmek, unutmamak” gibi manalara gelen zikir¹⁴⁶ (zıkr) kelimesi (çoğulu zükûr, ezkâr) dinî literatürde “Allah’ı anmak ve Allah’ın kâinattaki tecellisini görüp onu tesbih etmek”¹⁴⁷ anlamında kullanılır. Zikir dil veya kalp ya da her ikisiyle beraber yapılır; bu ise ya unutilan bir şeyi hatırlama ya da hatırdaki olanı muhafaza etme şeklinde olur.¹⁴⁸

Tasavvufta zikrin hakikati, zikir anında zikredilen şeyin dışındaki her şeyi unutmaktır. Zira âyette “Unuttuğunda Rabb’ini hatırla”¹⁴⁹ buyurulmaktadır. Bu ifadenin ancak Allah’tan başkası unutulduğu vakit, Allah’ı zikretmiş olunacağı manasında anlaşılmalıdır.¹⁵⁰ Zikir, tasavvufun en temel şartlarından biri ve Hakk’a giden yola en

¹⁴⁵ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvud-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 6, beyit no: 4761-4816.

¹⁴⁶ Türkçe Sözlük, TDK, Ankara, 2005, s. 2237.

¹⁴⁷ Ateş, Süleyman, “Zikir”, AÜİFD, Ankara, 1966, c. XIV, s. 235.

¹⁴⁸ Öngören, Reşat, “Zikir”, *DİA*, İstanbul, 2013, c. XXXIV, s. 409.

¹⁴⁹ Kehf, 18\24.

¹⁵⁰ Ta’arruf, s. 74.

kuvvetli esas olmaktadır.¹⁵¹ Ahlâkta zikir, ilâhî ahlâkı hatırlama ve onunla ahlâklanma zevk ve arzusudur. Edviyede zikir, zikir yoluyla O’ndan mârifet ve hakîkatlere yükselme ve gizlice kulak vermektir. Ahvâlde (hallerde) zikir, sürekli O’nunla sohbet ve O’na münâcâta bulunmaktır. Velâyâtta zikir, devamlı olarak, samimiyet ve O’nun hoşuna gidecek şeyler yapmaktır. Hakâikte zikir, müşâhede ve muâyeneye devam etmektir. Nihâyâtta ise, kendi zikrini görmekten de kurtularak Hakk’ın zikrini müşâhede etmek ve zâkirin beka hâlinde zikirle hemhal olduğunu anlamasıdır.¹⁵²

Kuşeyrî’ye (ö. 465/1072) göre zikir, Hakk sübhanehu ve teala’nın yolunun en temel rüknü, hatta bu yolun temel direğidir. Hiç kimse, devamlı zikir halinde olmadan Allah’a ulaşamaz. Lisanî ve kalbî olarak ikiye ayrılan zikri kul sürekli hale getirmeli, dilin zikri ile kalbin zikrinin tesirine ulaşmalıdır. Şayet kul, dili ve kalbiyle zikr ederse süluk halindeki vafında kâmil olur.¹⁵³

İbnü’l- Arabî, (ö. 638/1240) Futuhât-ı Mekkiyye adlı eserinde zikri şu şekilde tasvir eder: İlahi bir sıfat olan zikir, nefsî ya da meleî biçimde tezahür edebilir. Yani zikir kendi kendine yapılabildiği gibi, belli bir topluluk içerisinde de yapılabilir. Zikrin nefsî tezahürü Hakk’ta, meleî tezahürü ise halk içinde olur. Zira Allah Teala “Beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim”¹⁵⁴ buyurmuştur. Böylece O’nun zikretmesi, kişinin Allah’ı zikretmesine bağlanmıştır. Ve kudsî hadiste Allah şöyle buyurmaktadır: “kul, kendi kendine beni zikrettiği zaman, ben de kendi kendime onu zikrederim. Beni bir toplulukta zikrederse, ben onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim.”¹⁵⁵ Bu hadiste zikir zikri, zikir hali de zikir halini getirdiği belirtilmiştir. Hatırlama, karşı tarafında da hatırlamasını doğurur.¹⁵⁶

Serrac’a (ö. 500/1106) göre zikir birincisi tehlîl, tesbîh ve Kur’an tilâveti, ikincisi Allah’ı, O’nun isimlerin ve sıfatlarını, ihsânını bütün mahlûkâta yaymasını ve takdîrinin hükümrân olduğunu hatırlarken, kalbleri bu zikretmenin şartlarını yerine getirme

¹⁵¹ Kuşeyrî, Abdülkerim, *er-Risâle*, y.y., Mısır, 1967, s. 110

¹⁵² Şehîde, 69; Câmî’, 288.

¹⁵³ Kuşeyrî, 110.

¹⁵⁴ Bakara Suresi, 152. ayet

¹⁵⁵ Buhari, Tevhid, 15; Müslim, Tevbe, 1.

¹⁵⁶ Futuhât, II, 225-226.

konusunda ihtar olmak üzere iki çeşittir.¹⁵⁷ Ayrıca zikri şu şekilde de kısımlara ayırmak mümkündür: İlki kalbin zikridir. Bu, zikredilenin unutulmaması ve anılmasıdır. İkincisi zikredilenin sıfatlarının anılmasıdır. Üçüncüsü ise zikredilenin müşâhede edilmesidir. Bu halde fâni olunur yani zikrin farkında olunmaz. Çünkü zikredilenin sıfatları kişiyi kendi varlığından fânî kılar, böylece kişi zikrinde fânî olur.¹⁵⁸

Kelâbâzî, (ö. 700/1300) *et-Ta'arruf* adlı eserinde hakiki zikrin, zikir anında zikredilenden başkasının unutulması manasına geldiğini ifade etmekte ve zikri üç kısma ayırmaktadır: Birincisi dil ile zikirdir ki zikredilene unutmuyup anmaktır. İkincisi, zikredilenin vasıflarını hatırd tutmak olup kalbî zikir ifadesiyle nitelenebilir. Üçüncüsü ise zikredilenin temâşâ edilip zikirde kaybolmaktır. Bir anlamda zikredilenin vasıfları, kişinin vasıflarını yok eder ve kişi yaptığı zikirde fenâ bulmaktadır.¹⁵⁹ Zikir, zikreden zâkire ait bir sıfattır. Eğer kişi zikrinden gâib olursa, kendisinden ve sıfatlarından da gâib olur. Kulun sıfatları, Allah'ı müşâhede etmesine engel olan bir perde hükmündedir. Bundan dolayıdır ki gerçek zikir kişinin zikrettiğini görmemesidir. Kişi yaptığı zikri görmediği an Allah'ın zikri, kulun zikrinin sultanı ve hâkimi konumunu alır ve onun zikrindeki beşeriyet yönü kaybolarak kulun zikri Allah'ın zikri olmuş olur.¹⁶⁰

Halvetiyye'nin geleneğinde usûl; kelime-i tevhîd zikri, açık ve gizli olarak yedi isimle (esmâ-yı seb'a) vird çekme, vekayi ilmi ile meşgul olup kalbi kötülüklerden arındırma, kalbi tasfiye ve nefsi tezkiye, bunun yanı sıra ta'bir ve te'vil şeklinde ifade edilmiştir.¹⁶¹ Seyr ü sülûkun yapıldığı yedi isim: "Lâ-ilâhe illa'llâh, Allâh, Hû, Hak, Hay, Kayyûm ve Kakhâr"dır. Halvetiyye şeyhleri esmâ sayısında değişiklikler yapma yetkisine sahiptir. Yedi isme karşılık nefsin emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye ve kâmile olmak üzere yedi sıfatı vardır. Sufilere göre Allâh ile kulu arasında bazısı zulmetten, bazısı nûrdan yetmiş bin perde vardır. Yedi makamdan her birine on bin perde düşer. Müridin bir üst makama geçebilmesi için on bin perdeyi aşması gerekir. Her tarîkatta olduğu gibi Halvetîlikte de müridin her gün tek başına okuduğu zikirler, duâlar ve virdler bulunmaktadır.

¹⁵⁷ Serrâc, *et-Tûsî*, Ebû Nasr Serrâc *et-Tûsî*, *Kitâbü'l-Lüm'a*, (thk: Abdülhalim Mahmud-Tâhâ Abdülbâkî Sürûr, Bağdat 1960, s. 261.

¹⁵⁸ *Ta'arruf*, s. 76.

¹⁵⁹ Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. İshak Buhârî, *et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, s. 126.

¹⁶⁰ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 156; Hücûvîrî, *Keşfu'l-mahcûb*, s. 381-382.

¹⁶¹ Harîrîzâde, *Tibyân*, I/343b.

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin *Virdü's-Settâr*'ının okunması önemlidir. Haftanın bazı günlerinde tekkelerde cehrî olarak topluca yapılan zikirler “darb-ı esmâ, devrân, hadrâ” diye nitelendirilir. Devrânda ilâhîler söylenir ve musikiye de önem verilir. Zikir ney, kudüm ve def olmak üzere çeşitli mûsikî aletleri eşliğinde yapılır. Kendilerine yapılan itirazları cevaplamak üzere Halvetîler devrânı savunan eserler kâleme almışlardır.¹⁶² Tasavvufî eğitimdeki metod ve yöntemler; riyâzet, mücâhede, az yeme, az uyuma, az konuşma, zikir, halvet, fikir, şeyhe gönülden bağlılık vb. bu tarîkate de önemli bir yere sahiptir.¹⁶³

Şeyh Dâvûd eseri *Gülşen-i Tevhîd*'te müridin yapması gerekenleri birer birer açıklamıştır. Zikir konusunu ve önemini şöyle ifade etmiştir:

Zikirle iştil, faziletli bir haslet olmakla beraber bunu meleke haline getirmek için birtakım gerekler yerine getirilmelidir. Hz. Peygamber'in sünnetine ittiba eden takvâ ehli zevât ile hemhâl olunmalı, Hakk yoldan ayrılmamak adına sarfu gayret gösterilmelidir. Kul, daima ve bolca Allah'ı anmalı, ancak sürekli yapılan zikrin, kişinin vuslata ermesini sağlayacağını unutmamalıdır. Zikirden gafil olan kimsenin de velayet makamından düşüleceğini hatırdan çıkarmamalıdır. Sâlik, kendisinin mazhar olacağı mertebenin samimi niyet ile çalışmasına bağlı olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır. *Gülşen-i Tevhîd*'de ilgili beyitler şu şekildedir:¹⁶⁴

Zikr-i Hakdur şart-ı râbi ey refik

Zikr etmektir Hakk'ı şart-ı tarîk (4657)

Kim gerekdür tâlibe zikr-i devâm

Ansızın yol almadılar hâss-u âm (4658)

¹⁶² *Gülşen-i Tevhîd*'de de buna dâir “Güftâr ender-beyân-ı istimâ-ı ilâhiyyât-u semâ” başlığını taşıyan bir bölüm bulunmaktadır.

¹⁶³ Uludağ, “*Halvetiyye*”, D.İ.A., XV/394.

¹⁶⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 615-616, beyit no: 4657-4663.

Zikrini çok eylemek gerek Hakk'ın

İş bu âyettir delilini okuyun (4659)

“Yâ eyyuhellezîne âmnenû'zkuru'llâhe zikran kesîran” (Ey insanlar! Allah'ı çokça zikredin.)¹⁶⁵

Pes gerekdür Hâlık'ı zikr eylemek

Vaslına irmekligi fikr eylemek (4660)

Hakk'ın zikri durur meşhûr vilâyet

Onunla hâsıl olur bil ki hâlet (4661)

Şular kim zikr-i Hak'dan ola ma'zûl

Vilâyetten düşüp ma'zûl olur ol (4662)

Hakk'a kurbet bulur zikrile bende

Dilersen kurb-ı Hak zikr eyle sende (4663)

Şeyh Dâvûd iç huzuru sağlayabilmek için zikretmenin önemine vurgu yapmıştır. Kişinin zikrettikçe Allah'a yaklaşarak huzur bulacağını ve insanı-ı kâmil makamına ulaşacağına eserinde dile getirmiştir. Zikrullâh ile meşgul olan sâlikte, muhabbetullâh hâsıl olacağını, Allah aşkının zamanla artarak devam edeceğini ve zikre devam ettikçe

---

¹⁶⁵ Ahzab, 33/41

derecesi kemâle doğru yükseleceğini ifade etmiştir. Müellif Gülşen-i Tevhid adlı eserinde bu konu hakkında şu beyitlere yer vermiştir:¹⁶⁶

Celisi olmak istersen Huzâ'nun

Enîs olmak gerek zikriyle anun (4664)

Dimişdür Hak Te'âlâ kulumla

Oluram zikr idicek beni bile (4665)

Yemişi oldu imamın bilin zikr

Kılar îmânı ol kâmil kulun zikr (4666)

Ağacın yemiş iledir kemâli

Yemiş vermese ondandır zevâli (4667)

Semeresiz şecerden fayda ne

Yemiş vermez ağaçtan fayda ne (4668)

Pes îmâna netice zikr-i Hak'dur

Zikirde gafil olma şimdi sak dur (4669)

---

¹⁶⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 616-617, beyit no: 4664-4675.

Rasülüllâhdan ettiler suali

Haber ya Rasülüllâh bu hali (4670)

Amellerde nedir o ki efdal ola

Ki kullar onunla ekmele ola (4671)

Dedi ersen kaçan ölüm haline

Dilinde ol Hakk'ın zikri buluna (4672)

Budur efdal olan a'mâl içinde

Hakk'ı zikr edesin her hal içinde (4673)

Olupdur seyyid-i a'mâl hem ol zikr

Kulu Hakk'a akârib eyler pes ol zikr (4674)

Zikr ile kurbet bulur pes kul Hakk'a

Mutmainne eyler kulûbı mutlaka (4675)

Şeyh Dâvûd, zikrullâh ile meşgul olurken dikkat edilmesi gereken hususları da belirtmiştir. Zikir kalp huzuru ile tefekkür elden bırakılmadan ve gaflete mahal

vermeden yapılmalıdır. Tefekkür de Allah'ın zatı ile değil sıfatlarını düşünerek yapılmalıdır. Söz konusu bahisler hakkında eserinde şu beyitler yer almaktadır:¹⁶⁷

Huzur-u kalp ile et zikr-i Hakk'ı

Gönülden zâyil etme fikr-i Hakk'ı (4722)

Tefekkürsüz ger altmış yıl ibâdet

Edersen gaflet ile onu âdet (4723)

Ki bir saat tefekkür eylemek

Zikirde kalbi hazır eylemek (4724)

Hayırlıdır ol altmış yıllığından

Tefekkürsüz ibadet kıldığından (4725)

Ameller efdalidir zikr-i Hâlık

Ki kul zikr ile olur Hakk'a lâyıık (4730)

Hakk'ın zikri Hakk'ın hubbın getirir

Onun hubbu onu aşka yetirir (4731)

---

¹⁶⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 621-622, beyit no: 4722-4732.

Bu aşk ile erer ma'şûka âşık

Ki aşksız âşika yoktur yaraşık (4732)

Zikir ile alakalı Gülşen-i Tevhid'te şöyle bir hikâye anlatılmaktadır:

Gece gündüz aşk ile Allah diye zikreden, daima bu ism-i şerîf ile dua eden bir kimsenin bulunduğu bahsedilir. Şeytan, bu zakir kimseye ilişip meşgul olduğu zikir halinden uzaklaşması için vesvese vermiş, her daim kendisiyle hemhal olmasına rağmen kendisine "Lebbeyk kulum" denilmediğini, kendisi zikirden ayrılmamasına ve sürekli dualar etmesine rağmen kendisine iltica edilmediğine dair vesveleri kalbine atmıştır. Bu vesveseler neticesinde dinine düşkün bu adamı, derin düşünce ve endişeler sarmıştır. İnancı sarsılan adam ümitsizliğe düşmüştür. Zikretmeyi terk ettiğinden gönlünde huzur kalmamış, kalbi de paslanmıştır. Hikaye şöyle devam etmektedir:

Hızır (a.s.) bu kişiye gelerek zikri neden bıraktığını ve neler olduğunu sordu. Adam şöyle cevap verdi: "Ben sürekli Allah deyip dururdum. Ağlayarak niyazlarda bulunmama rağmen bana bir kez olsun iltifat edilmedi. Buna karşın ben Allah demeyi terk etmedim. Ancak bir kez olsun dileğim, arzum var mıdır diye sorulmadı. Bu sebeple bende, zikrime değer verilmediği ve yaptığım ibadetin Hakk katında makbul olunmadığı düşüncesi hâsıl oldu da bende inleyip ağlamayı, zikredip durmayı bıraktım. Zikrime cevap verilinceye kadar hiçbir şey ile meşgul olmamayı yeğledim.

Hızır (a.s.) Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına münâcâta bulunarak bu kimsenin durumun arz etti. Zikirle hemhal olmasına karşılık kendisine iltifat edilmediğini ifade etti. Bunun üzerine şöyle bir sedâ geldi: "Ey Hızır! O kula ilet ki onun Allah diye zikretmesi, bizim 'lebbeyk, söyle kulum arzun nedir' dememizdir. Şayet ona bizim tarafımızdan 'lebbeyk' denilmezse o Allah diyemez. Şayet biz bir kimseyi makbul kullardan kılmazsak, bu zikirle her daim iştilal edemez. Bizi ihlâs ile zikredene kimseye ikramımız, onun bir defa zikrine karşılık elli bin kez 'lebbeyk' demektir.

Muhlis kişiye zikirden yüz çevirmemek lazımdır. Kim Allah demeyi adet edinirse, o da her daim anılan, unutulmayan makbul kullardan olur. Diğer taraftan kul

Allah'ı anmadan, Allah kulunu anar. Eğer Hakk katında kulun zikri geçmezse, o kul Allah deyip zikir ile meşgul olamaz. Allah'ı zikretmek konusunda gafil davrananların diline ket, kalplerine mühür vurulur. Bu sebeple kul bir an olsun Allah'ı zikretmeyi vazgeçmemelidir. Zira Hakk'ı anmaktan yüz çevirenlerden Allah da öfkelenerek yüz çevirir. Kul Allah demeyi adet edinmeli, asla ye'se düşmemelidir ki Allah'ın ihsanına mazhar olsun. Nefis ve şeytanın sözlerine ittiba edilmemeli, Allah'a vasıl olmak için gidilen yolda menzili kesmelerine izin verilmemelidir.¹⁶⁸

6. HALVETÎYYE VE GÜLŞEN-İ TEVHÎD'TE ETVÂR-I SEB'A ANLAYIŞI

"Etvâr", lügatte kere, defa, bâzen, hâl, durum, sınıf, nev', hiza mânâlarına gelen "tavr" kelimesinin çoğuludur. Bu kelime kök itibariyle "yaklaşmak, etrafında dolaşmak, bir şeyi hâlden hâle çevirmek, inkişâf etmek, gelişmek, bir konum ve halden diğerine geçmek" mânâlarını ifâde eder.¹⁶⁹

Tasavvufta ise "tavr" kelimesi "etvâr-ı seb'a" (yedi tavr), tasavvuf yoluna iştirak edenlerin, bu yolda nefislerini terbiye kalplerini tezkiye etmek, ruhlarını kemâle erdirmek uğruna verdiği çabaları ve geçirdiği merhaleleri beyân etmek için kullanılmıştır.¹⁷⁰

Kur'an-ı Kerim'de etvâr kelimesi "Oysa sizi merhalelerden geçirmek sûretiyle yarattı."¹⁷¹ ayetinde geçmekte olup insanın yaratılışındaki safhalar mânâsında kullanılmıştır.

Kişinin beşeri yaratılışını olgunlaştıran, toprak, su, hava, ateş ve nefis "halk âlemi"ni, kalb-i insânî, rûh-i Rabbânî, sır, hafî ve ahfâ da "emir âlemi"ni teşkil eden unsurlardır.¹⁷²

¹⁶⁸ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 6, s. 871-877., beyit no: 7361-7409.

¹⁶⁹İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1985, IV, s. 507-508; el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, (trc. Asım Efendi), ts.,II, s. 501-502.

¹⁷⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 557-558, beyit no: 4085-4090.

¹⁷¹ Nuh, 71/14

¹⁷² İrfan Gündüz, *a.g.e.*, s. 171.

Gülşen-i Tevhid'te "etvâr-ı seb'a" teriminin, nefsin mertebeleri için kullanıldığı görülmektedir. Bu konu Gülşen-i Tevhid'in büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Şeyh Dâvud-ı Halvetî Mudurnîmezvuyu eserinde üç ayrı ana başlık altında ele almıştır. Bunlar etvâr-ı dil, makamlar ve nefsin mertebeleri başlıkları altında kaleme alınmıştır. Bölümler tekrar olmayıp birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Şeyh Dâvûd'a göre gönül Allah'ın evidir, beytullâh'tır. Allah'ın hazinelerinin bulunduğu yerdir. Sırların açığa çıktığı yerdir.¹⁷³

Şeyh Dâvûd bu konuyu Gülşen-i Tevhîd'de şöyle beyân etmiştir:

Gönül didükleridür yidi etvâr

Ki her tavrı hazinedür neler var (6072)

Hazâyin-i Huzâdur gönül iy yâr

Kânı ahvâl-i dilden bir haberdâr (6073)

Ki vardur onda çok gizli ma'ânî

Meğerki ehl-i dil olan bil(e)'anı (6075)

Yazılsa şerhi sığmaya kitâba

Acâyibleri gelmeye hisâba (6076)

İdemez binde birin şerh ânun dil

---

¹⁷³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 750-751, beyit no: 6072-6076.

Ki 'arş-ı a'zam-ı Hakdur gönül bil (6077)

Veli mü'min kulum gönli sığırdı

Gel iy gâfil gönül sende sığırdı (6082)

Tenünde var senin yidi haslet

Tefekkür kıl dişür 'aklunu uslat (6112)

Ki cismünde yedi iklim var ey yâr

Olı gör kendü hâlünden haberdâr (6113)

Gülşen-i Tevhîd'te ilk tavır "sadr" makamı olarak ifade edilmiştir.¹⁷⁴ Bu makam insanın kötü huy ve işlemiş olduğu kötü davranışların kaynağıdır. İnsanın kötü davranışlarının nedeni ise kötü ahlâkından kaynaklanmaktadır. Gönlün huzur bulması için, kişinin kötü hasletlerini terk etmesi gerekir. Konuyla ilgili Şeyh Dâvûd şöyle der:

Sadır dirler ana bilgi ki nâmı

Dinilür buraya İslâm makamı (6166)

Bu makama irdi ancak nâs-ı 'âm

Oldı İslâm nûrına bura makâm (6167)

Şeyh Dâvûd'a göre; sadr makamı, avâmın makamıdır. Bu makamda İslâm'ın nuru şirki kovmuş ve küfrün karanlığını aydınlığa çıkarmıştır. Bu makam İslam

---

¹⁷⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd'i*, Bolu, 2013, s.813, beyit no: 6166.

cevherinin ocağıdır. Kur'an-ı Kerim'deki; "Allah'ın sadrını İslâm'a açtığı kimse ..."¹⁷⁵âyeti buna delildir. Bu tavırda şeytan vesvese vermektedir. Ancak kalbin derinliklerine girememektedir. Burada nefis hep kötü şeyleri emretmektedir. Kişi kalbini sâf kılmalı, nefisini terbiye ve tezkiye etmelidir. Nefsin kötü istek ve arzularına karşı direnmeli, hevâlarına uymamalıdır.¹⁷⁶

Gülşen-i Tevhîd'te ikinci makam "kalb" makamı olarak ifade edilmiştir.¹⁷⁷ İmanın bulunduğu makamdır. Salık muhabbet ehli olmuştur. Bu tavır, iman cevherinin ocağıdır. Kur'an-ı Kerim'deki; "Allah onların kalplerine imanı yazmış..."¹⁷⁸âyeti iman makamı olduğunun göstergesidir. "Onların düşünceleri, akledecekleri yerleri kalpleri olsun..."¹⁷⁹ ve " Onların kalpleri vardır fakat onunla bir şey anlamazlar..."¹⁸⁰ âyetlerinde belirtildiği üzere akıl ve işlevi ön plana çıkarılmıştır. Akıl nuru ile imanın kuvvet bulacağı ifade edilmiştir.

Bil ikinci tavr için kalb oldı nâm

Didiler bunda tutar îmân makâm (6182)

Nûr-ı îmân buradur dinle sen

Kalb safâ bulup gider hep gıll u gış (6184)

Şeyh Dâvûd'a göre iman nuru sayesinde kişi gün geçtikçe Allah'a yaklaşmaktadır. Kişi Allah'a yaklaştıkça muhabbet duyar venefsin hevâsına karşı durarak kötü davranışlarını da bir bir düzeltmeye çalışır.

Gülşen-i Tevhîd'te üçüncü tavır "şegaf" olarak ifade edilmiştir. Şegaf; kalb zarı, muhabbet, aşk ve şevk nurunun bulunduğu yerdir. Bu Allah'ın mahlûkatına karşı rahmet

---

¹⁷⁵ Zümer, 39/22

¹⁷⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.760, beyit no: 6166-6180.

¹⁷⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd'i*, Bolu, 2013, s.813, beyit no: 6182.

¹⁷⁸ Mücadele, 58/22

¹⁷⁹ Hac, 22/46

¹⁸⁰ A'raf, 7/179

sıfatıyla tecelli ettiği tavidir. Kur'an-ı Kerim'deki; "Sevgi onun kalbinin zarını yakmış..."¹⁸¹ âyeti bu tavrın muhabbet tavrı olduğunun delilidir.

Oldı tavr-ı sâlisün adı şegâf

Ma'din-i ışk oldu bi-hilâf (6196)

Oldu bu ışk u muhabbete makam

Her ki ışk ehli ola olur hümâm (6197)

Şeyh Dâvûd'a göre; bu makamda sâlikin gönlü aşk ile dolmuştur. Sâlik, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilecek mertebeye, marifet makamına ulaşmıştır. Şeyh Dâvûd'a göre bu tavrıla sâlik ilme'l-yakîn derecesine erişmiştir.¹⁸²

Gülşen-i Tevhîd'te dördüncü tavr "fuâd" olarak ifade edilmiştir.¹⁸³ Bu tavr keşf makamıdır, müşâhede yeridir. Zira makama ulaşan sâlikin gözünden perde kalkmıştır.

Dinilür hem dördüncü tavra hem fu'âd

Anunıla eylenür ol dahi yâd (6213)

Ma'din-i keşf-i ayândur bu makâm

Hakkıladur dâyim o her şubh u şâm (6214)

Şeyh Dâvûd'a göre; bu makamın mahalli ru'yetullâhtır. Bu makama ulaşan sâlik, baktığı her şeyde Hakk'ı görür. Zira sâlikin yüzünden perde kaldırılmıştır. Sâlik halk içinde Hakk ile beraberdir. Muhabbetullah daha da artmıştır. "Nefsini bilen Rabb'ini

---

¹⁸¹ Yusuf, 12/30.

¹⁸² İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.763, beyit no: 6196-6210.

¹⁸³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd'i*, Bolu, 2013, s.813, beyit no: 6213.

bilir." sözünün sırrının bu tavırda açığa çıktığı ifade edilmektedir. Bu makam, sâlikin Hakk'tan, Hakk'ın da sâlikten razı olduğu makamdır.¹⁸⁴

Gülşen-i Tevhîd'te beşinci tavrı "habbetü'l-kalb" olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁵ Zira muhabbetullahın mahallidir.

Habbetu'l kalbdür bişinci tavra nâm

Nefs râziye olur bunda tamâm (6229)

Tecellîden ider Hak bunda cûdı

Burada mahv ider sâlik vücûdı (6232)

Şeyh Dâvûd'a göre; bu makama ulaşan sâlik vücudunu ortadan kaldırmıştır. Kesret tamamıyla ortadan kalkmıştır. Bu tavrı, tevhid makamıdır. Bu tavrın yıldızları, tevhid nurlarıdır. Bu makama erişen sâlik artık diğer insanlara rehberlik yapabilecek mertebeye ulaşmıştır.¹⁸⁶

Gülşen-i Tevhîd'te altıncı tavrı "süveydâ" olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁷ Bu tavrıdagayb, Allah'ın izniyle açığa çıkar. Bu tavrın mahalli mûkaşefedir.

Dinür altıncı tavra ad süveydâ

Ki sırr-ı gayb olur burda hüveydâ (6241)

Buradur ma'din-i keşf-i ma'ânî

Olur pinhân olan bunda ayânî (6242)

¹⁸⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.765, beyit no: 6212-6225.

¹⁸⁵ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd'i*, Bolu, 2013, s.813, beyit no: 6229.

¹⁸⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.767, beyit no: 6229-6240.

¹⁸⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd'i*, Bolu, 2013, s.813, beyit no: 6241

Şeyh Dâvûd'a göre bu tavır, ilâhî hikmetlerin, gizli hazinelerin kapılarının açıldığı makamdır. Bu makamda erişen sâlike tüm manalar ve hikmetler keşfolunur. Sâlik kemâle ermiş, Cemâlullâha'a âşık olmuştur.¹⁸⁸

Gülşen-i Tevhîd'te yedinci tavır "mühcetü'l-kalb" olarak ifade edilmiştir.¹⁸⁹ Burasılâhî nurların tecelli ettiği tavidir.

Bu tavra ad olupdur mühcetü'l-kalb

Tamâm oldu burad(a) etvâr-ı dil hep (6261)

Benî-âdemdedür bu kâbiliyyet

Melek bulmadı böyle kâbiliyyet (6269)

Tavr-ı sâbi'de olur nefis kâmile

Tutma yeksân anı nefis-i hâmila (6290)

Şeyh Dâvûd'a göre; bu tavırda gönül, ilâhî nurların kaynağıdır. Gönül bu makamda, Allah'ın tecellisine kavuşmuştur. Gönül (can), cananına kavuşmuştur. İsimlerin sırları (sırr-ı esma) salike keşfolunmuştur. Zira nefis bu tavırda, "kâmile" makamına erişmiştir. Bu mertebe insanlara verilmiş, meleklerle dahi verilmemiştir.¹⁹⁰

Sonuç olarak; "etvâr-ı seb'a" terimi ruhun ve nefsin gelişimini tamamlama yolunda geçirdiği mertebeleri ve merhaleleri ifade etmektedir. Nefsin mertebelerinin ifade edilişi mutasavvıflara ve tarîkatlere göre farklılık göstermiş olsa da "etvâr-ı seb'a" terimi hepsini kapsayan umumi bir kavram olmuştur. Halvetî tarîkatinde etvâr-ı seb'a yazılması bir gelenek haline gelmiştir. Şeyh Dâvûd'un da bu âdedi devam ettirmiş ve

¹⁸⁸ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.768, beyit no: 6241-6259.

¹⁸⁹ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd'i*, Bolu, 2013, s.813, beyit no: 6261.

¹⁹⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.770, beyit no: 6261-6300.

Gülşen-i Tevhîd'te "etvâr-ı dil" şeklinde bir bölüm oluşturmuştur. Halvetî tarîkatında önemli bir gelenek olması ve Gülşen-i Tevhîd'te ayrı bir bölüm olması nedeniyle çalışmamızda etvâr-ı seb'a'ya ayrı bir başlık açılması uygun görülmüştür.

Nefis mertebelerini ve nefsi ıslah yollarını anlatmak amacıyla eser kaleme alan önemli Halvetî temsilcileri şunlardır:

- 1- Yiğitbaşı, Ahmed Şemseddîn b. Muhammed (ö.910/1504)¹⁹¹
- 2- Karamânî, Cemaleddîn İshak (ö.923/1517)¹⁹²
- 3- İbrâhim Efendi, Mevlânâ Seyyid İbrâhim (ö.935/1528)¹⁹³
- 4- Sünbül Sinan, Yusuf Halvetî (ö.936/1529)¹⁹⁴
- 5- İbn İsâ, Mecdüddîn İlyâs Sarûhânî (ö. 937/1530)¹⁹⁵
- 6- Muhammed Çelebi Sultan (ö. 958/1550)¹⁹⁶
- 7- Sofyalı Bâlî Efendi, (ö. 960/1533)¹⁹⁷
- 8- Niyâzî Muhammed el-Mısrî (ö.1105/1693)¹⁹⁸
- 9- La'li Muhammed Fenâî (ö. 1112/1700)¹⁹⁹
- 10- Abdullah Salâhaddîn Uşşâkî (ö. 1196/1781)²⁰⁰

Etvâr-ı nefsinzenjin muhtevası bu konuda eser yazanların kendi üslupları, ifadeleri, betimlemeleri ile birleşince, farklı yaklaşımlar ve geniş bir perspektif kazandırmaktadır. Bu durum Gülşen-i Tevhîd'te de karşımıza çıkmaktadır. Şeyh Dâvûd her bir tavrı bilinen yaygın isiminin dışında yaşadığı hale göre adlandırmıştır.

---

¹⁹¹ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2688.

¹⁹² Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 1194.

¹⁹³ Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa, 334.

¹⁹⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2835.

¹⁹⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 820.

¹⁹⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu, 438.

¹⁹⁷ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2927.

¹⁹⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2923.

¹⁹⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2749.

²⁰⁰ Süleymaniye Kütüphanesi, Tâhir Ağa, 1503.

6. NEFS VE MERTEBELERİNE DÂİR

Nefs, arapça bir kelimedir. Ruh, can, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyyet, işkence, ukubât, arzu, murâd, hevâ ve heves, süflî arzular, zât, öz varlık, nefsin ihtivâ ettiği anlamlarından bazılarıdır. Kâşânî'ni nefsi kendisinde iradî hareket, his ve hayât kuvveti bulunan latîf buharlı bir cevher diye niteler. Kötülüğü emreden mânâsında anlaşıldığı gibi, Allah tarafında insanlara üflenen ve Rûh-i Rahmânî i ilahî ben mânâsında da kullanılmıştır.²⁰¹

Lügatte bir şeyin nefsi, onun kendisi demektir. Tasavvufî ıstılahta nefis kelimesinin kullanımından maksad, ne vücud (varlık) ne de onun konulduğu kalıptır. Onların nefis kelimesinden maksatları, kötü vasıfları ile yerilen fiileridir. Kulun illetli vasıfları iki türlüdür: Birincisi kulun kazanmış olduğu günâh ve isyânlar, ikincisi aşağı derecedeki huylardır. Kul bizzat kötü olan huyları tedavi ve terbiye ederse, bu terbiyeye devam edilerek mücâhede yoluyla bu huylardan temizlenip ayrılır. Nefsin birinci kısım hükümleri haram veya mekruh kılınan şeylerdir. İkinci kısım hükümleri ise nefsin aşağı ve bayağı huylarıdır. Umumi tarif budur. Tafsilatı ise kibir, gazap, kin, hased, kötü huy ve tahammülsüzlük gibi kötü huylardır.²⁰²

Nefs Kur'an-ı Kerim' de çeşitli manalarda kullanılmıştır²⁰³:

- 1) Zâtullâh²⁰⁴
- 2) İnsan Rûhu²⁰⁵
- 3) Kişilik, zât²⁰⁶
- 4) İnsan Bedeni²⁰⁷

²⁰¹ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 545; Ahmet Ögke, *Kur'an'da Nefis Kavramı*, İstanbul 1997, s.14; Abdürrezzak Kâşânî, *a.g.e.*, s. 557-558.

²⁰² Kuşeyrî, Ebu'l Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't tasavvuf*, s.48, Mısır 1379/1959, *Tasavvuf İlmîne Dâir Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, s.181, İstanbul 1991.

²⁰³ Bkz. Ethem Cebecioğlu, *a.g.e.*, İstanbul 2004, ss. 472-473; Mustafa Aşkar, *Niyazî-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1998, s. 313.

²⁰⁴ Tâhâ 20/41; Âl-i İmrân 3/28; En'âm 6/12, 54; Mâide 5/116.

²⁰⁵ Fecr 89/27; En'âm 6/93; Zümer 39/42.

²⁰⁶ Bakara 2/48, 284; Lokman 31/28, 34; Müddesir 74/38.

²⁰⁷ Âl-i İmrân 3/146, 185; Enbiyâ 21/35; Ankebût 29/57; İsrâ 17/33; Yusuf 12/26, 30, 61.

5) Kalp, sadır vb.²⁰⁸

Nefs, bir şeyin varlığı, hakikati ve zâtıdır. Halkın ifâdelerinde ve âdetlerinde geçen bu kelimenin diğerlerinden farklı zıt mânâlara gelme ihtimâli vardır. Zıt mânâlarda kullanılır. Bir topluluğa göre nefis " rûh", başka bir topluluğa göre " mürüvvet (adamlık, insanlık)", diğer bir topluluğa göre " cesed (beden)" ve bir diğer topluluğa göre ise " kan" manasına gelir. Muhakkak sufilere göre bu ifadeden maksad bu manalardan hiçbiri değildir. Onlar nefsin, kötünün kaynağı ve kötülüğün temeli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bir topluluğa göre nefis, rûh gibi beden ve kalıba konulmuş bir ayn (öz) varlıktır. Diğer bir topluluğa göre nefis, hayât gibi beden ve kalıbın sıfatı olan bir şeydir. Bu topluluklar, kötü huy ve çirkin davranışların ortaya çıkmasının sebebinin nefis olduğu konusunda müttefiktirler. Bu huy ve davranışlar da iki kısma ayrılır. İlk günahlar, ikincisi kibir, hased, cimrilik, öfke, kin ve benzeri gibi aklen ve şer'an makbûl olmayan kötü huylardır. Şimdi günah olan hususlar tevbe ile giderildiği gibi, riyâzet yoluyla da nefsten giderilebilir. Çünkü "mâsiyyet" dediğimiz günahlar zahiri, bu huylar ise batını sıfatlardandır. Bâtında ortaya çıkan aşağı vasıflar, zâhirdeki yüksek vasıflarla temizlenir. Zâhirdekiler ise bâtındaki yüce sıfatlarla arındırılır. Nasıl ki âlemde görünmediği halde şeytan-melek, cennet-cehennem varsa, onun gibi nefis ile ruhun her ikisi de kalıba tevdi edilmiş latîfelerdendir. Fakat tıpkı gözün görme, kulağın duyma ve dilin tatma yeri oluşu gibi, biri şer yeri, diğeri hayır mekânıdır. İnsan bedenine verilmiş olan diğer vasıf ve varlıklar için de durum böyledir.²⁰⁹

Nefs sözcüğüne yakın anlamda kullanılan bir diğer kavram da ruhtur. Nefs ve ruh konuları genelde beraber ele alınmaktadır. Ruh, maddenin hayatietini devam ettiren öz olarak nitelendirilmiştir.²¹⁰ Nefs ise maddenin kendisiyle hayat bulduğu şey olarak ifade edilmiştir.²¹¹ Bu bağlamda ruh insanın ilahi yönlerini, nefis ise bedeni vasıflarını ifade etmektedir.²¹²

²⁰⁸ Âl-i İmrân 3/154; A'râf 7/205; Yusuf 12/77; Bakara 2/77, 109, 235; Nisâ 4/113; En'âm 6/158; Yunus 10/100; Enbiyâ 21/64; Neml 27/14; Fussilet 41/53.

²⁰⁹ Hücvîrî, Ebu'l-Hasen Ali b. Osman b. Ebî Ali el-Cüllâbî el-Gaznevî el-Hüvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, nşr. İbrâhîm ed-Düsûkî Şitâ, Dâru't- Tûrâsî'l-Arabî, Kahire 1974, s.235.

²¹⁰ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. 1, s. 472.

²¹¹ İbn-i Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. 2, s.s. 459-463.

²¹² Aynî, M. Ali, *Tasavvuf Tarihi*, Kitabevi Yay., İstanbul 1992, ss. 281-297.

Halvetiyye Tarîkati, nefis eğitimine büyük önem vermiştir. Nefsin kötü arzularını terk edip, nefsi eğiterek erdemli bir hale getirmek için çalışmışlardır. Bunun için birtakım eğitim metodları geliştirmişlerdir. Nefis eğitimi, tüm tarikatlerde vardır. Amaç nefsi terbiye ve tezkiye etmektir. Amaca ulaşma yolunda izlenen metodlarda tarikatler arasında bir takım farklılıklar görülmektedir. Tarikatlar genel olarak nefsâni ve ruhâni olarak iki kısımda incelenebilir. Nefis terbiyesi ve eğitiminde ruhâni tarikatlerde letâif-i hamse usulü benimsenirken, Halvetiyye gibi nefsâni tarikatlerde atvâr-ı sab'a yöntemi uygulanır. Atvâr-ı Sab'a yönteminde nefsin yedi mertebesi (emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziye, kâmile) için belirlenen yedi ilâhi isim (kelime-i tevhîd, Allah, Hû, Hak, Hay, Kayyûm, Kahhâr) zikredilerek yapılır.²¹³ Bu tür tarikatlarda bu zikirlerle yardımcı olarak, nefsin heva ve isteklerini kırmak, hilelerine aldanmamak için, az yemek, az uyumak, az konuşmak ve halvet (çile) gibi mücâhede esasları benimsenmiştir.²¹⁴

İnsan ruhu ulvî bir âlemden yaşadığımız şehâdet veya oluş ve dağılıp (kevn ve fesâd) âlemine düşmüştür. İnsan nefsinin eğilimleri sebebiyle, içinde olması gerektiği makamdan aşağılara düşmüş, böylece aslî hüviyetini kaybetmiştir. Tasavvufun gâyesi insanı önce kendi hakkında şuur sahibi yapmak sonra onu (nefsini) bulunması gereken makama yükseltmektir. Derece derece yükselerek kendi iç hayâtına yönelen nefis, Kur'ân-ı Kerîm'in "Cennetime gir" hitabına mazhar oluncaya kadar bir tekâmül geçirir. Gaybî tabir edilen tecelliler onu hem sıfat hem de davranış açısından değiştirirler. Nefsi emmâre olarak girdiği bu yolculuğun sonunda kâmile sıfatına ulaşır. Böylece insanın tabiatı değil, fakat insanın fikri, ahlâkı ve davranışı değişir.²¹⁵

Şeyh Dâvûd, nefsin tekâmülü esnasında geçirdiği merhaleleri şöyle ifade etmiştir:

²¹³ Muslu Ramazan; *Halvetiyye'de "Atvâr-ı Seb'a" Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâlî'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi*, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 8 (2007), sayı: 18, ss. 43-63.

²¹⁴ Yılmaz, H. Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2004, ss. 231-236; Türer, Osman, "Letâif-i Hamse", *DİA*, Ankara 2003, c. XXVII, s. 143.

²¹⁵ Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara 1986, s.45.

6.1. Nefs-i Emmâre

Lügatte "emredici nefis" anlamına gelen nefis-i emmâre, insanı çirkin şeylere, dünyevî lezzetlere sevkeden tabîî kuvvet yerinde kullanılan bir kavramdır.²¹⁶ Dini bir terim olarak; kötülüğü ve şerri şiddetle emreden nefis demektir. Eğer nefis-i nâtıka, hayvânî veya nefsânî nefse tâbî olursa ona "emmâre" denir.²¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de "Muhakkak ki nefis, daima kötülüğü emredicidir" şeklinde ifade edilmiştir.²¹⁸ Tasavvufi olarak ise; bedeni kalıbın tabiatında mevcut seyre meyleden lezzet, şehvet ve hislerle hükmeden, kalbi süfli arzular peşinde sürükleyen, şerhlerin kaynağı, kötü ahlâkın menbaı manalarını ihtiva etmektedir.²¹⁹ Kalbi ulvi değil süfli şeylere meyleden şeye nefis-i emmâre denir.²²⁰

Nefs-i emmâre, tümüyle Allah'tan yüz çeviren ve onun nurundan hiç nasibi olmayan nefstir. Hissedilebilir (duyularla sınırlı) şeylerin sevgisi ve bedenlerin şehvetleri ona hâkim olmuş, böylece vehim karanlığında yolunu şaşırarak rûhânî lezzetleri ve aklî âlemleri inkâr etmiştir. Allah'ın tabibleri, onun hastalığı ilerlediğine, tedavi edilmesinin mümkün olmadığına ve helâk olacağına hükmetmişlerdir. Kendisiyle Hakk arasındaki perde kalınlaşmış, aynasının yüzü pasla kaplanmış, böylelikle cevheri ortadan kalkmıştır. Süfli yönü sebebiyle temiz hiçbir yeri kalmamıştır, (ayna olarak) bakılacak hiçbir tarafı da yoktur. O, ebedi olarak cehennem ehli olarak görülmüş, Allah katından kovulmuştur ve hiçbir şekilde kurtuluş ümidi kalmamıştır. Bu nefis sert bir kaya gibi olduğundan üzerinde tercih söz konusu olamaz. İşlemeye uygun değildir ve Hakk güneşine de yönelemez.²²¹

Nefs-i emmârenin bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi, daima kötülüğü emretmesinden kaynaklanmaktadır. Nefs-i emmâre kişiyi sürekli maddi zevklere, bedeninin tabiatına, duyusal arzulara yöneltir ve bunları yapmasını ister. Mânevi âlemler

²¹⁶ Cevziyye, İbn Kayyım, *Nefs Tezkiyesi*, KarıncaYay., İstanbul, 2003., s. 98.

²¹⁷ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s. 286;

²¹⁸ Canbulat, Mehmet, "Nefs-i Emmâre", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2006, s. 523.

²¹⁹ Cevziyye, a.g.e., s. 98.

²²⁰ Cebecioğlu, Ethem, *a.g.e.*, s. 547.

²²¹ es-Selmani, Lisânüddin el-Hatîb Muhammed b. Abdullah b. Saîd es-Selmânî, *Ravzatü't-ta'rif bi'l-hubbi's-şerîf*, nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Kahire 1966, s.143.

ilgili lezzetlerden haz almadığı için bunların yapılmasını istemez. Dünyevî zevklere âşık olan bu nefis, bütün günah, kötü fiil ve huyların kaynağıdır.²²²

Bu makamdan başka bir makama geçebilmek için çok çaba harcamak gereklidir. Bu konuda İbrahim Hakkı Hazretleri şöyle demiştir: "Her kim kendini bu çirkin ve dar makamda bulduysa, şehvâni nefsin zindanından Rahmâni rûh fezâsına çıkmaya çalışmalı, yemeyi, içmeyi, uykuyu, konuşmayı azaltıp, daima zikir ve fikr etmesi, ahlâkını tehzîb ve tekmil edip, tevekkül, tefvîz, teslim, tahammül ve rızayı kazanması lazımdır. Böylece onun kibri tevazuya, buğzu muhabbete, şehveti iffete ve diğer kötü huyları, güzel huylara dönüşüp gönül hastalıklarından kurtulur. Bu mertebede bulunan sâlik fedâkarlık yapmalıdır. Elinde bulunan dünya nimetleri ve bunların cazibesinden kurtulmalıdır. Kendisini meşgul eden dünyevi hasletleri bir kenara bırakıp, asıl gaye ve kurtuluşuna vesile olacak, uhrevî âlemde kendisine katkı sağlayacak hasletlere yönelmelidir. Dünyanın süslü ve şatafatlı nimetlerinden kendisini soyutlayarak Mevlâ'sına teveccüh etmeli ve Rabbi ile yalnız kalmalıdır. Elindeki nimetlere kanaat etmeli ve geçici lezzetlerden yüz çevirmelidir. Bu makamdan geçmenin en pratik yolu nefsin isteklerinin tam tersini yapmaktır."²²³

Şeyh Dâvud-ı Halvetî'ye göre nefis-i emmâre:

Vücudun madeni nefis cevheridir

Mürşid-i kâmil de cevhercidir (3653)

Kaçan kim nefis geçe emmare işden

Arındı cevher toprağından ve taşından (3659)

Ehl-i nefsin yeridir evvel makam

---

²²² Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 473.

²²³ İbrahim Hakkı, Erzurumlu, *Mârifetnâme*, Neşreden: Kırîmî, Yusuf Zîya, Matbaa-i Ahmed Kâmil, İstanbul, 1330,s. 465.

Nefs-i emmare sürer hükmünü tamam (5604)

Akl-u câna anda nefis gâlib olur

Kim hisâr-ı kalbi ol turur (5605)

Akl-u câna çünkü nefis gâlib olur

Pes olar mağlûb olup hükmü kalır (5606)

Nefs sürer şehri vücudda hükmünü

Ehl-i nefsin hali budur bil anı (5607)

Ger ire ehl-i Hak'a andan taleb

Eyleye kim kurtara nefsdan Çalab (5608)

Hevâ-yı Hak düşe kalbine anun

Ki mağlubın ide nefsinin cânun (5610)

Niçe nesnelere itmek gerek terk

Kuşanan Hak yolunda kuşağı berk (5615)

Ki terk etmek gerek evvel memâlik

Ki dünyâdur iden tullâbı hâlik (5616)

Gerekdür mâl-ü câh-ı terk idesin

Ki tâ seyr-i ilallahı idesin (5617)

Ki dünya hubbıdur re's-i hatî ât

Anı terk itmeyen çapmaz bu yold(a)'at (5618)

Hemân dünyâ degül bel hubb-ı 'ukbâ

Dahı terk eyleye tullâb-ı Mevlâ (5619)

Haramdur aşka hubbı bu kevnün

Hemân bunun degül bel kim dü-kevnün (5620)

Bunlardan geçmeyen kimse tutup râh

Olımaz sâyir-i seyr-i ilallah (5621)

Eğer sen geçemez isen isen buradan

Degülsin tâlib-i Hak çık aradan (5622)

Bulardan geçe gr imdi azizi

Ki tâ Hak’dan yana iltesin izi (5623)

Dahi dinle neleri terk iderler

K’olarun terk ile Hakk’a giderler (5624)

Kamu lezzât-1 şehvânîyi ey cân

İder terk isteyenler vasl-1 cânân (5625)

Ki envâ’-1 libâs-u yemek içmek

Hevâdur pes gerek anı da geçmek (5626)

Yemek içmek uyumak râhatı hem

İde gr terk yolunda olmagıl kem (5627)

Murâdât-1 hevâlar terk gerekdür

Hevâ yil(i)’ırmamağ(a)’er berk gerekdür (5628)

Bunlardan geçmeyince kişi cümle

İdemez güy-1 ma’niye o hamle (5629)

Kur'an-ı Kerim deki; “ Hevâ ve hevesini tanrı edinen... kimseyi gördün mü? ...”
âyeti nefsi emmâreye işaret etmektedir.²²⁴

Şu kim uydu hevâsına muhakkak

Hevâsını ilâh edindi der Hak (5638)

Bu âyet ma'nisinde 'âmm-ı nâsa

Bulunur bir hisse cümle nâsa (5639)

Eğer kâfir olanlar putlarını

Edindilerse ma'budlarını (5640)

Bu ekl-ü şürb-ü evlâd-u cimâ'un

Put'u âmmi durur hubbu bunların (5641)

Severler dil verip onları yani

Yoluna koyup baş ile canı (5642)

---

²²⁴ Câsiye, 45/23

Onların putlarıdır denilenler

Tapıp onlara Hakk'a gitmediler (5643)

Avâmın putlarıdır dedi kümbel

Onlara tapmayı gör şimdi sen gel (5644)

Havâssın putları ne bil onu da

Sakın âbid edinmesin seni de (5645)

Put oldu onlara nâm câh-u izzet

Ne demektir söz anla yahşi (iyi) gözet (5646)

Havâsun yolunu urdı olar da

Geçemeyen kişi kaldı olarda (5647)

Bu arayışları etmediler terk

Yapışıp nâm-u câh-u izzete berk (5648)

Hak'a iltemedi yol bu kişiler

Duzağa tutulan yol nic(e)'alısar (5649)

Bunlara denilir esnâm-ı seb'a

Eğer bu söz gelirse ekşi tab'a (5650)

Bu denilen öğüdü Halvetî sen

Tut evvel geçe gör bu putları sen (5655)

Bunları terk edip fasl olasin ger

Değil şek ola hâsıl vasl-ı dil-ber (5660)

Gülşen-i Tevhîd'e göre nefis-i emmâre seyr-ü sülûkta ilk mertebe olup, nefsin hükmünü sürdüğü yerdir. Nefs, akla ve gönle galip gelip vücuda istediğini yaptırmaktadır. Bu halden kurtulmak için Hakk yoluna girmeli, O'na münacat edip nefsin kötü hasletlerinden kurtulmaya çalışılmalıdır. Nefse hoş gelen arzu ve hevalar terk edilip, Hakk'a teveccüh edilmelidir.

Dünya, mal, mülk, evlat ve diğer nefsi istekler terk edilmeden bu yolda ilerlemek mümkün değildir. Hakk yolundakiler tüm şehvani istekleri, renk renk elbiseleri, yeme-içmeyi, uykuyu, rahatı ve nefsin tüm kötü isteklerini terk etmelidir. Hakk'ın gerçek talipleri bunları terk eylemişlerdir.

Âvam ehli nefsin arzularına karşı zayıf düşüp, isteklerinin esiri olurlar, onları put edinirler. Bu yolda riyazet ve mücahede yapmadan ilerlemek mümkün görülmemektedir. Âvam ehli putlarına köle olup, Hakk'a iltica edememiştir.

Havas ehlinin putları da şan, şöret, izzet, makam ve mevki sevgisidir. Halk içinde rağbet görmek ve övülmek isteyen nefis, bu tuzaklara düşerse Hakk'a kavuşamayacaktır. Salike esnam-ı seb'a olarak nitelendirilen bu çirkin hasletlerin terk edilmesi tavsiye edilmiştir.

Gülşen-i Tevhîd'te nefsin mertebeleri üç bölümde gâyet teferruatlı bir şekilde kâleme alınmıştır. Şeyh Dâvûd Gülşen-i Tevhîd'te, nefsin mertebeleri, makamlar, etvâr-ı dil olmak üzere farklı başlıklar altında nefis konusunu işlemiştir. Birbirinden farklı olarak oluşturulan bölümlerde birbirine yakın şeyler anlatılmış da bu bölümlerin, birbirini tamalayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Kitâb-ı Gülşen-i Tevhîd'in büyük bir bölümünün nefis ve mertebelerine ayrılmış olması da manidardır. Halveti geleneğinde etvâr- seb'a yazmak bir adet haline gelmiştir. Şeyh Dâvud'a bu geleneğe uymuş ve eserini geleneğe göre şekillendirmiştir. Birinci mertebe olan nefis-i emmareyi beyitlerle ifade ettikten sonra, konunun genel bir özeti şeklinde gazel türünde aşağıdaki beyitlerle ifade etmiştir:

Vasl-ı dil-ber ister isen evvelâ iy cân-ı men

Terk-i dünyâ terk-i ukbâ terk-i râhat eyle sen (5661)

Terk-i ekl-ü şürb-ü terk-i şehvet-i ferc-ü gelû

Eyle kim ide tecellî görüne vech-i hasen

Ba'd(e)'ez-îşân terk-i câh-u terk-i hestî terk-i cân

Eylemek gerek bu kanda kaldı terk olmaya ten

Bunları terk eyleyenlerdür bulan vasl-ı Hakk'ı

Kanda vasl ola dahi terk etmeyenler mâvümen

Mâsivayı hazretinden sâyim ol sen ey gönül

Tâ visâli îdine kurbân ola cân-u beden

Dilberün vaslına eren fâni-i mutlak olur

Hem bekâ billâhı anlar bulur ey sultân-ı men

Var iken vasl-ı ile bî-çûn cemâli dil-berün

Meyl ide mi cennet-ü hûrasına hiç kalb-i men

Neylerim ben dü cihânı ger göremezsem anı
K'oldı îmândan sevüp azm eylemek asl-ı vatan
Halvetî sensin cemâl-i dilbere olan hicâb
Vasl olasın dilbere ger çâk idersen pîrehen
Fürkatı gamından âzâd valsı ile şâd olacak
Diyesin hamd ol Hak'a kim "ezhebe'anne'l-hazen"

Kişinin kendi vücudundan çıkıp, hakiki vücuda seyr etmesi demektir. Burada nefis, akla ve câna hükmetmekte buna karşın can nefisini yenmek ve Hakk'a ulaşmak istemektedir. Tam bu esnada seyr-i ilallâh başlamaktadır. Gülşen-i Tevhîd'te salikin bu mertebede malı, mülkü, dünya sevgisini ve nefisini oyalayan her şeyi terk etmesi gerektiği belirtilmiştir.²²⁵

6.2. Nefs-i Levvâme

Nefs-i levvâme, lügatte "kınayıcı nefis" manasını ihtiva etmektedir.²²⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de; "Daima kendini kınayan nefse yemin ederim."²²⁷ şeklinde geçen nefis-i levvâme, hevâ, heves, hile, kendini beğenme, kahr, vb. gibi kötü hasletleri kınayan ve bundan nedamet duyan nefis türüdür.²²⁸ Nefs-i levvâme Hakk'a tabi olmuştur, ancak fani şehvetlere olan eğilimi tamamen ortadan kalkmamıştır.²²⁹

Tasavvufi olarak, bir parça kalbin nuru ile nurlanmış, o nur ölçüsünde uyanıklık kazanmış nefstir. Levvame sıfatın alan nefis, yaptığı kötü işlerin farkındadır; yani gafletten bir parça sıyrılmıştır. Bu yüzden öz eleştiride bulunur, kendisini kınar, günahları yapmak istemez. Ancak, yeterine olgunlaşmadığı için onları yapmaya da devam eder. Bununla birlikte, birtakım iyileşmeler mevcuttur. Yüce Allah'a doğru

²²⁵ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.708-709. beyit no: 5639-5650.

²²⁶ Çelikoğlu, a.g.e., s. 72.

²²⁷ Kıyâme, 75/2.

²²⁸ Ögke, Ahmet, *Ahmet Şemsettin Marmaravî, Hayâtı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, 2001, s.186.

²²⁹ Aynî, M. Ali, a.g.e., s. 286.

seyreden (ilallah) nefsin yeri, Berzah alemidir. Sevgi halinde bulunur; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davranışlarını örnek alır. Levvamede nefsin bazı sıfatları aynen bulunur. İyileşme, kötü olan yönün eleştirilmeye başlanmasıdır. Bu durumda, Kurânî emirlere saygı ve bağlılık artmıştır. Namaz, oruç, sadaka vermek gibi Salih amllerde artmalar görülür. Amellerini Allah için yapar; ancak bunun böyle olduğunu, halkın da bilmesini ister. Artık nefis bu vasfiyla tevbekârdır.²³⁰

Nefs-i levvâme, gaflet uykusundan uyanacak kadar kalbin nuruyla nurlanan nefstir. Rubûbiyyet ve halkıyyet (yaratılmışlık, yaratılış husûsiyetleri) yönleri arasında gidip gelen hâlini düzeltmekle işe başlar. Ne zaman zulmânî fitratının ve yaratılışının gereği olarak kendisinden bir kötülük sâdır olsa ilâhî nûr ona mani olur ve böylece o nefsini kınamaya başlar. Gaffâr ve Rahîm olan Allah'a yönelerek tevbe eder.²³¹

Nefs-i levvâme mertebesinde olanlar, kıyamete günü geldiği zaman, dünyada iken elindeki fırsatları değerlendiremedikleri, gaflet içerisinde oldukları, yanlış fiillerde buldukları için hüznün ve pişmanlık içerisinde olduklarıdır.²³² Nefs-i levvâme'nin bazen ruhânî yönü galip gelerek hayırlı, güzel işler yapar, kimi zaman da nefsânî yönü galip gelerek isyankâr bir tavırla günahlara dalar. Bir müddet sonra akl-ı selim ile düşündüğünde ise "Niçin isyan ettim?" diye nedâmet duygusuna kapılır. Bu pişmanlık duygusu onu nefsi ile mücadeleye yöneltir.²³³ Fakat geçici dünya zevkleri ve kötü hasletlere maruz kalınca nefesine söz geçiremeyerek yine yanlış yola dönerek günaha dalar. Bu durumdan sonra yine pişmanlık duyar. İyi ve kötü haller arasında geçiş yaşar ve bu hal böyle devam eder. İki hal arasında bocalayarak yola devam eder.²³⁴ Bu nefis türü, cahil, gayretsiz, isyankâr, tembel, gafil olan mü'minlere nispet edilmiştir.²³⁵ Gaflette iken nefesine uyup yaptığı kötülüklerden pişmanlık duyması, kendini ayıplaması ve nefret etmesi olumlu bir gelişme süreci olarak telakki edilir.²³⁶ Kişi kusurlarını hatırladıkça, manevi hislere büründükçe, duygu yoğunluğu yaşar ve gözyaşlarını

²³⁰ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 365.

²³¹ Ahmet Ziyâüddin Gümüşhânevi, *Kitâbü câmi'i'l-usûl fi'l-evliyâ'i ve envâ'ihim ve kelimâti's-sufiyye*, s.102.

²³² Canbulat, *a.g.e.*, "Nefs-i Levvâme" s.524.

²³³ Özgül, *a.g.e.*, s.34.

²³⁴ Selvi, *a.g.e.*, s.91.

²³⁵ Hâfiz Hulûsi Efendi, *a.g.e.*, s.42.

²³⁶ Ateş, Süleyman, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, s.148.

tutamayarak ağlar. Bu hali yaşarken vicdan azabı ile döktüğü gözyaşları, kaynar su gibi sıcak ve gâyet acı olmaktadır.²³⁷

İkinci merteye olan nefis-i levvâmeye ulaşan sâlik artık yaptığı ibadetlerden lezzet almaya başlamıştır. Yaptığı tüm ibadetler zikir, fikir, şükür hepsi ayrı ayrı haz vermektir. Sâlik Allah'a kavuşmak ister ve yalnız bu gaye ile ibadetlerini yerine getirir. Sâlikin bu ikinci mertebede makamı levvâme, virdi “Allah, Allah”, seyri, seyri ilallah, hâli kabz ve bast, âlemi berzah âlemi olmuştur. Sâlikin çektiği virdler, yaptığı ibadetler ahlâkının güzelleşmesine ve nefsinin tekâmülüne vesile olmaktadır. Ancak sâlik yaptığı ibadetlerden dolayı kibire kapılmamalı, ahlâkım güzelleşti diye böbürlenmemelidir. Gurur, kibir, ucb, kendini beğenme vb hasletlerden elinden geldiğince kaçınmalıdır. Sâlikin mertebeleri geçmesi kolay bir şey değildir. Bir üst mertebeye yükselme arzusu ve ihtimali olduğu gibi bir alt mertebeye düşmesi de her zaman söz konusu olabilir. Bir alt mertebeye düşen sâlikin tekrar bulunduğu mertebeye yükselmesi daha zor gerçekleşir. Bundan dolayı sâlik her zaman uyanık olmaya gayret göstermelidir.²³⁸ Nefsi levvâmenin sıfatları; yeme içmeye düşkünlük, çok uyumak, hırs, yaptıklarına hemen pişman olma, kılık kıyafete düşkünlük, geçimsiz olma, fisk, cehil, ucb, süs ve saltanata düşkünlük vb. hasletler şeklinde sıralanmıştır.²³⁹

Bu mertebede bulunan kimse, kâmil bir mürşide muhtaçtır. Bu aşamadaki sâlik daha ihlâs-ı kâmileye sahip olamadığı için, her an nefis-i emmârenin sıfatlarına bürünebilir. Sâlik bu korku içerisinde olduğu için vesveselerden korunamamaktadır. Bu sebeplerden dolayı bir mürşid-i kâmile bağlanmalı ve bu yolda gayret göstermelidir. Hz. Muhammed (s.a.v)’in şefâati olmadan bu yolda mufavvak olunamaz.²⁴⁰

Bu mertebede bulunan kimselerin iyilik ve kötülük arasında bocalamalarının sebebi ve hikmeti; ilk merteye olan nefis-i emmârede iken, ruh-i sultanileri nefislerine köle olmuştur. Hal böyle olunca her iki ruhu da hayvani ruha teslim olmuştur.

²³⁷ Aynî, M. Ali, a.g.e., s.289-290.

²³⁸ Aynî, M. Ali, a.g.e., s.290; Rahmi Serin, a.g.e., s.50.

²³⁹ Eren, Sıddık Naci Eren, *Cennet Yolu*, s. 239; Mehmed Zahid Kotku, *Nefsin Terbiyesi*, İstanbul, 1984, s. 209-210; Eren, Sıddık Naci, *Tarikatların İç Yüzü*, s. 101-102.

²⁴⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 588-589, beyit no: 4407- 4415.

Dolayısıyla ruhi hayvanının etkisinden dolayı kötülöklere ve yanlış fiilere tekrar tekrar dönuş yaşılabilmekte ve tevbelerinde sabit olamamaktadırlar.²⁴¹

Nefs-i levvâme, mü'min kimsenin nefsidir. Çünkü ölü kalp itaati ne de günahı hisseder. Mü'minin kalbi ise canlıdır. Allah'a itaat ettiğinde kalbi faydalanır. İsyân ettiğinde ise kalbi acı duyar, nefsi onu itaate dönmesi için kınar. Bununla birlikte nefs-i emmâreden kalan şeyler vardır.²⁴²

Gülşen-i Tevhîd'te nefs-i levvâme şu şekilde beyan edilmektedir:

Çün emmare sıfatlardan arınır

Bu kez levvame rengine bürünür (3660)

Onu muhabbet potasına koyar

Tedrici olarak bir diğör mertebeye geçer (3662)

Muhabbet ateşi onu kaynatır

Ki ser-bâz olarak oynadur anı (3663)

Bu levvâmelikten geçer ol

Yine anda gıl u gışdan seçer ol (3664)

Makam-ı sânidir bil kalb makamı

Ona seyr eyleyemez değme âmi (5672)

²⁴¹ Eren, Sıddık Naci, *Kalplerin Anahtarı*, s.340.

²⁴² Rihle; Fâtımatü's Şâzeliyye el- Haseniyye el- Yeşrutıyye, *Rihletün ile'l-Hakk*, s.277.

Buranun seyri oldu seyri lillah

Burada câna düşer şûrile âh (5673)

İder zâr ile girye ol döker yaş

Koyup cânan yoluna cân ile baş (5674)

Bu âlemden olur ol şöyle bîzâr

Mahabbet gâlip olup ederse zâr (5675)

Sivâdan munkatı' olamayacak kes

Geçemez bu makamdan tizirek pes (5677)

Murat ediyorsan eğer keşf-ü keramet

Çıkamaz bu makamdan ol selamet (5679)

Eğer sana ederlerse ezâlar

Yâhud gelse sana Hak'dan kazâlar (5692)

Tahammül edip incinmeysin

Ki hoş göresin Hakk'un kazâsın (5693)

Yukarıda beyân olundu bunlar

Şu talib olana gerekli huylar (5694)

Ezâ-yı halka hem sabr eyle tâ

Ma'ârif göstere yüz iy püser tâ (5695)

Ne kim gelir sen onu gözle Hak'dan

Ayağımı kurtarasın tâ ki fakdan (5697)

Kesil şimdi yürü cümle hevâdan

Nazar kat eyle külli mâsivâdan (5701)

Erip aşk-ı Hakk'a âşık olasın

Cemâlin görmeye lâyük olasın (5702)

Şeyh Dâvûd'a göre; ikinci mertebolan seyr-i lillâh, "kalp" makamıdır. Nefis bu mertebede emmâre sıfatları terk edip levvâmenin özelliklerine bürünmüştür. Gülşen-i Tevhîd'te, sâlikin burada birtakım gerçeklerin farkına vardığı, ağlamakta ve gözyaşı döktüğü ifade edilmektedir. Şeyh Dâvûd bu mertebedekilere şu öğütleri vermektedir: Sâlikin maksudu Cemâlullâh olmalıdır. Sâlik yaptığı her işi Allah rızası için yapmalıdır. Bu mertebede bulunan kimseye övgü ve yergi aynı manayı ifade etmektedir. Övülsede yerilse de, ne sevinmeli ne de üzûlmelidir. Her şeyin Allah'tan geldiğinin bilincine varmalı, ezâlara, kazâlara sabretmeli ve bunlardan dolayı incinmemelidir. Eğer amaç keramet sahibi olmak ise bu makamdan öteye geçmek mümkün değildir. Sâlik masivâyı

terk eylemez ise bu makamı geçemez. Sâlik tam bir teslimiyet içerisinde olmalı ve başına gelen her şeyi Hakk'dan bilmeli ve razı olmalıdır.²⁴³

6.3. Nefs-i Mülhime:

Mülhime kelimesinin etimolojisi; “lehm” kökünden türemiş “ilham” kelimesidir. Kelime manası olarak; “ilham alan”²⁴⁴ manasını ihtiva etmektedir. Tasavvufi bir ıstılah olarak nefis-i mülhime; ilham ve keşfe istîdat kazanmış, iyi ve kötü şeyleri ilhâmî bir sezgi ile birbirinden ayırt edebilen ve davranışlarına da bu sezgileri ile yön veren, şeytânî ve şehvî hislerine karşı direnebilen, rûh-i sultânî’yi işitip ve sesine kulak veren, insan iradesidir.²⁴⁵ Kur’an-ı Kerim’de: “ Ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham edene yemin olsun” şeklinde ifade edilmiştir.²⁴⁶

Bu, nefsin ulaştığı üçüncü makamdır. Bu, bir iyileşme derecesidir. Artık nefis, sevabını ve günahını Allah’ın yardımıyla bilmektedir; bu sebeple Allah’tan gayri her şeyden uzaklaşır. Ruhlar âlemine yönelen bu nefis, aşk hali içindedir.²⁴⁷ Bu makam, iyi, güzel ahlâkla ahlâklanmak, basiretin açılması ve açılan basiret ile Hakkı görmektir. Bu makamda bulunan kimselerin bâtinî kulağı açılır ve ilhâm-ı Rabbâniye kulak verirler. Nefis bu mertebede kalırsa ölü ve hareketsiz gibi olur.²⁴⁸

Bu nefse Allah hayrı ilham ettiği için mezkûr isim verilmiştir. Nefis hayır olarak ne işlerse, o ilâhî ilhamla işler. Şer olarak ne yaparsa, o da tabiatının gereğidir. Bu gereklilik nefis için iş yapma emridir. Sanki o bu gereken işleri yapmak için kendi kendine emir vermiştir. İlahi ilhama mazhar olunca önceki mertebelerin sıfatlarından arınıp nefis-i mülhime olmuştur.²⁴⁹

Şeyh Dâvûd’a göre mülhime mertebesine ulaşan nefis, kendini kınamayı bırakmış ve daha üst makamlarda gezinmeye başlamıştır. Nefis-i mülhime mertebesinin

²⁴³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik’i (İnceleme-Metin)*, s.711-714, beyit no: 5672-5700.

²⁴⁴ Öztürk, a.g.e., s. 121.

²⁴⁵ Çelikoğlu, a.g.e., s. 76.

²⁴⁶ Şems, 91/8.

²⁴⁷ Cebecioğlu, a.g.e., s. 366.

²⁴⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki’n-Nüfûs*, s.23.

²⁴⁹ Abdülkerîm b. İbrahim el-Cilî, *el-İnsânü’l-kâmil fî ma’rifeti’l-evâhir ve’l-evâ’il*, c.II, s.43, Kahire 1368/1948.

en önemli özelliği, gayret ederek ilhama mazhar olmasıdır. Bu makama erişen kimseler çok güçlü ve kuvvetli bir akıla sahiptir. Aklını güzel bir şekilde kullanırlar. Akıl ile gönül arasında kuvvetli bir bağ vardır. Bu mertebeye ulaşan kimse yaptığı ibadetlerden haz ve lezzet almaya başlar.

Gülşen-i Tevhîd'te nefs-i mülhime:

Kim ne kaldıysa bâkî gîlû gışdan

Olur halis muhlis ol bu işden (3667)

Bu kez mülhime oldu cevher-i nefis

Ki kadr-i âli buldu gevher-i nefis (3668)

Çü zerr-i hâlise döndü burada

Özünden ayrı kalmadı arada (3669)

Burada nefis-i gör ki ne yapmak ister

“Ene'l-Hak” da'vasını etmek ister (3671)

Ma'âriften bunda haberdâr

Makâm-ı ma'rifetdür bu hem ey yâr (5716)

Bura ilme'l-yakînin menzilidir

Buraya seyr eden sâlik velîdir (5718)

Buranın seyridir seyr-i alellâh

Burada ârif olur sâlik ey şâh (5719)

Burada nefis olur mülhime ey yâr

Olur her nîk-ü beden ol haberdâr (5720)

Burada sâlik olur ehl-i ilhâm

Erer Hak'dan ona ihsan-u in'âm (5721)

Buradır aşk makamı sanmayın kem

Burada tâc-u tahtı terk etti Edhem (5722)

Burada akl olursa deng-ü hayrân

Burada aşk iledir bil ki seyrân (5725)

Bazıları bunda melâmetî olur

Akl elinden ol selâmâtî olur (5726)

Bu makam-ı aşkta aşk galip olur

Ol ricâle kim haka tâlib olur (5730)

Zıddıdır aklın bu aşk işi ey yâr

Akl ayağına bırakma bunu var (5735)

Akl işi ile aşk işi zıddır tamâm

Nâr-ı aşkta pişmeyenler kaldı hâm (5737)

Sığar mı âşık katında mâşukun

Hazretinde ikilik sığmaz onun (5766)

Kendüzin yavu kılan âşık tamâm

Oldurur mâşuka eren vesselam

Şeyh Dâvûd'a göre mülhime mertebesine ulaşan nefis, kötü hasletlerden kurtularak muhlis olmuştur. Nefsin mertebesi yükselerek özüne dönmüştür. Burası marifet makamı olup, salik ilme'l-yakîne ulaşmış, velayet dercesini elde etmiştir. Hakk Teâlâ'dan gelen ilhama mazhar olup, arif olmuş, ihsan ve in'âma kavuşmuştur.

Gülşen-i Tevhîd'te mülhime mertebesi aşk makamı olarak ifade edilmiştir. Burada seyir aşk ile olmaktadır. Öyle bir aşk ki, İbrahim b. Edhem tâcı tahtı terk eylemiştir. Bazıları bu makamda aklını yitirip, melâmetî olur. Burası aklın zıddı bir mertebe olup, aşk ile yol alınmaktadır. Aşkın nârında yanmayanlar merhaleleri geçemezler. Aşk ile seyrânin eden mâşuka kavuşacağı ifade ediliyor.

Şeyh Dâvûd'a göre; üçüncü mertebe olan seyr-i alellâh, "marifet" makamıdır. Bu mertebeye makam-ı rûh da denilmektedir. Bu makama ulaşan kimse ilim sahibi olmuştur. Sâlik bu makamda ilme'l yakîne ermiş ve veli olmuştur. Bu makamda bulunan

kimsenin nefsi, nefs-i mülhime olmuştur. Sâlik Hakk'ın ihsânına kavuşmuştur. Bu mertebede bulunan kimsede, akıl ile aşk arasında bir münakaşa oluşmuştur. Tarafların ikisi de kendilerinin haklı ve üstün olduğunu ifade etmektedir. Her iki taraf da söylemlerini ispat etmeye çalışmaktadır. Akıl şaşırmıştır. Bu tartışmanın sonucunda aşk galip gelmiştir. Bundan dolayı, bu mertebe aşk makamıdır.²⁵⁰

Ba'zılar bunda melâmâtî olur

Akl elinden selâmâtî olur (5726)

Zıddıdır aklun bu ışk işi i yâr

Akl ayağına bırakma bunu var (5735)

Bazıları bu makamda aşkın yüksek mertebelerinden dolayı aklını yitirmiştir.

Bu konu Gülşen-i Tevhîd'te şöyle ifâde edilmektedir:

Akıl ile Aşkın Münakaşası

“Burası aşk makamıdır, İbrahim Ethem Hazretleri'nin tacını tahtının terkettiği yerdir, başka şey zannetme

Aşk, şahları mat ediyorsa, Halvetî'yi viranelere atar.

Akıl merkebi burada topalladı; aşk, akılı burada şaşkına çevirdi. Kimileri burada melâmî-meşrep oldu; aklın elinden selamete kavuştu. Kimilerine ruh tecellî etti. Ancak pek çoğu bunu, Hüdâ'nın nurunun tecellisi sanarak yanılığa düştü. Kâmil mürşitler bu yanlış düşenleri zanlarından vazgeçirdi.

Bu makamda hak ve hakikat peşinde olanlar için hak her zaman üstün gelir. Aşk harabelerde kavgasını verir. İmâret istemez, viran etmek diler. Can ve bedeni yağmalamak ister.

---

²⁵⁰ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.714-715, beyit no: 5700-5714.

Yokluk pazarının tellalıdır aşk. Muhabbet gibi sanma aşkı, ondan da yücedir. Aşkım izi, aklın zıttıdır. Aşkın tam olarak ne olduğunu bilmek istersen ona ulaşmaya çalış, onu yakala.

Akıl aşka ne demekte, aşk nasıl cevap vermekte. Şimdi de bunu dinle:

Akıl der ki: Cüppe sarık gereklidir. Aşka göre ise gerekli olan meyhanedir. Cüppe ve sarıkla iş biter mi hiç? Ancak aşk şarabı kişiyi terbiye eder ve besler.

Akıl der ki: Kişiyi varlık gerekir; diri olana canlılık gerekir. Aşk cevap verir: Bırak bu boş sözleri, bir şey biliyor zannederdim ben de seni. Âşık maşûkuna kavuşmak, onunla bir olmak için hayâtı ölümden bulur, ölmekle dirilir.

Akıl der ki: Bu dediğin pişmanlıktır. Bunu yapan kişi hiçbir şey bilmeyen cahilin tekidir. Aşk cevap verir: Bu söylediğin ancak "akl"ın sözleridir; gönlün değil. Tüm söylediklerin senin sıfatlarındır, seni anlatmaktadır. Perişanlık tam anlamıyla senin yaptıklarındır. Bu yakıştırmalar aşka asla yakışmaz.

Akıl der ki: Her işi ben düzenlerim, menfaatim neredeyse hemen onu sezerim. Aşk sorar: Peki, yapıp ettiklerinle Cenâb-ı Hakk'ı nasıl bulacaksın? Akıl cevap verir: İşlerimi idare eder yoluna koyarım. Makul olan, bu söylediklerimdir. Aşk şöyle söyler: Sadece aklını kullanarak işleri yürütmeye çalışmakla bir yere ulaşamazsın. Akıl der ki: Akla uymayan bir şeyi kim yaparsa yapsın herkes ona güler. Şanı ve şöhreti terk etmek utanılacak bir şeydir. Sanki kişi namusunu terk etmiştir. Böylesinden artık ne beklenir?

Aşk der ki: Şandan ve şöhretten vazgeçmeyen kişi aşk şarabını içmemiştir. Hak'tan başka hiçbir kişiden ve şeyden utanmamak gerekir. Bunu anlamayan kişi Cenâb-ı Hakk'ın muhabbet şarabından tatmamıştır. Akıl der ki: Benim söylediklerimin hepsinde rahatlık var, kolaylık var. Peki nasıl olur da insanoğlu, içinde bulunduğu bu rahatlığı terk edip acıları, zahmetleri tercih eder?

Aşk der ki: Zaten senin için gücün kolaya kaçmak.

Akıl sorar: Ey aşka koşan! Cenâb-ı Hakk Kuran'dan aşktan nasıl bahsetmiştir?

Aşk cevap verir: Anlatayım da dinle beni. Yüce Allah, aşkı Hz. Peygamber'e bildirdiği vahiyde gizlemiştir. Ey akıl sen kim, Hz. Peygamber'e vahyedilendeki sırrı anlamak kim? Ey akıl, aşk dili nedir bilir misin? Hz. Musa'nın "Rabbim bana (kendini) göster" demesidir. Peygamberimizin " Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek ne de gönderilmiş bir nebî sığar." buyurmasıdır aşk dili. Aşk, öyle her yeni yetmenin harcı değildir. Aşkı âşıklar bilir. Uzatma, yetişir artık ey akıl!

Ötelerin ötesinden, tüm fiillerinden ve sıfatlardan arınmış bir şekilde geldi aşk. O halde bir kalemde silinsin aşk ve âşık; mâşuk kalsın sadece. Ne dolaşıyorsa zihninde maşûka dâir, bil ki onların hepsi hayâldir. Maşûk o hayâllerin hepsinden başkadır. Zanlar üretme aklının ermeyeceği konularda. Maşûka er sen, artık hayâller kurma!

Âşık, maşûkun huzurunda benliğiyle var olabilir mi? Onun katında ikilik olmaz. Benliğini tamamen yok eden âşık maşûka erer. Vesselam.”²⁵¹ (5722-5767. beyitler)

6.4. Nefs-i Mutmainne:

Nefs-i mutmainne lügavi olarak “doyuma ulaşmış, huzura ermiş, rahata kavuşmuş nefis” mânâlarını ihtiva etmektedir. Tasavvufi bir kavram olarak ise; iman nuruyla nurlanmış, ilâhî emir ve yasaklara ittibâ etmiş, zihninde soru ve şüphe kalmamış, Allah c.c. ile manevi bir bağ kurarak ilâhî lezzete mazhar olan nefis demektir. ²⁵² Diğer bir ifade ile nefis eğer şehvânî nefsin hükmünden tamamen çıkıp kulluk makamına varmış ve ıstırapı dinip, şehvânîliği büsbütün unutmuşsa ona mutmainne denir.²⁵³ Bu nefis içinde bulunan kötü hasletleri terk etmiş, güzel hallere bürünmüş, ahlâk-ı hasene sahibi olmuş, ilâhî emir ve yasaklara itaat etmiş, kulluk vazifesini yerine getirmeye çalışmış, ibadetlere devam ederek kudsi âleme teveccüh göstermiştir. Bu makama ulaşan nefis, nefis-i sâbika ve nefis-i âşika gibi farklı isimlerle de nitelendirilmiştir.²⁵⁴

²⁵¹ İslamoğlu, *Gülşen-i Tevhîd'ten Hikâyeler*, ss. 51-52.

²⁵² Canbulat, *a.g.e.*, “Nefs-i Mutmainne”, s.524.

²⁵³ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s.98.

²⁵⁴ Eşrefoğlu Rûmi, *Müzekki'n-Nüfûs*, s.32.

Bu makama ulaşan nefsin üzüntüleri ilâhî hitapla son bularak, kalp mutmainne makamına ulaşmıştır. Kalp her şeyden emin olmuştur. Bu makama ulaşan kişinin kalbi, tam, gerçek, kâmil bir imana mazhar olmuştur.²⁵⁵ Kur'an-ı Kerim'deki: "Ey gönül huzuruna ermiş nefis! Sen O'ndan razı O da senden razı olarak Rabb'ine dön!"²⁵⁶ âyetleri bu nefis mertebesinin delili olarak kabul edilmektedir.

Nefs-i mutmainne makamının seyri maallahtır. Âlemi ise hakikat-ı Muhammedî'dir. Mahalli, sır, hali; itminana ulaşmış, huzura ermiş bir haldir. Kendisine gelen mana, şeriatın hakikatleridir.²⁵⁷ Diğer bir ifade ile mutmainne makamının virdi Hak, seyri seyri maallah, hâli gâh sekr, gâh mahv, âlemi ceberût âlemidir.²⁵⁸

Nefs-i mutmainnenin sıfatları şunlardır: Cömertlik, şükür, rıza, ihsan, gam, ibadet, merhamet, hayâ, yumuşak huyluluk, sözünde durmak, adalet, insaf, tahkik, fakr, sabr ve kendini küçük görmedir.²⁵⁹ Bunlara ilave olarak; güler yüzlü ve yumuşak gönüllü olmak, Allah'a şükretmek, tatlı dil, ayıp ve kusurları örtmek, hataları bağışlamak, daimi huzur ve kalp ferahlığı gibi sıfatlar da nefsi mutmainnenin sıfatları arasında anılmıştır.²⁶⁰

Takvâ sahibi olan insanlar kendi gayret ve çabalarıyla ancak nefs-i mülhime makamına kadar ulaşabilirler. Mücâhede ve riyâzet ile ancak nefs-i mülhime makamına kadar yükselir. Nefs-i mülhimedden sonraki makamlara ulaşabilmek için bir yol gösterici rehberine yani mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır. Mutmainne makamına ulaşabilmek için ehl-i tarik olmak gerekir.²⁶¹

Şeyh Dâvûd'a göre seyrü sülûkta dördüncü mertebe, nefs-i mutmainne makamıdır. İnsan-ı kâmil olmanın başlangıç mertebesi mutmainne makamıdır. Bu makamda nefsin üzüntüleri "Ya eyyetühe'n-nefsü'l-mutmainneh" hitabı ile son bulmuş, kalp her şeyden emin olmuştur. Allah'a doğru giden bu nefis sahibinin kalbi, tam ve gerçek bir inanışa sahiptir. Bu makamda bulunan kimse tüm benliği ile Rabb'ine iltica

²⁵⁵ Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, s.47.

²⁵⁶ Fecr, 89/27-28.

²⁵⁷ Ögke, a.g.e., s.92.

²⁵⁸ Aynî, M. Ali, a.g.e., s.292.

²⁵⁹ Ögke, a.g.e., s.92.

²⁶⁰ Eren, Sıddık Naci, *Tarikatlerin İç Yüzü*, s.57.

²⁶¹ Eren, Sıddık Naci, *Kalplerin Anahtarı*, s.355.

etmiştir. Şeriata ve ilâhî emirlere boyun eğmiş ve her şeyi Rabb’inden istemektedir. Hak yoluna tam manasıyla teslim olduğu için, ilâhî lütuflara mazhar olur.²⁶²

Şeyh Davûd nefs-i mutmainneyi Gülşen-i Tevhîd’te şöyle beyan etmiştir:

Hitâb-ı izzet erer bu kez ona

Ki nefs-i mutmainne dön Hüdâna (3686)

Buranın seyridir seyr-i maallâh

Burada hâsıl olur ru’yetullâh (3679)

Kim mahallidir tecellînin bura

Sırr-ı Hakk’ı cümleden peydâ göre (5780)

Cümle eşyâlar biter ol biriliğe

Birliğe erenler erer dirliğe (5781)

Buna derler hem istiğnâ makamı

Sivâsından Hakk’un dinle kelâmı (5784)

Göremez gayrı onda sâlik el-hak

Görür her zerreden sırr-ı “ene’l-Hak” (5785)

---

²⁶² Cebecioğlu, a.g.e., s. 365-366.

Mâ'iyet mertebesini burada bulur

“ Ve Hû ma'kum” beyanını burada bilir (5787)

Hem işi Hak ile görür işidir

Ma'iyet Hak ile dâim işidir (5788)

Halâs olur burada ez-dü-bînî

Özünden zâyil eyler kibr-ü kîni (5798)

Ma'iyetdir bura bil bu makâmı

Makâm-ı hasdır irmez buna âmi (5828)

Yürü göz ile getir ta ki zâhir

Görersin Hakk'ı ez-cümle mezâhir (5841)

Şeriatsız kişi olmaz muvahhid

Şeriatsız yol ehli olur mülhid (5859)

Hemen elfâz uğurlama yeri var

Erişip olanı gör halden haberdâr (5864)

Eriş ma'niye sûret düşkünü olma

Bu halk içinde tarîkat eğrisi olma (5866)

Urup halkın yoluna olma harâmî

Yiyip içmek için nâs-ı avâmî (5867)

Uğurluk bâri idersen yürü var

Uğurla ma'niyi ehlinden ey yâr (5868)

Tâ ki Ondan olur sana fayda

Ma'rifet hâsıl edesin ey dede (5869)

Bu mertebe istiğnâ makamıdır. Sâlik, Allah'tan başka hiçbir şeyi görmez. Hazret-i Ehadiyete ulaşan mürid, birliği yaşamakta, Hakk ile görmekte ve duymaktadır. Seyr-i maallaâhta, ayne'l-yakîne erişilmiş ve tam bir muvahhid olunmuştur. Nefsin özündeki kin ve kibir gibi kötü hasletler terk edilmiştir. Bu mertebe hâs makamlardan birisidir, avâm kimselerin erişmesi mümkün değildir.²⁶³

6.5. Nefs-i Râziye:

Arapça, razı olan, hoşnud kalan nefis demektir. Rıza makamına eren nefis. Bu durumdaki nefis, kendi iradesinden vazgeçip Hakk'ın iradesine tabi olur. Hiçbir şeyden şikâyet etmez. Nefsin olgunluk yolundaki beşinci makamı, râdiyedir. Nefs yerilmiş, beşeri özelliklerden kurtulup, fenaya ulaşmıştır. Artık o, emir ve yasaklara tam olarak

²⁶³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.725, beyit no: 5795-5815.

uyar. Kendinde güzel ahlaklar zuhur eder. Zaman zaman, Allah'ın isimleri ve sıfatlarının tecellisine mazhar olur. İyilikler onun şahsiyetidir, Hakka'l-yakîn mertebesine ulaşmıştır.²⁶⁴

Nefs-i raziye lügavi olarak; “razı olan, hoşnut olan” manalarını ihtiva etmektedir.²⁶⁵ Tasavvufi ıstılahta ise; rıza haline erişen ve bu mertebenin rengine boyanan nefistir.²⁶⁶ Allah’a yönelen, O’ndan gafil olmama bilincini idrak eden, Hakk’tan razı olan ve kendi iradesinden vazgeçip, Allah’ın iradesine teslim olan nefistir. Bu makam veliliğin ikinci mertebesidir ve velilik görevinin de ikinci makamı olarak telakki edilmektedir. Mürşidlik sıfatının, bir derece daha kemal bulduğu sıfattır.²⁶⁷

Nefs-i raziye; Allah’ın celâli ve cemâli tecellilerini gönül hoşluğu ile karşılayan ve kaderden şikâyeti bulunmayan ruhtur.²⁶⁸ Kur’an-ı Kerim’deki: “Ey huzura eren nefis! Râzı olmuş ve razı ve hoşnut olunmuş olarak Rabbine dön!” hitabı bu nefis mertebesine işaret etmektedir.²⁶⁹ Bu nefis rıza makamının üst derecelerine ulaşmıştır. Rabbi katından gelen her türlü kaza ve musibete rıza göstermiş ve yukarıdaki âyette belirtilen ilâhî hitaba mazhar olmuştur. Bu mertebe veliliğin ikinci mertebesi olarak kabul edilmiş ve mürşidlik görevi almaya layık görülmüştür.²⁷⁰

Nefs-i raziye mertebesinin seyri fillah’tır. Âlemi lâhut, mahalli ise sırrın sırrıdır.²⁷¹ Hali fenafillâh’ın ilk mertebesine yükselmiştir. Nefs-i raziye makamında nefis beşeri sıfatlarından tamamen kurtulmuştur. Bunlara ilave olarak; üns, huzur, muhabbet, terk, mâsivâyı unutmak, kemâl üzere teslim ve rızâ bu makamın sıfatları arasında sayılmıştır.²⁷²

Şeyh Dâvûd Mudurnî eseri Gülşen-i Tevhid’te Nefs-i Râziye’yi şu şekilde ifade etmiştir:

²⁶⁴ Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Otto yayınları, Ankara, 2014, s. 366.

²⁶⁵ Canbulat, a.g.e., “Nefs-i Râziye”, s. 524.

²⁶⁶ Serin, Rahmi, a.g.e., s. 54.

²⁶⁷ Osman Çataklı-Ahmet Şahin, *Kademeleri, Vasıfları ve Tedavisi ile Nefs*, s.12.

²⁶⁸ Kelâbâzî, *Tarruf*, trc., Süleyman Uludağ, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, s.101.) Dergah Yayınları

²⁶⁹ Fecr, 89/27-28.

²⁷⁰ Osman Çataklı-Ahmet Şahin, a.g.e., s. 12.

²⁷¹ Ögke, a.g.e., s.94.

²⁷² Erzurumlu İbrahim Hakkı, a.g.e.,s. 492.

Gel ey rabbisine fermân olan nefis

Gel ey rabbisini râzı kılan nefis (3689)

Gel ey rabbisine râzı olan nefis

Gel ey dertli olup dermân bulan nefis (3690)

Gel ey rabbisine müştâk olan nefis

Gel ey rabbisini müştâk kılan nefis (3691)

Makâm- hâmisî dinle ey şâh

Denilir bu makama seyr-i fillâh (5906)

Tecellîden eder Hak bunda cûdî

Burada mahv eder sâlik vücudu (5907)

Tecellî yeridir bu seyr-i fillâh

Tecellî nuru mahv eder seni ey şâh (5908)

Kaçam kim toğa şems anla buradan

Götütür rahtını zulmet aradan (5909)

Sığamaz anda zulmet çün gele nûr

Ki zulmet nûr gelen yerden olur dûr (5910)

Ki sığmaz hestîlikten yara bunda

Vücûdu mahv edenler ere bunda (5912)

Burada erdiler hakk'l-yakîne

Olur dur kendüden eren yakîne (5913)

Buraya dediler tevhîd makamı

Burada mahv olur eşyânın tamamı (5914)

Sâlik burada vücudunu tamamen yok etmiş ve fenâ-fillah derecesine erişmiştir.
Onun için her şey yok olmuş sadece Allah'ın zâtı varlığını devam ettirmiştir.

Burada erişir kurba sâlik

Burada olur eşyâ külli hâlik (5915)

Fenâfillah olursa bunda sâlik

Olur sâlik vücudu bunda hâlik (5918)

Tecellî câmını ger şuna sâki

İçen mahv ola kala sâki bakî (5919)

Tecellîden suna sâki şarâbı

Ger ide âşıkı mest-ü harâbî (5920)

Onun mest olması bî-hodluğudur

Ya pest olması bi-hestliğidir (5921)

Tecellî câmını sende taleb kıl

Onun in'âmını sende taleb kıl (5922)

Suna da sana sâkî şarâbı

Edip nûş olasın mest-ü harâbî (5923)

Bu mertebeye ulaşan salik Hakk'ın fermanına boyun eğerek, Rabbinin rızasına mazhar olmuş, dertlerine derman bulmuştur. Bu mertebe seyrü sülûkta beşinci mertebe olarak ifade edilen seyr-i fillah'tır. Hakk'ın tecellisi ile salik vücudunu yok etmiştir. Hakk'ın nuru zulmet perdesini kaldırmıştır. Salik, hakka'l-yakine ulaşmıştır. Tevhid nuru, eşyada zuhur etmiştir. Kesret, vahdete dönüşmüştür. Salik, fenafillah mertebesine ulaşmış, aşk şarabıyla mest-ü harab olmuştur. Herşeyde Hak'ı görüp, tevhid sırrına mazhar olmuştur. Kul Hak'tan, Hakk da kuldan razı olmuştur.

6.6. Nefs-i Marziyye:

Nefs-i marziyye lügavi olarak “hoşnut olunan nefis” manasını ihtiva etmektedir. Tasavvufi ıstılahta ise; Hakk’a tüm benliği ile tamamen teslim olan, Allah’ın da kendisinden razı olduğu nefis türünü ifade etmektedir. Bu mertebeye ulaşan nefis yaptığı her davranışı Allah rızası için ve Allah rızasına uygun yapar.²⁷³ Diğer bir ifadeyle; nefis mutmainneden geçip, bütün arzu ve isteklerini terk ederek, fenâ mertebesine ulaşmışsa “marziyye” olmuştur.²⁷⁴ Bu mertebeye ulaşan kişi Hakk’ın rızasına vasıl olmuş ve tamamen Allah’tan razı olmuştur. Allah kulundan, kul da Hakk’tan razıdır.²⁷⁵ Kur’an-ı Kerim’deki: “Ey huzura eren nefis, sen Allah’tan ve O’da senden razı olarak Rabbine dön. (İyi) Kullarımın arasına gir. Cennetime gir.” Hitabı nefis-i marziyyeyi anlatmaktadır.²⁷⁶

Bu makamın seyri, seyr-i anillâhtır. Âlemi, zahiren görünen, madde âlemidir. Mahalli, sırdır. Hâli hayret, yolu ise şeriattır.²⁷⁷ Bu mertebede bulunan sâlikin virdi “Ya Kayyûm” dur.²⁷⁸

Nefs-i marziyye makamında olan kimselerin sıfatları şu şekilde belirtilmiştir: Allah Teâlâ’dan gayrısını terk etmek, Allah Teâlâ’nın mahlûkuna lûtf ile muamelede bulunmak, tekarrüb-i ilallâh, Hakk’ın masnuâtını tefekkür etmek, Allah’ın taksimine razı olmak ve Marifetullâh kesbi ile meşgul olmaktır.²⁷⁹ Ayrıca bu mertebede bulunanlar, adalet ile hükmeder, verdikleri sözü tutarlar. İfrat ve tefritten uzak durup daima orta yolu, mutedil olanı tercih ederler.²⁸⁰ Bu mertebeye ulaşan sâlik, güzel ahlâk sahibi, ayıpları örtme, hataları bağışlama, hüsn-ü zan, herkese güzel muamele ve şefkat gösterme gibi güzel vasıflara bürünmüştür. İçinde bulunduğu makam itibari ile, bu kişi halk ile Hakk’ın, yaratılmış ile yaratıcının muhabbetini bir araya getirebilir. Bu mertebeye ulaşan kâmil insan, zahiri açıdan bakıldığında âvam tabakasındaki insanlar tarafından fark edilemez. Ancak bâtını açıdan bakıldığında, toprağı altın yapan kimya

²⁷³ Canbulat, *a.g.e.*, “Nefs-i Marziyye”, s. 524.

²⁷⁴ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s. 287.

²⁷⁵ Eren, Sıddık Naci; *Tarikatlerin İç Yüzü*, s. 62.

²⁷⁶ Fecr, 89/27-30.

²⁷⁷ Ögke, *a.g.e.*, s. 95.

²⁷⁸ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s. 294

²⁷⁹ Kotku, Mehmet Zahid, *Nefsin Terbiyesi*, s. 256.

²⁸⁰ Özgül, *a.g.e.*, s. 37-38.

maddesi gibi eşi bulunmaz bir hassın hassıdır ve çok kıymetlidir. Bu makama erişen ve insan-ı kâmil olan sâlik, bütün eşyânın ve mahlûkatın hakikatlerini ve onlarda bulunan ince detayları ve sırları ilâhî ilham yoluyla bilir. Bu makamda bulunan insan-ı kâmile, Hakk yolundaki makamların en yüksek mertebesi olan “sûret-i ademiyye” açılır. Sûret-i ademiyyenin hakikati, hakikat-ı Muhammediyye’dir ve latife-i Rabbaniye’dir. Diğer bir ifade ile Hüve’nin en büyük sırrıdır.²⁸¹

Nefs-i marzıyye, Gülşen-i Tevhîd’te şöyle ifade edilmiştir:

Makâm-ı sâdise geldi bu kez râh

Buradır edecek yer zâr ile âh (5971)

Makâmatda budur seyr-i anillâh

Ki Hak’dan halka eder seyri ol şâh (5972)

Vücûdundan halâs olmuşken ol

Vücûda gelmeye seyre tutar yol (5973)

Vücudunu yine Hak eyler i’tâ

Sebâk olur o ez-“alleme’l-esmâ” (5974)

Makâmı vahdet iken yine Allâh

Bu kesret âlemine gönderir âh (5975)

---

²⁸¹ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s. 294-295.

Ona kim bu meratin ola hâsıl

Olur dünyada ve ukbada kâmil (5977)

Seyrü sülûkta yedinci merteye olup, bu makama ulaşınca can-ı gönülden Rabb'ine yalvarmayla meşgul olur. Seyir, Hak'tan halka doğrudur ve seyr-i ilallah mertebesidir. Vücudunu yok etmiş salık, tekrar teşekkül sürecine girmiştir. Hakk'ın isimlerini öğrenerek, bu esmalar çerçevesinde vücudu teşekkül etmektedir. Vahdet makamında olmasına rağmen Hak tarafından kesret âlemine gönderilir Ancak o, dünyada da ukbada da kemale ermiştir. Hak tarafından hilafet makamına layık görülmüş, insanlığa hizmet emeye başlamıştır. Hak'tan aldığı ilhamla, halka ders vermeye başlamıştır.

Ki tâbi olalar ona halâyık

Çünkü onu kıldı irşâda layık (5979)

Hilâfet tâcını başında kor Hak

Halifedir Hudâ'dan ol muhakkak (5981)

Alır Hak'dan ider ol halka in'am

Tutar fayide ondan hass eğer âm (5984)

Eder kurbunda tahsil-i ma'ârif

Alır in'amını Hak'dan pes o ârif (5985)

İder bu'dında îsâr anı halka

Bu dürleri kulağunda eyle halka (5986)

Sen onları özün gibi gözetme

Onların hakkında sen dil uzatma (5987)

Sen onlara hor ve hakir bakma

Sen onları fakir ya da müflis sanma (5988)

Genc-i ma'nâya olupdur o emîn

Sanma sûret ola bi-ma'na hemîn (5989)

Sû-i zan eyleme onlara sakın

Onları yitirme zinhâr hakın (5991)

Beşeriyette görünce onları

Sanma sâyir halk gibi ol cânları (5993)

Kurb-ı Hakk'a yol buluban geldiler

Lâ-cerem irşâd makamın buldular (5994)

Hak dostları halk ile karıştırılmamalı, onlar hakkında olumsuz ifadeler kullanılmamalıdır. Zira bu kimseler Allah'a yakınlaşarak, muhabbetullah'a erip vahdet şerbetinden içmişlerdir. Onların tavsiye ve öğütleri dikkate alınmalıdır.

Kesret içinde görür anlar vahdeti

Ayn-ı vahdet görür anlar kesreti (5995)

Sencileyin bencileyin anları

Sanma gayrı göreler ey yol eri (5996)

Göremez vâhidün gayrın dahi ol

Düşer hayret makâmına âhi ol (5998)

Makam-ı hayrete düşer orada

Vücudun istemez k'ola arada (5999)

Vücudundan olur ol şöyle ol şöyle bîzâr

N'idesin bilemeyip ide ol zâr (6000)

Tahayyür bahrına gark ola anda

Yaka ol iştiyâk odunu cânda (6001)

Nesîm-i vasl-ı dil-ber düşe cânâ

Yürür derd oduna yana yana (6002)

Denilir buraya hem derd makamı

Ki tutar cân-u dilde derd makâmı (6003)

Eder derd ile zâr-ı ve döker yaşı

Ki olmuştur ciğer biryân yürek baş (6004)

Terahhüm edip ona hazret-i Hak

Tecelli eder ise zât-ı mutlak (6005)

İderse pertev-i zât ana lem'ân

Ola fâni-i mutlak vasl ola cân (6006)

Sâlik, dert makamına ulaşıp gözyaşı dökmektedir. Salikin yüreği, aklına galip gelmiştir. Gönül âleminde gelen ilhamı rehber edinen mürid, Hakk'ın terahhümüne erişmiştir. Allah'ın kendisine tecelli etmesiyle canda fani-i mutlak olmuştur.

Şeyh Dâvûd'a göre, bu makamda seyir Hak'tan halka doğrudur. Vücudundan kurtulmuş olan sâlik, tekrar vücut bulmak için gayret eder. Allah ona vücudunu geri verir ve onu kesret âlemine yeniden gönderir. Artık bu makama ulaşan kimse irşâd ehli olmuştur. Cenâb-ı Hak tarafından başına tâç konulmuş, hilafet vazifesine lâyık görülmüştür.²⁸²

---

²⁸² İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.740-746, beyit no: 5971-6025.

Bu mertebeye erişen sâlikte varlık adına hiç birşey kalmamıştır. Ölmeden önce ölmüştür, gerçek ehadiyete ulaşmıştır. İstenilen, isteyen, istek arasında da hiçbir fark kalmamıştır. Sâlikin gözünde her şey bir olmuştur.²⁸³

Şeyh Dâvûd, nefis ve mertebelerini, Halvetîlik'te önemli bir yere sahip olan etvâr-ı seb'a yazma geleneğine uyarak kâleme almış ve konuyu kendi üslubuyla işlemiştir. Gülşen-i Tevhîd'te bu konu, örnekler verilerek, temsili anlatım yöntemiyle ve hikâyelerle ifade edilmiştir: Bir madeni ele alalım ve tahayyül edelim. Gümüş veya altın madeni ama taş ve toprakla karışık bir halde bulunuyor. Madene ulaşmak için taşı, toprağı ve değersiz diğer unsurları, değerli olan madenden ayıştırmak gerekiyor. Bu altın ve gümüş madenini arıtmak kolay bir iş değildir. Saf altına ulaşmak, onu tozundan toprağından temizleyip değerli olan kısımlarını ortaya çıkarmak için bu işi iyi bilen, işin erbâbı olan bir usta gerektirir. Taşı, toprağı temizleyip cevhere ulaşmak için iyi bir cevherci gerekir. Cevherci usta bütün madenekileri bir kaba, süzgece, potaya koyup madeni eritecek, asıl madeni böylelikle taş ve topraktan ayıracaktır. Bu işlemi defalarca tekrarlayarak, tekrar tekra süzerek madeni her defasında daha da saf bir hale getirecektir. Bu işlemler neticesinde, taş, toprak ve tozlardan arınmış, saf altına ulaşacaktır.²⁸⁴

6.7. Nefs-i Kâmile:

Sözlük anlamı olarak “olgun nefis” manasını ihtiva etmektedir. Tasavvufi istilahta ise; olgunluğun bütün sıfatlarını elde etmiş, irşâd makamına ulaşmış nefis demektir.²⁸⁵ Diğer bir ifadeyle; sâlik bütün kemal sıfatları ile sıfatlanmışsa nefis-i kâmile mertebesine ulaştığının göstergesidir.²⁸⁶ Nefs-i kâmileye, nefis-i kudsiyye, nefis-i sâfiyye ve nefis-i zekiyye gibi farklı adlandırmalar da yapılmıştır.²⁸⁷

Nefsin yedinci mertebesi olarak telakki edilen nefis-i kâmile, peygamberlik mertebesidir. Bu mertebede tüm vücut, akıl, ruh, nefis nur olur. Bundan dolayı Hz

²⁸³ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.746-750, beyit no: 6026-6070.

²⁸⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.516-518, beyit no: 3625-3656.

²⁸⁵ Canbulat, *a.g.e.*, “Nefs-i Kâmile”, s. 524.

²⁸⁶ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s. 289.

²⁸⁷ Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 474.

Muhammed (s.a.v.)'in gölgesi olmamıştır. Yine aynı şekilde Hz. Âdem (a.s.) da bu nur ile meleklerin bilmekte aciz kaldığı, tüm eşyâyı ve mahlûkatı bilmiştir. Bu makam âli bir peygamberlik makamı olduğundan dolayı, tam manası ile tarif ve tavsif edilmesi mümkün değildir.²⁸⁸ Bu makam, Makâm-ı Mahmûd olarak da ifade edilmiştir. Bu makamın asıl sahibi Hz. Peygamber'dir. Ancak her devirde teberrüken, peygamber mirasçıları olan velilerde tecelli eder.²⁸⁹

Bu makamın virdi, “ ya-Kahhâr”, seyri seyr-i billâh, hâli bekâ, âlemi kesrette vahdet ve vahtette kesrettir. (Çokluk içinde birlik, birlik içinde çokluktur.) Bu makamın virdi olan “ya-Kahhâr” kutuplara özgü bir evraddır. Bu mertebede bâtın saltanatı kemâle ermiş ve mücâhede tamamlanmıştır. Dolayısıyla riyâzete ihtiyaç kalmamıştır.²⁹⁰

Şeyh Dâvud nefis-i kâmileyi Gülşen-i Tevhîd'te şöyle beyan etmiştir:

Makâm-ı sâbi oldu seyr-i billâh

Makâmatta nihâyet budur ey şâh (6026)

Seyir billâh eder burada sâlik

Değildir hest'ilikten her şeye mâlik (6027)

Fenâ bulmuştu o sâbık makamda

Fenâ-ender-fenâdır bu makamda (6028)

Burada vasıl olur ehl-i vuslat

Burada hâsıl olur cümle haslet (6029)

²⁸⁸ Kotku, Mehmet Zâhid, *a.g.e.*, s. 258.

²⁸⁹ Özgül, *a.g.e.*, s.38.

²⁹⁰ Aynî, M. Ali, *a.g.e.*, s. 295.

Eder ol nûr-ı zât burada lem'ân

Ki ten fâni olur vâsıl olur cân (6030)

Kurup kurbu dahi hal içinde hali

Bulanlar hâsıl ettiler visâli (6031)

Fenâ-ender-fenâ olur burada

Bekâ-ender-bekâ bulur burada (6032)

Burada olunur insan-ı kâmil

Buradır “fakr-u fahrî”nin yeri bil (6033)

Buraya oldu işaret remz-i mûtû

Fenâ olmak durur “kalbe en-temûtû” (6034)

“Sevâdu'l-vechi fi'd-dâreyn” olan hem

Bilin kim bu makamın ehlidir hem (6035)

Yani kalır dareyinde bî-vücûd

Nûr-ı zâtdan olduğu için ona cûd (6036)

Sevâd-1 a'zamı hem bu makamı

Dediler nûr-1 zâtdan içe câmı (6037)

Şarâb-1 nûr-1 zâtı idene nûş

Makâm olur fenâ-ender-fenâ hoş (6038)

Fenâ-ender-fenâ ayn-1 bekâdır

Bekâ-ender-bekâ nur-1 likâdır (6039)

Bir olur matlûb-u tâlib hem taleb

Seyr-i billâh da olan görmez ta'ab (6040)

Asl-1 a'dâd biridi çün iy cüvân

Râci olur aslına bunda hemân (6041)

Çünkü râci ola aslına 'aded

Kimse kalmaz arada gayr ez-Ahad (6042)

Gayr-1 zât-1 Hak yogıdı çün ezel

Yine zât-1 Hak kala ol lem-yezel (6043)

Nefy ola a'dâd-ı kesret bi't-tamâm

Vâhid-i mutlak kala pes ve's-selâm (6044)

Nefs-i kâmile, seyr-i sülûkta yedinci mertebe olup makamların sonuncusudur. Mertebe ve salik fena ender fena olup, beka ender beka bulmuştur İnsan-ı kâmil olup "fakr-u fahr"a ulaşmıştır. Nur-u Hak'tan nasibini almış, iki cihanda da vücudundan halas olmuştur. Aşkın şarabını içmiş, isteyen-istenen bir olmuştur. Herşey aslına rücû etmiş, hakikatini bulmuştur. Ezelde Hak'tan başka varlık yoktur. Diğer mahlukat Hakk'ın yaratmasıyla vücut bulmuştur. Bu mertebede tüm eşya birlik bulmuş, Vahid-i mutlak'tan başka bir şey kalmamıştır.

Şeyh Dâvûd Gülşen-i Tevhîd'te bu konuyla alakalı şöyle bir hikâye anlatmaktadır:

"Anlatacağım bu hikâye " ölmeden önce ölmek" hakkında. Ölmeden önce ölen kişi hürriyetine nasıl kavuşur, dertlerinden kurtularak nasıl mutlu olur; buna dair bu hikâye.

Bir adamın, yanından hiçbir zaman ayırmadığı çok sevimli bir papağanı vardı. Gece gündüz onunla birlikte olur, onunla oturur kalkardı. Tüm sırlarını onunla paylaşırdı. Bir kafeste tuttuğu papağanını sabah akşam şekerle besler, su yerine gül suyu içirirdi. Bu papağan insanlar gibi konuşur, cevaplar verirdi. Söyledikleriyle insanları etkilerdi. Sözleri şekerden tatlı idi. Adam papağanından, bu can yoldaşından bir an olsun ayrı kalamazdı.

Papağanın sahibib bir gün seyahat hazırlıklarına başladı. Hindistan'a gitmek istiyordu. Gitmeden önce ailesine, komşularına kısacası çevresindekilere hediye olarak oradan neler istediklerini teker teker sordu. Papağan sahibine, " Oraya vardığında ve benim gibi papağanları gördüğünde onlara benden selam söyle. Halimi onlara anlat. Gece gündüz bir kafes içerisinde olduğumu söyle. Bakalım sana ne cevap verecekler. Getireceğin o cevap, benim armağanım olsun." dedi.

Adam yola çıktı ve gideceği yere sağ selamet ulaştı. Hindistan'da bir ağacın üzerinde pek çok papağanın ötüştüğünü gördü. Bu kuşlara yaklaştı ve papağanının söylediklerini onlara ilette: "Benim sizin gibi bir papağanım var. Yediği şeker, içtiği gül suyudur. Hayâtı böylece bir kafes içerisinde geçer durur. Bana, 'Benim gibi papağanları gördüğün vakit onlara benim selamımı söyle. Beni niçin unuttuklarını beni neden anmaz olduklarını sor onlara' dedi ve şunları ekledi: 'Onlardan bunu ummazdım. Bir selamı bile benden esirgediler. Beni hiç mi merak etmezler. Kendileri mutlu ve mesut bir şekilde bahçelerde gezerken bir öğüt, bir tavsiye olsun vermezler mi? O halde benim işim Allah'a kaldı; bana ancak O yardım eder.'

Ağaçtaki papağanlar bu sözleri dinledikten ve kafesteki papağanın selamını aldıktan sonra hepsi birlikte kendilerinden geçerek ölü gibi yere düştüler. Adam yerde ölmüşçesine yatan papağanlara bir süre öylece bakakaldı. Onları ölmüş sandı ve yaptığına pişman oldu. Kendi kendisine "Keşke onlara hiçbir şey söylemeseydim. Yaptığım hiç hayırlı olmadı; tam bir hataydı. Onların can vermelerine neden oldum. Kanlarına girdim." Kuşlarla konuştuğuna çok üzüldü. Fakat neylesin yapacak bir şey yoktu. Yoluna devam etti.

İşlerini tamamladıktan sonra, gönlü mahzun, huzuru kaçmış bir şekilde memleketine, dostlarına geri döndü. Büyük küçük, herkese getirdiği hediyeleri dağıttı. Sıra papağanına gelmişti. Papağan sahibine şöyle dedi: " Ey sahibim, ne yaptın, sana ısmarladığım armağanım ne oldu?" Adam, " Armağanı ne edeceksin? Arkadaşlarına selamını keşke söylemeseydim. Söylediklerini onlara ilettilim. O sözleriyle onların kanına gireceğimi nereden bilecektim. Beni dinledikten sonra hepsi kondukları ağaçtan ölüp yere düştüler. Senin âşıkların mıydı yoksa kondukları ağaçtan ölüp yere düştüler. Senin âşıkların mıydı yoksa söyle bana kimdi onlar? Bir sözünü duyup can verdiler. Nedir bunun hikmeti, bir türlü anlayamadım. Sana da artık onların yasını tutmak düşer. Onları ki senin uğruna can verdiler; taziyelerini tutmak da sana düşer. Uzun bir zaman az ye, az iç. Yolunda can verenler için yas tut."

Papağan, sahibinin sözlerini dinledikten sonra, hemen o anda oracıkta can verdi. Kafesinde kendinden geçmiş bir şekilde ölü gibi yatıyordu. Sahibi papağanının da diğerleri gibi öldüğün görünce saçını sakalını yolarak feryat etti. Parmağını ısırıldı, yüzünü dövdü; yüreğine ateş düşmüştü. Yaptıklarına pişman olmuş bir şekilde inleyip

ağlayarak dedi ki: "Vah bana ki kaybettim kuşum. Yanayım da dumanım göklere çıksın. Çıktı bir defa elimden benim can yoldaşım, sevgilim, güzel kuşum. Gece gündüz ayrılmadığım, sırlarımın ortağı papağanım... Tatlı tatlı konuşan papağanım şimdi nerede? Ey kuşum, sendin benim her şeyim. Sensiz ne yaparım, bilmiyorum. Senin gibisini bir daha nerede bulurum? Kaybettim kuşumu neyleyim? Üzüntümden artık nasıl güleyim, nerelere gideyim? Onu nasıl anlatayım? Sıradan bir kuş gibiydi belki; ama bana sorarsan o bir Simurg idi."

Adam böylece bir süre sayıkladı. Papağanın acısı yüreğini dağlamıştı. İnleyerek kafesin kapısını açtı. Sanki sevgilisinden ayrılan bir âşıktır. Papağanına son bir defa bakmak için onu dizinin üzerine koydu. Tam bu sırada papağan birdenbire uçtu. Yüksekçe bir yere kondu ve sahibine dönerek " Selam olsun sana, Ben kendi ilime gidiyorum, esen kal sen. Bunun gibi bir fırsat bir daha elime geçmez." dedi. Adam, " Ne olur dur biraz." dedi. "Tuz, ekmek hakkı için bir dinle ne diyeceğim. O kutlu yüzünü biraz daha göreyim. Seni bundan sonra görmem zaten imkânsız. Hem sana bir şey soracağım, işin içinden çıkamadım. Papağan arkadaşlarına senden selam söyledim, dediklerini aktardım. Peki onlar sana ne tür bir cevap gönderdiler?" Papağan şöyle cevap verdi: " Onların ölmeleri, kendilerinden geçerek yere düşmeleri bana bir mesajdı. Kafesten kurtulmak istiyorsan bizim yaptığımız gibi yap diyorlardı. Verdikleri öğüt, seninle bana gönderdikleri şifre, işte buydu.

Bu şifreyi anlamak gerek. Birliğe ermek istiyorsan, ölmeden önce öl ki gerçek hayâtı bulabilesin. Eğer canlı kalayım dersen seni kafeste tutarlar; ancak ölüncedir ki seni dışarıya çıkarırlar. Kafeste kalarak öleceğine, dışarıya çıkarak özgürlüğüne kavuş, Bunca zamandır ölmediğim için kafesten dışarıya bir türlü çıkamadım. Ne zaman ki öldüm, o zaman dirilerek kurtuldum. Yas tutmayı bıraktım, mutluyum. Kurtuldum; artık öz vatanıma gidiyorum. Kafeste kalarak şekerle beslenmeyi ne edeyim?..."

Papağan adamın sorusunu bu şekilde cevapladıktan sonra memleketine doğru uçup gitti. Geride kalan sahibi ise kendi kendisine bak ne dedi: " Ben bu kuştan daha aşağı olamam. O ölmeden önce öldü ve aslını buldu. Bari ben de diri iken öleyim de ölerек gerçek diriliğı bulayım. Ölümsüz diriliğı ancak ölmeden önce ölenler bulabilir."

Diri iken ölmeyenler, ölmeden önce ölenlerin yakaladığı gerçek ve sonsuz hayâtı bulamazlar. O halde sen de ölmeden önce öl. Böylece ölümsüz diriliği bul, birliğe er. Ancak kendi isteğiyle ölen gerçek hayâtı bulur. İsteği dışında ölen birliğe nasıl erer?

Ölme konusunda bir kuştan daha aşağı olma. Sen de Hakk'a ulaşmak için gel ölmeden önce öl. Can alıcı meleğin görevi can almaktır. Peki, sen ölmeden önce ölmüşsen bu melek geldiğinde neyi alacak? Ortada can yok ki... Ortada sen yoksun ki... Ancak isteğiyle ölen Hakk'a vâsıl olur.

Peki bu kıssadan alacağımız hisse nedir? Bu hikâyeye nasıl yorumlanabilir? Papağanın sahibi senin aklın, papağan canın, kafes ise tenindir hikâyede. O halde canını tenden kurtar; Cenâb-ı /Hakk'a ulaştırarak mutluluğa eriştir. Ey akıl sahibi insan! Gel can papağanını ten kafesinden uzak tut. Canını ten hapsinden azat et ki asıl vatanına yol bulabilesin. Can bu tenden bir an olsun kurtulabilirse, bil ki cananına kavuşacak, sonsuzluğa ulaşacak.

Halk için bu anlattıklarım kuş dilindedir. Hakiki manayı hakikatten yoksun olanlar nasıl bilebilir... Bunu ancak ona ulaşanlar anlar. Tatmayan tatlının ne demek olduğunu bilmez.

Ehline bir işaret yeter. O halde sen de işarettten anlayanlardan ol ey güvenilir insan!

Bu sözler kıyamete kadar da söylene, ehil olmayanlar anlamayacaklar vesselam...²⁹¹ (6950-7060. beyitler)

Fenâ-ender-fenâ olur burada

Bekâ-ender-bekâ bulur burada (6032)

Burada olısar insân-ı kâmil

Buradur "fakru fahri"nın yiri bil (6033)

---

²⁹¹ İslamoğlu, *Gülşen-i Tevhîd'ten Hikâyeler*, ss. 56-58.

Buraya oldu işaret remizi "mûtû"

Fenâ olmak durur kalbe en "temûtû"

Şu ma'den kim görürsin sim eger zer

Karışmış gıll u gışla iy bürâzer (3627)

Taş u topragıla gümüş i altun

Karışmışdur kim eyler bunı altun (3628)

Bu altun ola mı hiç kolayına

Gel imdi sor kim işün kolayı ne (3629)

Buna bir cevherî üstad gerekdür

Ki kâmil ola ol üstâd gerekdür (3630)

Çün üstâd eli ire âna n'eyler

Bu toprağı nicesi altun eyler (3631)

İledür bûteye koyar eridür

Bunı bu tâş u topraktan arıdur (3632)

Bu madende altına ulaşmak için cevherciye ihtiyaç vardır. Cevherciyi bulmak ve ona teslim olmak gerekir. Bu teslimiyet tam bir teslimiyet olmalıdır. Altını değerli kılan onu saf hale geçmesidir. Madendeki taş, toprak, tozla karışık altının hiçbir değeri ve kıymeti bulunmamaktadır. Üzerinde çimenler yeşermiş, taş toprakla karışmış kıymetsiz bir halde iken bir ustaya teslim oldu, kıymet buldu, hak ettiği değere ulaştı. Altını değerli kılan bir cevherciye teslim olup madeninden arınıp, saf hale geçip, güneş gibi ışıldamasından kaynaklanmaktadır. Kıymet bulmak, değerli olmak kolay mı? Taş, toprak bela potasına girmeye cesaret bulmalı, bu potada erimeye kendini hazırlamalıdır. Sarrafin potasına girmeden çile çekmeden, dert görmeden saf altın oluşabilir mi? Bu örnekte anlatıldığı gibi insan vücudu madendir. İnsanın nefsi ise, cevherdir. Mürşid-i kâmil ise bu cevheri işleyecek olan cevhercidir, kuyumcu ustasıdır. İnsan çok değerli bir varlık madenidir. Bu madeni daha değerli kılmak için, madenin cevherine ulaşmak gerekir. Madeni işleyip, cevhere, altına ulaşmak kolay bir iş değildir. Bu yolda yürüyebilmek için bir üstada ihtiyaç vardır. Hoca nezaretinde, onun direktifleri doğrultusunda çetin yolda ayakları kaymadan yol alabilir. Altın ve gümüşü kirleten taş, toprak, toz olduğu gibi insanın da nefsinin kirleten bir takım hasletler vardır. Bunlar nefsinin istediği kötü huylardır. Eğer kişi nefsinin kötü arzu ve isteklerini terk ederse, cevherini toz, topraktan koruyup saf kalacaktır.²⁹²

Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar gümüş ve altın madeni gibidirler."²⁹³ Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere insan çok değerli bir madendir. Vücudumuz bir maden, nefsimiz de onun cevheri konumundadır. Cevheri işleyen onu toz, topraktan arındıran kimse ise mürşid-i kâmidir. İnsanın kötü huy ve davranışları ise, madendeki toz ve toprak gibidir. Nefis, riyâzet ve mücâhede ile terbiye edilecek, terbiye edildikçe kötü huy ve hasletlerinden uzaklaşacak, vücudundaki saf altın ortaya çıkacaktır. Altın saflaştıkça, saflaşacak her dem Allah'a daha da çok yakınlaşacak, yakınlaştıkça da kendinden geçip cûşa gelecektir.

Şeyh Dâvûd, nefsin mertebelerini, insan vücudundaki yedi organla özdeşleştirerek farklı bir üslupla işlemiştir:

²⁹² İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.516-525, beyit no: 3625-3735.

²⁹³ Buhârî, Menâkıb, 1; Müslim, Birr, 160; Müsned, 2/539

Tenünde var senünde yedi haslet

Tefekkür kıl dişür aklunı uslat (6112)

Yedi uzvun durur yedi iklim

Ma'âdindür olar da çün zer ü sîm (6114)

Sıfatların kamu nûr-1 sıfatdan

Hayâtı anların hem nûr-1 zâtdan (6115)

Kulağ ı göz ağız burun el ayak

Virüp kodı tenünde hem gönül Hak (6116)

Kulagunda kodı işitmek Allah

Gözüne görmegi kıldı ata şâh (6117)

Koyupdur burnun içinde meşâmı

Alursun hoş kokuları devâmî (6118)

Dilüne virdi kudret söylemege

Nice dersen tekellüm eylemege (6119)

Hakk'un zikrinde bülbül var ötersin

Eline virdi kuvvet kim tutarsın (6120)

Ayağuna yürüme virdi sultân

İdersin âlemi anunla cevân (6121)

Kodı gönlünde ilm ü fehm ü idrâk

Bili gör kadrüni iy gevher-i pâk (6122)

Akıl virdi ki kadri yokdur anun

Yahud misli mi var gevher-i cânun (6123)

Kamu nûr-ı sıfâtından sana zât

Atâ kıldı idip zatına mir'ât (6124)

Sana bahşış durur iş bu kemâlât

Sıfât-ı zât-ı Hak'dan işbu hâlât (6125)

Seni kılmış durur mazhar-ı ekmel

Ki tafsîlât-ı âlem sende mücmel (6126)

Egerçi cümle eşyâdur mezâhir

Tufeyl-i âdemîdür cümle zâhir (6127)

Ki vardur cümle eşyânun hayâtı

İderler cümle tesbîh âli zâtı (6128)

Şeyh Dâvûd, bu dizelerde insan vücudundaki organların ve uzuvların hepsinin birbirinden güzel ve değerli nurlu sıfatlarının olduğunu ifade etmiştir. Bu güzel sıfatlarla donatılmış bu nimetlerin, gerçek nur sahibinden bir ikram olduğunu gerektiği şekilde amacına uygun bir şekilde kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Kulak işitmek, göz görmek, burun hoş kokuları almak, dil konuşmak ve Hakk'ı bülbül gibi zikretmek, ayak âlemi gezmek, gönül idrak etmek, gerçekleri anlayabilmek için verilmiştir. Yaratılmış her şey Cenâb-ı Hakk'ın esmasının ve sıfatlarının tezâhürüdür. Mahlûkat bize okumamız için verilmiş bir kitaptır. Bu kitap okunmalı Allah'ın esmâ ve sıfatları müşahede ve tefekkür edilmelidir. Mahlûkât gerçek mânâda müşahede edilirse, yaratılmışların hepsinin adım adım kemalata götüren birer vesile olduğu görülecektir. Zahiren bakıldığında hepsi birer eşyâ gibi görülebilir ama tüm eşyâ lisan-ı hâli ile Allah'ı zikir etmektedir. Bu gerçeklerin görülebilmesimahlûkata verilen, esmâ ve sıfatlaramacına uygun olarak kullanılmalıdır. Dilimizle zikir, aklımızla fikir ve tefekkür, gönlümüzle nefis muhasebesi yapılmalıdır. Niçin yaratıldığımız unutulmamalı ve yaratılış gayemize uygun hareket edilmelidir.²⁹⁴

7. VAHDET-İ VÜCUD

Vahdet sözcüğü Arapça bir kelime olup lügavi olarak infırad, teklik manalarını ihtiva etmektedir. Kesret (çokluk) kelimesinin zıddıdır. Diğer bir ifade ile Allah'ın birliğini takrir edip iman etmek, Allah'ı tahayyul edilen ve düşünülen her şeyde birlemek anlamına gelmektedir.²⁹⁵ Vahdet kelimesi tasavvufi gelenekte ise bir

²⁹⁴ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, s.754-759, beyit no: 6110-6164.

²⁹⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l arab*, c.3, s. 450.

mertebeyle delalet etmektedir; hakikat-ı Muhammediyye, taayyün-i evvel gibi isimlerle de ifade edilmekte olup en yüce berzah anlamına ıtlak olunmuştur.²⁹⁶

Arapça bir kelime olan vücûd kelimesi, sözlükte; bulmak, bulunmak, varlık manalarını ihtiva etmektedir.²⁹⁷ Vücut kelimesi varoluş anlamında da kullanılmaktadır.²⁹⁸ İsmail Fenni Ertuğrul ıstılahi anlamında vücut terimini şöyle tasvir etmektedir: “Vücut, zât-ı ilâhî demek olduğundan birdir, onda ta’addüd ve değışme yoktur. Mevcut ise, madrûb yani kendi üzerine darb vaki olan şey demek olduğu gibi, kendi üzerinde vücut vaki olan şey anlamına da gelir. Bu da masiva denilen şeyler yani bütün mahlûkat ve mükevvenat hakkında kullanılır. Bunlara mevcudat denilir. Bunlar tabiatıyla birden çok olabilir, çoğalabilir, değışebilir.”²⁹⁹

Vahdet-i vücud şeklindeki terkip ise, varlığın birliğı anlamına gelmektedir. İstılahi anlamda kullanıldığında bu varlıktan Allah (c.c.)’ kastedilir ve terkinin anlamı da O’ndan başka varlığın bulunmadığının bilgisine vakıf olmaktır.³⁰⁰ Vahdet-i vücud; Allah’tan başka hiçbir hakiki vücud kabul etmeyen, bütün varlıkları, mutlak vücudun isim ve sıfatlarının tecellisi olarak görüp, mutlak ve hakiki varlığın yanında diğere varlıkların ezeli ve ebedi yokluğu ifade ettiğini keşf ve tecrübe yoluyla ortaya koyan tasavvufi bir sistemdir.³⁰¹

Vahdet-i vücudun birçok tanımı yapılmıştır. Tevhid ilkesine dayalı bu nazariye geleneğimizde köklü bir geçmişe sahiptir. Ancak bu görüşün sistematik hale getirilmesi ve köklü bir kavram olarak literatüre geçmesi hususunda birçok isim zikredilmekle birlikte genel kabul İbn Arabî (1165-1220) tarafından sistematik hale getirildiğı yönündedir. İbn Arabî bu hususta: “Biliniz ki vücud ile mevsuf olan sadece Allah’tır. Onunla birlikte mümkünattan hiçbir şey vücudla mevsuf değildir. Özellikle diyorum ki; vücudun kendisi Hak’tır.”³⁰²

²⁹⁶ Tehânevî, *Keşşafu'l- İstılahâti'l-Fünûn*, İstanbul, 1984, c.3, s.1464.

²⁹⁷ İbn Manzur, *Lisânu'l arab*, c.3, s. 445.

²⁹⁸ Ensar, Abdülhak, *Şeriat ve Tasavvuf*, Rehber Yayınevi, I. Baskı, Ankara trz. 147.

²⁹⁹ Ertuğrul, İ. Fenni, *Vahdet-i Vücûd ve İbn Arabî*, (Hzr. Mustafa Kara), İnsan Yayınları, İstanbul 1991, ss. 57-64.

³⁰⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2004, ss. 683-684.

³⁰¹ Erdem, Hüsametdin, *Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi*, K.B. Yayınları, Ankara, 1990, s. 35.

³⁰² İbn Arabî, *Futuhât-ı Mekkiyye*, Beyrut, Tarihsiz, c.3, s. 429.

İbn Arabî'ye göre: Kadîm ve Âlim olan Allah'tan başka şeylerin vücudu (hakiki varlığı) bulunmamaktadır. Hâdisin vücudu, ancak Allah'ın ilminde bulunduğu şekle göre, dünya ve ahirette sonsuza kadar devam edecek olan şuûruna nispetlidir. Dolayısıyla hâdis, başka bir şey değil sadece şuûrdur. Mümkünâtın mahiyetlerine gelince, aslında bunlar hâdis değildir çünkü İlm-i İlâhi de onlar kadîmdirler. Asılları itibari ile harici vücuttan bir koku koklamamışlardır. İbn Arabî'nin, eşyânın üzerinde bulunmayan âlemi yaratmasından dolayı, "Allah'ın ne bir sıfatı, ne de bir nisbeti hâdis olabilir." sözü bu konuyu kısa ve öz olarak beyan etmektedir. Hakk'ın vücudundan başka hiçbir vücut yoktur. Vücut isnad edilen mevsuf, aslı üzeredir, imkânından intikal etmemiştir. Hükmü baki 'aynı sabittir. Hakk ise hem şâhid hem de meşhûddur.³⁰³

Vahdet-i şühûdu savunan İmam-ı Rabbânî'ye göre vahdet-i vücud, tevhid-i vücûdiye, mevcut olanın yalnız bir olduğuna inanır: O'ndan başka hiçbir şey yoktur. Mevcudattaki diğer şeylerin varlığına inanmamakla beraber, bunların Vâhid olanın tecellisi ve zuhuru olduğuna inanır.³⁰⁴

Tevhîd-i vücûdi ilme'l-yakîn, tevhîd-i şuhûdî ise ayne'l yakîn mesabesindedir. Fenâ hali tevhîd-i şuhûdî olmadan tahakkuk etmez, tevhîd-i şuhûdî tahakkuk etmeden de ayne'l yakîn müyesser olamaz. Bütün istilasıyla ehadiyyet müşahadesi, O'ndan başka hiçbir şey görmemeyi gerektirir. Tevhîd-i vücûdî ise böyle değildir, yani zaruri değildir. İlme'l-yakîn, bu marifet olmadan da elde edilebilir. Çünkü ilme'l-yakîn, başlangıçtaki gayesi itibariyle O'ndan başka her şeyi nefy etmeyi gerektirmez. Bu hal, Vâhid'in istîla yoluyla bilinmesinin hâkim olduğu vaktin ve O'nun dışındaki her şeyin ortadan kaldırılmasını gerekli kılar.³⁰⁵

Dâvûd-ı Halvetî vahdet-i vücud konusunun daha iyi anlaşılabilmesi hikâyelerle örneklendirme yöntemini kullanarak işlemiştir. Eserin genelinde bu tür örnekler, meseller, hikâyeler mevcuttur.

³⁰³ el-Cîlî, Abdülkerim b. İbrahim, *Şerhu'l-esfâr 'an risâleti'l-envâr*, Dimaşk 1348/1929, s.13.

³⁰⁴ İmam-ı Rabbânî, *Mektûbat*, Çile Yayınları, trz., c.1, s. 42-43.

³⁰⁵ Sirhindî ,Ahmed b. Abdülehad Fârûkî, *Mektûbat*, Farsçadan Arapçaya terc. Muhammed Murad Mekkî, I-III, ys., 1994 (Yasin Kitabevi); trc. Abdülkadir Akççek, I-III, Cümle Yayınları, İstanbul 1988, c.1, s. 56.

Gülşen-i Tevhid'de vahdet meselesinin, hem beyan edilmesinin hem de anlaşılmasının zor olduğunu mevzu bahis eden bir hikaye yer almaktadır. Bu hikayede pek cahil bir kimsenin, pek çok fedakarlıkta bulunarak ilim tahsil etmesi için oğlunu uzak diyarlara gönderdiği anlatılmaktadır. Oğlu belli bir müddet sonra azımsanmayacak derecede ilim sahalarında yetkili bir zât haline gelmiştir. Babasının gayretlerinin boşa gitmediğini, kendisinin de azmettiğini, böylece belli mesafe katederek ilim sahibi biri olduğunu açıklamak ve babasının gönlüne su serpmek amacıyla baba ocağına gitmiştir. Hikaye şöyle devam etmektedir.

Babasına fıkıh, ferayiz, hadis, tefsir; tüm ilimlere vakıf olduğunu pek üstün seviyeye geldiğini bir bir anlattı. İlimler hakkında hiç bilgisi olmayan babası, oğlunu - kendisi cahil olmasına rağmen- imtihan etmek istedi, böylece gönlündeki şüpheleri giderecekti. Herhangi bir kitabı eline alarak, 'la a'lem' kelimesinin üzerine parmağını koyarak, bu kelimenin Farsçada ne manaya geldiğini söylemesini istedi. Oğlu 'bilmiyorum' şeklinde cevap verince, babası katlandığı onca sıkıntıyı anlatıp hayıflanarak oğlundan sualine münasip yanıtı vermesini istedi. Oğlu ne yapıp ettiyse de kelimenin gerçekten 'bilmiyorum' manasına geldiğine babasını inandıramadı. İlim sahibi genç, anlayışlı ulema katında çok değerli olmasına rağmen cahil babası nezdinde her söylediği söz yanlış anlaşılıyordu.

Bu hikaye beden gözü şaşkı olan kimsenin derdine kimsenin çare olamayacağını anlatmaktadır. Akli ahmak, gözü şaşkı olan kişilerin ıslahının zor olduğunu ifade eder. Bu kimselerin vahdet meselesi gibi ağır bir konuyu anlayıp hazmetmelerini beklemek ferasetsizlik olur.³⁰⁶

Bir diğer hikayede ise şaşkı oğlu ile babasının durumu anlatılmaktadır. Mübarek bir zatın şaşkı bir oğlu olduğundan, bu oğlunun her gördüğünü iki tane gördüğünden bahsedilir. Babası, oğluna ne söylediye iki olarak gördüklerinin aslında bir olduğunu, kendisinde sorun olduğunu kabul ettirememiştir. Oğlu bütün bunlara rağmen hala gece gökyüzünde gördüğü ayın iki tane olduğunu, eğer babasının söylediği gibi kendisi şaşkı olsaydı iki değil dört göreceğini söylüyordu, dolayısıyla şaşkı olmadığını iddia ediyordu.

---

³⁰⁶ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 861-864., beyit no: 7248-7290

Bir gece şehirde bir kimsenin evinde konakladıkları vakit kendilerine yemek ikramı edilmek üzere içinde bir mum bulunan bir sofraya getirildi. Oğlan şaşkı olduğundan sofrayı ve mumu iki olarak gördü de sofralardan birisinin kendilerine yeteceğini, diğerini de sabah yiyebileceklerini babasına söyledi. Babası onun bu teklifini kabul ederek, sofralardan birini diğer odaya götürmesini, mumlardan birini de israf olmaması için söndürmesini istedi. Şaşkı, sofralardan birisini alarak içeri odaya götürdü. Sonrasında gelip mumlardan birisini üfleyerek söndürdü. Şaşkı muma üfleyince baba oğul karanlıkta kaldı. Şaşkı diğer muma ne olduğunu anlamasa da diğer odaya götürdüğü sofrayı getirmek için yöneldi, karanlık da olsa bir şekilde karınlarını doyurabileceklerini düşündü. Bunun üzerine babası şöyle söyledi: "Sofra da mum da iki değil, birdi. Senin iki tane olduğunu sandığın sofraya bir tane olup, içeriye götürdüğün sofradır. Mum ise söndürdüğün mumdur. Artık sözlerime kulak ver de içerdeki sofrayı getir de yemeğimizi yiyelim."

Anlatılan bu hikâyedeki şaşkı kimseyi haddi zatında şaşkı olarak görülmemelidir. İnsan bu durumdan yola çıkarak kendi halet-i ruhiyesine ve fikriyesine bakmalı, bu kıssadan hissesini almalıdır. Vâhid olan Allah'ı birden çok görüp de ona yüz binlerce ad vermemelidir. Görünen her şeyin vech-i Vâhid olduğunun, geride kalanların ise sadece O'nun yansıması olduğunun bilincine varmalıdır. Bu meseleden hissesini almayı becerebilen kişi, kendisine gerçeği gören bir göz edinmeli, bunun için de öncelikle O'nun dışındakilerin pasını gönlünden temizlemelidir. Vâhid olan Allah'dan başkasına itibar edilmemelidir.³⁰⁷

Şeyh Dâvûd'un vahdet-i vücud anlayışını incelediğimizde İbn Arabî'nin çizgisinde olduğu anlaşılmaktadır. Gülşen-i Tevhid'de bulunan, incelediğimiz beyitler ve hikâyeler doğrultusunda bu durum âşık olarak görülmüştür. Ayrıca eserin muhtelif bölümlerinde İbn Arabî'nin sözlerine atıf yapılmıştır.

Şeyh Dâvûd'a göre hakikat gerçek ve mutlak varlık olan Hak Teâlâ'dır. Mevcudatta bulunan diğer tüm mahlûkât hakikat nurunun yansımasından itibari ile suret

³⁰⁷ İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhid-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 866-871, beyit no: 7305-7357.

ve cisim bularak zuhur etmiştir. Varlık özü itibari ile tektir. Bize düşen görev asıl cevherimizin madenini düşünüp Hakk Teâlâ da fenâ bulmaktır.

SONUÇ

Dâvûd-ı Halvetî, Halvetiyye tarîkatına intisap etmiş, seyr-u sülukunu tamamlayıp kendisine şeyhlik görevi gerilmiş bir mutasavvıftır. Tasavvufi klasiklerde adından ve künyesinden “Şeyh Dâvûd, Dâvud el Mudurnî, Dâvûd Efendi, Dâvûd b. Mehmed el-Mudurnî er-Rûmî şeklinde bahsedilmektedir.

Şeyh Dâvûd, tasavvufi eğitimini Halvetiyye tarîkatında pîr-i sâni olarak kabul edilen Yahya’yı Şîrvânî’nin (ö. 868/1463) halifesi Habîb-i Karamânî’de (ö. 902/1497) tamamlamıştır. Şeyhi tarafından hilafet verilerek memleketi Mudurnu’ya gönderilmiştir. Şeyh Dâvûd’un oğlu Mehmed Efendi ve Kaşifi mahlaslı iki halifesi vardır. Kaşifi mehdilik iddiasında bulunduğu için idam edilmiştir.

Aslen Mudurnulu olan Şeyh Dâvûd’un vefat tarihi ve kabrinin yeri bilinmemektedir. Vefat tarihine ilişkin kaynaklarda farklı tarihler belirtilmiş olsa da, Gülşen-i Tevhîd’i yazış tarihi dikkate alındığında 915/1509 daha kuvvetli bir ihtimal olarak görülmektedir.

Şeyh Dâvûd’un günümüze ulaşan yegâne eseri Gülşen-i Tevhîd olup, 913 yılının Şevval ayının sonlarında (Miladi 1508 Şubat) Mudurnu’da yazılmıştır.

Gülşen-i Tevhîd dini-tasavvufi-ahlâki bir eserdir. Sadece tasavvufi unsurlar değil birçok muhtelif konu ele alınmıştır. Eserin muhtevasında; besmele, tevhid, naat, Nûr-ı Muhammedî, medh-i çehâr yâr, padişaha övgü, tarîkat silsilesi, Habîb-i Karamânî’ye övgü, münacat, nasihate dâir, eserin yazılış sebebi, tasavvufi ıstıhlara dair, tasavvufi kavramların izahına dair, tasavvufa dair, kötü ahlâka dair, nefsin mertebelerine dair, Allah’a kul olmak için yaratıldığımızı dair, tarîkat yolcusunun yapması gerekenlere dair, makamlara dair, etvâr-ı dile dair, ehl-i kesret ve ehl-i vahdete dair, kendini beğenmenin zararları ve bunun terkine dair, makam ve mevki düşkünü olmanın zararları

ve bunun terkine dair, “ölmeden önce ölünüz” hadisine dair, münacat ve dua bulunmaktadır.

Şeyh Davud yaşadığı devirde anlaşılması güç birtakım tasavvufi meselelerin anlaşılması adına Gülşen-i Tevhid adlı eserini kaleme almıştır. Sosyal ve siyasi anlamda kendi bulunduğu çevrede yaşanan sıkıntılara çözüm üretmiştir. Eksik yada kusurlu gördüğü bir takım hassasiyetlerin topluma kazandırılmasını ehem addettiğinden eserinde meseleleri ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

Şeyh Dâvûd’un eserini kaleme alırken dikkat ettiği en önemli husus kaynak göstermesidir. Gülşen-i Tevhîd’i yazarken başta âyetler, hadisler, diğer şahıs ve eserlerden yararlanmışır. Bunlar; Bayezid-i Bistâmî (ö.234/848), Yahyâ b. Muâz (ö.258/871), Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909), Ebû Ali ed- Dekkâk (ö.406/1015), Ebû Saîd Ebü’l-Hayr (ö.440/1049), İmâm Gazzâlî (ö.505/1111), Ferîdüddîn Attâr (ö.618/1221), Şihâbeddîn Sühreverdî (ö.632/1234), Muhyiddîn İbnü’l-Arabî (ö.638/1240) ve *Fütûhat* adlı eseri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö.672/1273), Yunus Emre (ö.721/1321) ve İbn Vefâ (Ali b. Muhammed) (ö.807/1404) şahıs ve eserlerdir. Bunlara ilave olarak, Mağribî, Monla Ârif, Muhammed b. Dâvûd, Seyyid Hüseyinî, İbrâhîm-i Temîmî ve Muhammed b. Hanîfi’dir.

Şeyh Dâvûd eserinin büyük bir bölümünü Halvetîlikte önemli bir yeri olan etvâr-ı seb’a’ya ayırmıştır. Etvar-ı seb’a bölümü müstakil bir risale gibi kapsamlı bir şekilde ele alınmış olup, Şeyh Dâvûd nefsin yedi mertebesini vücudun yedi organıyla özdeşleştirerek farklı bir üslupla işlemiştir. Beyitlerle akıcılığı ve sözün tesirini artırmıştır. Metaforik anlatımlar ve şathiyelerle konuya dikkat çekilmiştir.

Şeyh Dâvûd, varlık anlayışı olarak vahdet-i vücudu benimsemiştir. Vahdet-i vücud anlayışı İbnü’l Arabî ile örtüşmektedir. İbnü’l Arabî’nin görüşlerinden etkilendiği aşikâr bir durumdur. Muhyiddin İbnü’l Arabî vahdet hakkındaki görüşlerini, "Varlık birdir, O da Hakk'ın varlığıdır." anlayışı ile temellendirmiştir. Şeyh Dâvûd da bu anlayışı benimseyerek eşyanın hakikati itibariyle bir olduğunu ifade etmiştir. Gülşen-i Tevhîd’te mutlak varlığın bir, mahlûkatın O’nun esmasının tezahürü olduğu belirtilmiştir.

Şeyh Dâvûd, insanın manevi tekâmülüne katkı sağlamak amacıyla bu eseri kaleme almış ve insanlığın istifadesine sunmuştur. İnsanın manevi eğitimine, iç

dünyasına ışık tutan bu eser nefis ve mertebeleri konusuna çok büyük önem vermiş ve kapsamlı olarak ele almıştır. Kişi manevi yolda ilerleyebilmek için kendini tanımalı ve nefisini eğitmelidir. Nefsi tanımak ve onu eğitmek kolay bir şey değildir. Bir üstada tabi olmak ve onun gözetiminde yol almak gerekir. Şeyh Dâvûd eserinde bu konulara kapsamlı olarak yer vererek tasavvuf geleneğine büyük katkılar sağlamıştır.

Müellif, insanın kendi benliğini tanıması gerektiğine işaret etmiştir. Nefis ve ruh ayrımını yapmış, nefsin terbiyesi ve ruhun mahiyetini keşfetmesi konularına ayrıntılarıyla yer vermiştir. Eserinin belli bir bölümünü "Etvar-ı Seb'a" başlığı altında söz konusu meselelere tahsis etmiştir. Nefsin 'kötülüğü emredici' bir mahiyete sahip olması sebebiyle ıslah edilmesi gerektiğine ve bu şekilde insanın marifetullahı erişebilmesini ve dahi insan-ı kâmil makamına ulaşabilmesinin mümkün olduğuna ilgili bölümlerde yer vermiştir. Nefsin tahakküm altına alma istidadında bulunanlar, ahlak bakımından üsve-i hasene olan Efendimiz'e yakınlaşırlar. Bu üstün ahlaki vasıflara sahip kimseler, zahir ve batın türünden her türden mesele karşısında müsbet fikir ve davranışa temayül gösteren bir yapıya sahiptirler. Nefs-i kâmile makamına vasil olamayan kişilerde bu halin tezahürü mümkün değildir. Nefsin, Rabb'inin rızası yoluna kendi idaresi altına alabilen insanlar, iki cihan saadetine ulaşmada en büyük adımı atmış olurlar.

Gülşen-i Tevhid'de manevi eğitimi tamamlayabilmek için tarikat ehlinin yerine getirmesi zorunlu olan şartlar sistematik olarak ifade edilmiş, salikin geçireceği hal ve makamlar, kısımlara ayrılarak anlatılmıştır. Bu durum Şeyh Davud'un yeterli seviyede eğitimden geçtiğinin bir göstergesi kabul edilebilir.

Şeyh Davud, kalp ile aklın işleyiş meselesine de değinmiş, kişinin hayatta herşeyin nihai kerte de gönülde zuhur edecek aşk ile mana bulacağını, hakikatı bulmada aklın ve dolayısıyla mantığın ancak belli noktaya kadar işleyeceğini, sonrasında aklın yerini aşka bırakmasının zorunluluğunu beyitlerinde uzun uzun ifade etmiştir. Ayrıca kulun her daim aşk-u şevk ile Allah'a yönelmesini, mal, mevki, rütbe vb. dünya zevklerinin fâni olduğunu, gafil davranılmamasını, gurur, kibir, riya, hased, yalan gibi pek çok kötü hasletlerin terk edilmesi gerektiğine dair tembihatta bulunmuştur. İnsanın nefsi his ve arzularının terk edilmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Bütün bunları sağlayabilmek için bir mürşid-i kâmile başvurulması gerektiğini ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Asım Efendi, *el-Okyanûsu 'l-Basît fî-Tercümeti 'l-Kâmûsı 'l-Muhît*, T.Y.E.K. Yay., c. III
2013
- Aşkar Mustafa, *Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi, Yazıevi İletişim Hizmetleri*,
İstanbul 2005.
- Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Aşkar, Mustafa, "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye
Silsilesini Tahlili", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara
1999, s.XXXIX, s.541.
- Aşkar, Mustafa, *Niyazî-i Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, İnsan Yayınları, Ankara 1998.
- Atâî, Nev'î-zâde, *Hadâikü 'l-Hakâik fî-Tekmileti 'ş-Şakâik*, (Haz.: Abdülkadir Özcan),
Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Ateş, Süleyman, "Zikir", AÜİFD, Ankara, 1966, c. XIV, s. 235.
- Ateş, Süleyman, *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1981.
- Aynî, M. Ali, *Tasavvuf Tarihi* (sad. Hüseyin Rahmi Yananlı), İstanbul 1992.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü 'l-Ârifîn Esmâu 'l-Müellifîn ve Âsâru 'l Musannifîn*, (I-
II), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951.
- Bican, Ahmed, *Envâru 'l-âşıkîn*, (der. M. Faruk Görtunca, Ülkü Kitap Yurdu, İstanbul,
1972.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhü 'l-Buhârî*, (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul,
1981.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (I-III), Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333.
- Canbulat, Mehmet, "Nefs-i Emmâre", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, D.İ.B. Yay., Ankara,
2006.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimler ve Deyimler Sözlüğü*, Otto Yayınları, Ankara,
2014.
- Cevziyye, İbn Kayyım, *Nefis Tezkiyesi*, KarıncaYay., İstanbul, 2003.
- Cürcani, Seyyid Şerif, *Tarifat*, Ahmet Kamil Matbbası, İstanbul, 1300.
- Çelikoğlu, Şahver, *Nefs Tezkiyesi Kendini Arıtma*, Mârifet Yayınları, İstanbul, 2003.
- Devellioğlu, Ferid, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara
1988.

- Ebû Tâlib el- Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Ebi'l-Hasen Ali b. Abbas el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb fî mu'ameleti'l-mahbûb ve vasfî tarîki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*, Mısır ts.; nşr. Saîd Nasîb Mekârim, Beyrut,1995.
- el-Cîlî, Abdülkerîm b. İbrahim, *el-İnsânü'l-kâmil fî ma'rifeti'l-evâhir ve'l-evâ'il*, I-II, Kahire 1368/1948. Elgin, Necati, "Dâvûd-ı Halvetî'nin Gülşen-i Tevhîd'i", *İ.Ü.E.F. Türk Dil ve Edebiyatı Dergisi*, VIII/91.
- Ensar, Abdülhak, *Şeriat ve Tasavvuf*, Rehber Yayınevi, I. Baskı, Ankara trz.
- Erbilî, Muhammed Es'ad, *Tevhid Risalesi Tercümesi*, İstanbul, 1337.
- Erdem, Hüsamettin, *Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi*, K.B. Yayınları, Ankara 1990.
- Eren, Sıddık Naci, *Cennet Yolu*, İstanbul ts.
- Eren, Sıddık Naci, *Kalplerin Anahtarı*, İstanbul ts.
- Eren, Sıddık Naci, *Tarikatların İç Yüzü*, İstanbul, ts.
- Ertuğrul, İsmail Fenni, *Vahdet-i Vücûd ve İbn Arabî*, Haz. Mustafa Kara, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.
- Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-Nüfûs*, İstanbul, 1971.
- Fâtımatü's-Şazeliyye el-Haseniyye el-Yeşrutıyye, *Rihletün ile'l-Hakk*, ys.1373/1953.
- Fatmetü's-Şâzeliyye el-Haseniyye el-Yeşrutıyye, *Nefehâtü'l-Hakk fî'l-enfâsi'l-'aliyyeti'l-Yeşrutıyyeti's-Şâzeliyye*, Beyrut 1399/1978.
- Fuâdî, Ömer, *Risâle fî Beyâni Fezâil-i İtikaf ve Halvet*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, no:1734/5, v. 94/b
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1953.
- Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Kitâbü câmi'i'l-usûl fî'l-evliyâ'i ve envâ'ihim ve kelimâti's-sufiyye*, Mısır 1298/1880.
- Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neş., İstanbul 2008.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*(Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu), (I-V), Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hücvîrî, Ebu'l-Hasen Ali b. Osman b. Ebî Ali el-Cüllâbî el-Gaznevî el-Hüvîrî, *Keşfü'l-mahcûb*, nşr. İbrâhîm ed-Düsûkî Şitâ, Dâru't- Tûrâsi'l-Arabî, Kahire 1974.
- Hüseyin Vassâf, Osmân-zâde, *Sefîne-i Evliyâ*, (I-V), (Haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul, 2006.

- İbn Arabî, *el-Envâr fîma Yemnahû Sahibe'l-Halveti min Esrâr*, tah. Abdurrahman Hasan, Kahire 1936.
- İbn Arabî, *Futuhât-ı Mekkiyye*, Beyrut, Tarihsiz.
- İbrahim Hakkı, Erzurumlu, *Mârifetnâme*, Neşreden: Kırîmî, Yusuf Zîya, Matbaa-i Ahmed Kâmil, İstanbul, 1330.
- İmam-ı Rabbânî, *Mektûbat*, Çile Yayınları, trz.
- İslamoğlu, Abdülmecit, *Dâvûd-ı Halvetî ve Gülşen-i Tevhîd-ü Tahkik'i (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- İslamoğlu, Abdülmecit, *Gülşen-i Tevhîd'ten Hikâyeler*, Bolu Belediyesi 2013.
- Kara, Mustafa, *Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi*, s.543.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., 4. b., İstanbul 1998.
- Kâşânî, *Mu'cemü Istîlâhâtı's-Sufiyye*, (thk. Abdülâl Şâhîn), Dârü'l-Menâr, Kahire, 1413/1992.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, (I-II), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- Kelâbâzî, *Tarruf*, trc., Süleyman Uludağ, *Doğuş Devrinde Tasavvuf*, Dergah Yayınları.
- Kotku, Mehmet Zahid, *Nefsin Terbiyesi*, İstanbul, 1984.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, *Kuşeyrî Risâlesi*, Tercüme: Dilaver Selvi, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kuşeyrî, Ebu'l Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fî ilmi't tasavvuf*, Mısır 1379/1959, *Tasavvuf İlmine Dâir Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.
- Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Lübnan: Dâru'l-Hayr, 1993.
- Kübârâ, Necmeddîn, *Tasavvufî Hayât*, (çev. Mustafa Kara), Dergah Yayınları, İstanbul, 1980.
- Massignon Louis, *"Tarikat"*, MEB.
- Mecdi Efendi, *Terceme-i Şakaik*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1269.
- Mecdi Mehmed Efendi, (Haz.: Abdülkadir Özcan), *Hadâiku's-Şakâik*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmaniyye)*, (I-IV), Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1311.

- Mehmed-zâde Sâhib-zâde Es'ad el- Osmânî en-Nakşinendî, *Buğyetü'l-vâhid fi mektûbâti Hazreti Mevlânâ Hâlid*, Dımeşk 1334/1915.
- Muhammed Nuru'l-Arabi, *Niyazi-i Mısri Divan Şerhi*, ty.
- Muhammed Tevfik Ussâkî, *Etvâr-ı Sufiyye*, vr. 48-b.
- Muslu, Ramazan, "*Halvetiyye'de 'Atvâr-ı Seb'a' Yazma Geleneği ve Sofyalı Bâli'nin Atvâr-ı Seb'a Risalesi*", *Tasavvuf Dergisi*, sayı 18, Ankara 2006, ss. 43-63.
- Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 18. Yüzyıl, İnsan Yay., İstanbul 2003.
- Osman Çataklı-Ahmet Şahin, *Kademeleri, Vasıfları ve Tedavisi ile Nefs*.
- Ögke, Ahmet, *Ahmet Şemsettin Marmaravî, Hayâtı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, 2001.
- Ögke, Ahmet, *Kur'an'da Nefis Kavramı*, İstanbul 1997.
- Öngören, "Zikir", *DİA*, c.44, ss. 409-412.
- Öngören, Reşat, *Osmanlılarda Tasavvuf-Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Y.y.)*, İz Yay., İstanbul, 2003.
- Özköse, Kadir (Editör), *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Öztürk, Ali, *XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- Sâmî, Şemseddin, *Kâmus-i Türkî*, Dersaadet, İstanbul 1317.
- Serin, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yayınları, İstanbul 1984.
- es-Selmânî, Lisânüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdullah b. Saîd, *Ravzatü't-ta'rîf bi'l-hubbi's-şerîf*, nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ, Kahire 1966.
- es-Serrâc, Ebû Nasr, *Kitâbu'l-Lüm'a*, Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-hadîse, 1960.
- es-Serrâc, et-Tûsî, Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *Kitâbü'l-Lüm'a*, (thk: Abdülhalim Mahmud-Tâhâ Abdülbâkî Sürûr, Bağdat 1960.
- es-Sühreverdî, Ebu Hafs Sihâbüddin Ömer, *Avârifü'l-ma'ârif*, (hz. H. Kâmil Yılmaz, İrfan Gündüz), İstanbul, 1990.
- Sirhindî, Ahmed b. Abdülehad Fârûkî, *Mektûbat*, Farscadan Arapçaya terc. Muhammed Murad Mekkî, I-III, ys., 1994 (Yasin Kitabevi); trc. Abdülkadir Akçiçek, I-III, Cümle Yayınları, İstanbul 1988.
- Şahin, Kâmil, "Habib Karamânî", *D.İ.A.*, XIV/371-372.

- Taşköprülü-Zâde, İsmâeddîn Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1975.
- Tdk, *Türkçe Sözlük*, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- Tehânevî, *Keşşafu'l-İstulâhâti'l-Fünûn*, İstanbul, 1984.
- Tosun, Necdet, "Silsile", *D.İ.A.*, XXXVII/206-207.
- Türcan, Talip, "Şeriat", *DİA*, İstanbul, 2010, c. XXVIII, S. 571-574.
- Türer, Osman, "Letâif-i Hamse", *DİA*, Ankara 2003, c. XXVII, s. 143.
- Türer, Osman, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayât, Halvetilik Örneği, Mustafa Nazmi Efendi'nin Hediyyetü'l-İhvân'ı*, İnsan Yay. 2. Bs., İstanbul 2011.
- Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye", *DİA*, C. XV, İstanbul 1997, s. 394-395.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 1991.
- Uslu, Recep, "Dâvûd-ı Halvetî", *D.İ.A.*, İstanbul, 1994, IX/28;
- Vett, Carl, *Kelâmî Dergâhından Hatıralar* (çev. Ethem Cebecioğlu, Ankara, 1993.
- Vicdânî, M. Sâdık b. Muhammed Ebu Rıdvan, *Tarikatlar ve Silsileleri (Tomar-ı Turuk-ı Aliyye)*, Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.
- Vicdânî, Sadık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsile-nâmesi*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul, 1338-1341.
- Yazıcı, Tahsin, "Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemâleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi", İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1956.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Yurt Ansiklopedisi, "Bolu (Davud Halvetî)", c. III, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982.
- <http://www.arsiv.mudurnuhaber.com/Evliyalar/Dâvûd-ı Halvetî>, 08.10.2016, 18:20.

EKLER

ترخم ائمت در منبت لاریه
 که در کاهه بوزیک فاره و زنده
 سن بوسور یک طوت قولی علیه
 که در زینا سقا و لیس بر عیب
 منا فقه زینا لریجه و بریش
 بر یک کنجیدر در بیکل این
 ایش کم تین ک بر و نالی
 صفین و عدله سن اینه خلاف
 بولاریک در زینا سقا بر عیب
 لکین کم منا فقه در بر این
 دجا اولاد زین مؤمن بول
 که لا قولی جزا سیدر حضور
 اچین طایف کیم اینه طایف
 یک سوز باه بوزی کولدی کچون
 نشان اهل باه و آرد زینا قی

اود و هم ائمت اهل بلا به
 بر یک عقصه سور بالی و زنده
 دوی مؤمنه باکر کلن اچ
 منا فقه بر یک حقه بر عیب
 رسول الله ایتکم ته بیور مشد
 نشان قان هلیک اوجدت بر نشان
 که قصه باه فری سوز بلا این
 بر یک و عدله اید تلر و خلاف
 آمانده خاندن بر یک چل
 شوکره کم بولنه بوشنا تلر
 اودج طوطب نماز دمی فلو
 منا فقه اود بر الله رسول
 یاد اشفند اوله باشیخ صوب
 منا فقه اکی بوزی لریجه سور
 بوزیکه کولر ایلر نشان اچ

بقیه کولده سنع من رفت
 که عصفم بلن سوز زینا
 که ناسود زینا یک بله سن
 کولور زینیه بونف ایش
 صیانت کم کینی انور حجام
 علان امداری کم مهل کاند
 که هیچ سنده ده وار هیچ کلا اید
 که دشمنین حقدن اوله
 هلان ایلچی جابج جسد
 اگر اید ده اولوز کور مین
 بخل بوغور خشم کیر یار
 بر هم و طوف اوله حریم
 تکم سرکه بالی باطل اکر
 کم اولش فردا سنا این عکدر
 عجب زعت بویک اولد هم سوز

بر یک عیب بر یک کوزوار اباد
 عصبه بر هم حقدن بر عیب
 عصب عالی شوله باطل اکر
 دخی بهتان عیب سوز کله
 بر یک خنار بر یک دخی خیم سوز

ادوم

اولور بولار له در سينه يک آزار
 محبت اهل اوله سن طهر مده بود
 ارادت اهل اول بوري صلته
 کدين در تنک کردن سن البته
 خاص اول بول عزت اوله جسد
 اولسين در کي خاص سن اي بار
 اوليگورا اهل ارادت و السلام
 زاده آنها مرده کانه زنده کانه بود
 که جانان ارض صدمه مجنون است
 ارادت بنما سعادت يدي

استر سينه يکي کرده که چاره کون
 ز طراکه کوزا کي سنه نرانا کون
 جمع اولو کون کون سنه نرانا کون
 بنما بنما قافله بکله مريره کون

بولور ديدن کيرت احر
 ايدر القون بولور کي ادي
 محبت حکم اشدر غافل اوله
 ارادت در کونين و پير البته
 هسنگ با قرينه ايت فقه
 ارادت جوهرين اله کور وار
 فلک آنه در سنک تم کلام
 عاشقا نداد ارادت جان فنيا
 نوکدر ارضيان ايفانين سن
 لقبيل عسقلنده ادي فريب

بجه بوخا اولسين سنه چيه ان کون
 در کونده نما نون و رسد ايد
 هر ياق اهل کي بي بجار ابلد
 اولده کس بور و عسقلنده نظر ايتي

مرد ميدان اولسين اولوز هانم
 نايان سن جقي اندر هر لباس
 اهل معني ديگر سگاسا باش
 معني خاص اوليه اولده سگاسا
 جان دلده اهل معني به قول اول
 کله اولين بلع اول سرور نش
 دولوکه در سيب اولين سگاسا
 ربط ايدن کي نازن اول و يره
 سن ايف ضمه که قرانه بکر
 ايدر سن شو باه بکله ايت برادر
 مغز ايرين اول حبيب
 اولور ديدنم دکله سگاسا
 کي خالين ايد اول اريد
 ايدر با قرينه طاليد در
 ايدر طاليد اول مال ايد

بولور

کرمنا زلمي الاسبين سن تمام
 غارف و دانه اوله سن حن نانو
 ايدک وار ترکه ايتا جعفر نانو
 ترکه نماز تنک بلصم سگاسا
 ترکه بيه کوز ايد کي کون کل
 ريط قليت اکتين طون براد
 ديو ادر تنک ايت سن اولده
 بود در بدم سگاسا کير بيره
 محبت لکه بزوجه سگاسا
 مگر بزوجه اولور سينه يدي در
 ايدر سينه خاص نون اول بقر
 نماز اوله با فر اکتا
 ايدر بزوجه جعفر ايدر
 ارادت همچون جوجه بکر
 اراده محبت همچو جوجه

و جلده در آن وقت اهل معتبر
 بود که طوری دل اولی و ثانی
 اکا اولی و ثانی ضایع شاهی
 هم کوکل بود و این نام و نیا
 جلده بود اولی و وصل جانات
 اولی و ثانی فایلی آنرا و بی ذات
 که هر دم و نیز اکا ناز و حلا
 اکا اقام حقدت بی عدد نبل
 حقدت اقامت اولی و ثانی بل
 ملک بودا دی بود که کالیست
 بودی و دی شبه بحر شهاب
 بودی و اکا چون اولی و دوسر
 اکا مسنون اولی و ثانی است
 اکله اولی و ثانی با نوله حق بل
 اولی و ثانی جلده اولی و ثانی

طوری سانع دن دبی در کله بر
 محبت القلب در بودی و ناله نام
 بودله و معدن بودی و ناله
 که پیشتر هر غلی بودی و ناله
 جلده معدن در بودی و ناله
 بودی و ناله حقدت بودی و ناله
 طلور برده این بودی و ناله
 جلده ایرت بودی و ناله
 کوکل اولی و ثانی بودی و ناله
 بی آدمه در بودی و ناله
 بی دم اولی و ثانی بودی و ناله
 ما ناله اولی و ثانی بودی و ناله
 که آدمه ایرت بودی و ناله
 اولی و ثانی است اولی و ثانی
 بودی و ثانی کلای دم

او بیسر در اکا عاب غلاب
 بودی و ناله ایرت ساک و جوی
 انزکله بودی و ناله کج
 در بیسر بودی و ناله امله زار
 کترین ناله حقدت ایرت بودی و ناله
 وجودی و کله امله هالک
 در کله جان بودی و ناله ایرت اول
 اولی و ثانی ناله غاشق سماک
 بودی و ناله کله و وصل جانات
 بودی و ناله اولی و ثانی نام
 امله رت اولی و ثانی بودی و ناله
 ادبیلقده اولی و ثانی کردی و ناله
 که اولی و ثانی ناله است
 ناله عالم در مظهر ناله ناله

بچه استرا نیکه زاری ناله
 جلده ایرت حقدت بودی و ناله
 اکله ناله اولی و ثانی بودی و ناله
 بودی و ناله حقدت ایرت بودی و ناله
 اولی و ثانی بودی و ناله حقدت
 بودی و ناله ایرت عشق سماک
 اولی و ثانی بودی و ناله حقدت
 و وصل حقدت بودی و ناله بودی و ناله
 امله رت اولی و ثانی بودی و ناله
 اکله بودی و ناله است اولی و ثانی
 ادبک اولی و ثانی بودی و ناله
 که صفای حق ناله اولی و ثانی

۵۸

صکان او نسه سنگان ستر آشپ
 کوزه سبز بوزنیک آستانه سنگان
 دکلدان بزود آرتق کلبک دربا
 کور بزود صد مرادان جام بوزن بزود آرتق
 قونج کوس ستر بزود بود سمنی بوزن دربا
 شکرنا ابلراج کوزد غیره اولمن سناب
 سبب کوس ستر جامه سر کوزن آستانه
 خوجکل اولور زاول لاصار اولولاباب
 که وصدت عالیده ناسکاده فتح اولور زاب
 کوزن اولوسه کینی ایدر شایسته ایجاب
 که هر چه نظر آسته ایک کوزد صیفا
 ایغوزدی کالکسه کوزد بزین سبب
 حکم کی طوغدی که بزودی غاله کلمات

دیکلکل آرتا آشپ کانا هپ
 ایدرین واحصه عدیب آشکار
 اگر حکیم کوزد خوی عدد مویح
 سنی کوزد بوی صیفین رفاسون درنا
 مراد سحر اول کوز مرادان کوز درنا
 جدر او بوی کینی قوده ناعیل واحد
 نظر آسته ساری عالم بیکه صیفینه در حقیق
 کباب کوزد وقتند زین ایدر اولوسه حیرت
 بوزن ای کوزد کوزد کوزد کوزد کوزد کوزد
 بزین شایسته بوزن کوزد طوطی غفلده
 بز اولور بوزن بوزن کوزد شایسته
 بزنی یکی کوزد اول کوزد کوزد بوزن
 کلک کوزد کوزد آستانه اول شایسته

لایعتم عیب دانم نه دیکل
 او غلی بخاره بوزن کوزد خور
 بزیکه بوزن کوزد دیم بوفضه
 کوزد میند کوزده خور او که
 ایدر کوزد عیب اوله کوزد کوزد
 شونک کوزد صیف کوزد اول شایسته
 عقیق کوزد کوزد کوزد کوزد
 آخفک عقیق کوزد کوزد کوزد
 که آخفک کوزد کوزد کوزد
 او کوزد کوزد کوزد کوزد کوزد

دیم کوزد کوزد کوزد کوزد
 کلک کوزد کوزد کوزد کوزد
 که ایلکه کوزد کوزد کوزد
 لمری کوزد کوزد کوزد کوزد
 ایدر کوزد کوزد کوزد کوزد
 بوزن کوزد کوزد کوزد کوزد
 اضلاکه کوزد کوزد کوزد کوزد
 شایسته کوزد کوزد کوزد کوزد
 کوزد کوزد کوزد کوزد کوزد
 هکان بزود کوزد کوزد کوزد

بوضدت سوز کوزد کوزد
 بوزن کوزد کوزد کوزد کوزد
 طبع که هر کوزد کوزد کوزد
 بوزن کوزد کوزد کوزد کوزد

بوزن کوزد کوزد کوزد کوزد
 اولاره ایدر کوزد کوزد کوزد
 کوزد کوزد کوزد کوزد کوزد
 کوزد کوزد کوزد کوزد کوزد

دکلم

کله

فلا عمل رحمت فانه رب العالمين
دقيق او کوريشيان اول قيب
فانف خوالا قيب دولت اوله کور
اول سوردي و خيال سوردا اصول
ليک خزانم انصا له دوي
الرم دوي سنده خي فکر ايله وار
اولسه امله خزانم دوي ايجي
نوسيدنا يشنا ابدك هيج اديت
خاندان مصطفاه اقب خوجه
ايدري خلاصان ايه نوم نوي
يا قيه او ديشگاه بيه واک
عزفي خياليت صانف صحيه
ياله سين کورنک نفس خرنک
سنتن طوبان سبک دولت سنان
سندله خوي خيال اري ده صفا

جان بود رسوز کينه طون طون
دکلمن دون بوليسر و دايغ
سندله صيد ايله ايشدب طونه کور
دکله بيوردي سلطان رسول
کيم هم حب آينا دن سيب
قوة زخرم انوصا له انفخار
گرفته من معتبر سوي دوي
سور خريش عاقرون دمدن
ديدورا و نوز کون او نوز کينه
دنيا او نوز باغ او د اقب ايجي
خاندان مصطفاه که کينه اقب بار
جه نيمه قيب منجيب نجه
سنتن ترک ابلت اول سرورک
دولت دور سنتن طفق ابدک
قوله خيال بيلک مصطفاه

عاشقان حضرت الله هو ايدري سعاه
عبدته دوسا سون اديت کيلغ
قوله خيال ايله سين بولان اوله صا
قصر و جه عوايت کم بولسا ايمان
کونک جهنت و صلها ايله کور کچک ابد
ليک نيمه صا حله قوتله انصا ل
معتبر و ايله نيمه نوز اقب ايجي
نيمه که نوسيدنا نيمه نيمه کيان
دوي کينه ابدک خري خندرا و ا
هو بيلک موانا من هو الله هو سور
لا کور ديه نوز نيمه ديمي الا
باور اقب سنکين سون طفق فرينه ابي

مدينه صديق صفا حضرتي
جاندي شايحي اخب اربه
جان پروکر

عاشقان حضرت الله هو ايدري سعاه
عبدته دوسا سون عيال اقله اول نوز اناغ
فانغ اوله غلب کن کور بولان سون
قوله ايرنگه ياند و ايسر کور ايشان
کونکله اير سوز کور کور ايله باک
ايغ اقبه و قيب بولنه خا صلا اولور و
منصلا اير دکله کور ايله ابا صرام
ننگه ديمه نيمه اير سوز کور
دار ايدري عيال عالم ابدک نوز طولا
هو بيه هم هو الا و اوله خري دي الله
لا اوله منجيب کور ديه بيلک لا
يا هو بيه نيمه دوسا معتبر صيدنه جا

نه بيوردي مصطفاه حضرتي
کونکله و انفاط دوز کور اربه

رحمت ایشون اکانر ایشون اکانر ایشون اکانر
 دعا فدا نه رحمت ایشون الله
 در میان هفت جنت نه خایر
 اون بیک ائی یوزده اولشدن خور
 چوق دکله کراید رساله شمار

همیم ایشو دعا له دعا له دعا له
 تمام اولدی کتاب الحمد لله
 ایشوی مؤمنان اعی اهل ذیل
 بو کتاب آیتاتیک ایلکم اکیار
 وارده ایشوی آرتوغ دهی

با عینات
معنا و آله ایضا

قدره ربیبین اوزب حساب
 پیش کم والله اعلکم بالقصاب
 ایلدی دیو یوزدی بومعنا
 یله مجرم مؤلفدر مستنا
 بیخی که ارفا ایضالم روزت
 روزت در ایضا تم روزت

کردن سنک کیم بو آیت کتاب
 دمه زار دور بوز او نوز در نظر
 طوره کلشی کوضه عشا
 سکر خنده وار کندی عکسبی
 یقینه ای وصال دور سب
 خودی ایشتم کنده منترا

وله ایضا

که اید اکانر بولمش بوندن فتح
 قبول ایلدی ایزو کور کور ایشون
 ایشون اولی جام خمار حق نوش
 عیب سیر ایشون الله اند
 عیب اولای او چی او و چی
 ایشوی طریق بون ایزو فراموش
 زو مرز در چی منویاب نشد
 کوزله سکا کرسه سنج
 کیم عیب کورسه جا بدیه
 راضی اوشون جاه شندر حق
 رحمت ایلدی قومسون طامو
 کوزلری لایف دیوار ایشون
 لطیفیت ایشوی ستر لایف
 بر نایب رحمت کورانه دور
 اولمش حرمی با ایشون

مک

سوز بوندن بو کیم کورانه روح
 ایشون کورانه بوی خاسا حضرت
 همیم ایشو ایل کورانه شکر
 کورون سیر ایزو عیب اولدی
 هم بودن اولانک غا د کیم
 اولوشنا صفت اولی عیب اولدی
 عیب خود بین بین نوع کس
 کند عیب کوزله کرسه عیب
 کم عیب کورسه بوی کوزله
 و دخی مهر مد زین قومند
 اولوی مرد و زن قام سینه
 عیبی کورسه دار ایشون
 سوله سقمینه ده هم بزی
 کلون ایلانک یا غفور
 سحاب آله دعا موز باله

اشبه بوزيد فوقف اول هليل
الوارثا و سكرده اين بگفت
رحمكاه برينا غل يا عجب
مدين الله فاك الملائكة الصرة

صد هرازان كوردن يك كس رينه
ما سوي واحد و خلو بين
اوقيان و كليه يك بازه بين
تدريج بغير هزينه الكسرين و صبر

كه كوه روز اولان نيك كلو رسك
بخه دل هلك كوكلو ابو رنك
چهار نيك نيك رينه نيك

مدين يكس دم و زانان اذ اعلم
بخه مدي نفوس بوزيد عوريله
بخه صالح عزيز و آرا ككلر

ره زار ايد نكره ايد بگ و بر اهدك
ختمه اول اندره صم رنك

يه بوزيله سخن لكان ايد و اكاه
مجات استر تيبك صلاحي كره و ايد

چون اولد بگرتك خيلد حق
نك

سوار اول نكوا تبه خلو بين كم

فايل واحد كوزت قيا ر نيك
اكلور و زاسمان و ز ر ميب
مجز واحد بديج خلو فالتين
كور نندرينك رو عيه حدين
صد هرازان جيبه نده و ستر ايقون

جلاه اشياي ايريشين در كيب
برستجا صد هرازان استن اياه
كثرت اموال ه اولن ككثير
صد هرازان كره هرازان اينه دن
صد هرازان نيكه ز جني بران ايشير

صد هرازان

